

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Poezie Jaroslava Seiferta jako příležitost k výuce československých dějin na
2. stupni ZŠ

Poetry of Jaroslav Seifert as an opportunity to teach Czechoslovak history at
second grade of elementary school

Bc. Ondřej Novotný

Vedoucí práce: Mgr. Filip Komberec Ph. D.
Studijní program: Učitelství pro střední školy
Studijní obor: N ČJ-D

2022

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Poezie Jaroslava Seiferta jako příležitost k výuce československých dějin na 2. stupni ZŠ* potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Prohlašuji též, že se vytištěná varianta shoduje s elektronickou variantou v SIS.

V Praze dne 1. 12. 2022

Tímto děkuji vedoucímu práce panu doktorovi Komercovi za podnětné připomínky a trpělivý přístup.

ABSTRAKT

Práce *Poezie Jaroslava Seiferta jako příležitost k výuce československých dějin na 2. stupni ZŠ* se zabývá využitím Seifertových básní vydaných mezi lety 1937 a 1950 při výuce dějepisu v 9. ročníku základních škol. Texty vybíráme se sbírek vzniklých na pozadí velkých dějinných událostí a mezníků (krize 30. let 20. stol., tzv. mnichovská dohoda, 2. světová válka, osvobození Československa a konečně stalinismus v Československu 50. let). K Seifertovým básním přistupujeme jako k lyrickým deníkům podávajícím skrze reference k tehdejším historickým událostem svědectví o dané době, neopomíjíme však jejich uměleckou povahu.

Text práce je rozdělen na kapitoly korespondující s výše jmenovanými historickými událostmi. V úvodu kapitol se stručně věnujeme historickému pozadí období, v nichž Seifert psal svá díla. Rozborům samotných sbírek věnujeme navázané podkapitoly, ve kterých i s ohledem na estetickou stránku básní hledáme a kategorizujeme společné rysy sbírek využitelné při eventuální přípravě výukových hodin. Ilustrativní návrhy takovýchto lekcí připojujeme hned za rozbor sbírek. K návrhu lekce *Mnichovská dohoda* navíc dokládáme též její reflexi vycházející z reálné odučené hodiny. Drobnou odchylkou oproti zbytku textu je poslední kapitola věnovaná 50. letům v Československu. Zde je z důvodu ucelení kontextu rozbor sbírky doplněn o její dobové odsudky a o Seifertův politický profil.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jaroslav Seifert, poezie, výuka dějepisu, krize 30. let, mnichovská dohoda, protektorát Čechy a Morava, osvobození Československa, stalinistické Československo

ABSTRACT

This diploma thesis *Poetry of Jaroslav Seifert as an opportunity to teach Czechoslovak history at second grade of elementary school* deals with the use of Seifert's poems issued between years 1937 and 1950 during history lessons in the ninth grade of primary schools. Texts are thoroughly chosen from the collections of poems created during great historical events and milestones (such as 1930s crisis, The Munich Agreement, The Second World War, the liberation of Czechoslovakia and finally Stalinism in 1950s Czechoslovakia). Seifert's poems are perceived as lyric diaries offering a view of given era through historical references while taking their artistic nature into consideration.

This diploma thesis is divided into chapters corresponding with above-mentioned historical events. The introduction of each chapter briefly deals with historical background of given eras when Seifert wrote his poems. The actual analysis of the collections of poems is dealt with in corresponding subchapters where, considering aesthetical side of poems, the common features of collections potentially usable for preparations of lessons are identified and categorized. Illustrative propositions of such lessons directly follow the analysis. The proposition of lesson *The Munich Agreement* is furthermore supported with its reflection based on the real lesson taught at school. Last chapter of the thesis represents a minor departure from the rest of the text; it is dedicated to 1950s in Czechoslovakia. To complement the context, the analysis is there supplemented with period condemnation of the collection and with Seifert's political profile.

KEYWORDS

Jaroslav Seifert, poetry, history teaching, crisis of 30s, The Munich Agreement, Protectorate of Bohemia and Moravia, the liberation of Czechoslovakia, Stalinism in Czechoslovakia

Obsah

Úvod	8
1 Mračna nad Československem	11
1.1 <i>Jaro, sbohem</i> : Seifertovo vnímání krize	11
1.1.1 Obrazy totalitních ideologií	13
1.1.2 Zděšení z války	15
1.2 Krize 30. let: návrh vyučovací hodiny	16
1.3 <i>Zhasněte světla</i> : mnichovská dohoda básníkovou optikou	19
1.3.1 Láska k vlasti	21
1.3.2 Naděje	23
1.3.3 Zrada	24
1.4 Mnichovská dohoda: návrh vyučovací hodiny	26
1.4.1 Reflexe výuky	29
2 Ve spárech Třetí říše	33
2.1 <i>Kamenný most</i> : pozitivní hodnoty jako zdroj naděje	33
2.1.1 Dvě polohy času	34
2.1.2 Víra <i>hříšného</i> básníka	36
2.1.3 Opojení láskou a krásou a životem vůbec	37
2.2 Život v protektorátu: návrh vyučovací hodiny	39
3 Osvobození...?	43
3.1 Spory o směr kultury a nástup nového mýtu	43
3.2 <i>Přilba hlíny</i> : kronika konce války	44
3.2.1 Možné výklady titulu	44
3.2.2 Obraz Rudé armády	45
3.2.3 Pražské povstání	46
3.2.4 Ctnost smrti	48
3.2.5 Působení na smysly	50
3.3 Osvobození Prahy: návrh vyučovací hodiny	51
4 Mráz 50. let	54

4.1	Kultura mezi mantinely schematismu.....	54
4.1.1	Stěžejní principy socialistického realismu	55
4.2	<i>Píseň o Viktorce</i> : proti angažovanému umění	57
4.2.1	Balada o spalujícím citu	57
4.2.2	Exkurz do Seifertovy politické orientace	60
4.2.3	Odsudky ve stranické <i>Tvorbě</i>	61
4.3	Umění v komunistických rukách: návrh vyučovací hodiny	63
5	Závěr.....	67
6	Seznam literatury a zdrojů.....	69
7	Seznam příloh.....	72
8	Přílohy	73
8.1	Příloha 1	73
8.2	Příloha 2.....	74
8.3	Příloha 3.....	76
8.4	Příloha 4.....	80
8.5	Příloha 5.....	81
8.6	Příloha 6.....	84
8.7	Příloha 7.....	85
8.8	Příloha 8.....	88
8.9	Příloha 9.....	89
8.10	Příloha 10	92
8.11	Příloha 11	94

Úvod

Cílem této diplomové práce nesoucí název *Poezie Jaroslava Seiferta jako příležitost k výuce československých dějin na 2. stupni ZŠ* je nalezení potenciálu básnických textů Jaroslava Seiferta pro možné využití při výuce dějepisu v 9. ročníku základních škol. K tomuto tématu nás přivedla básníková schopnost zachytit obraz světa (a plynoucích dějin) očima lyrického subjektu, pro kterou je typické stírání rozdílů mezi básnickým já a samotným autorem (z tohoto důvodu v práci často tyto pojmy vědomě zaměňujeme). To ostatně dokazuje např. i literární historik Jiří Brabec: „(...) v Seifertově poezii skutečně převládá silná tendence ztotožnit básnické já s konkrétní osobou autora.“¹ Seifertovy texty, se kterými pracujeme, vycházejí z básníkovy konkrétního prožitku skutečnosti, jež je promítána do poetické „roviny emocionálního prožívání.“² Vezmeme-li navíc v potaz převládající písňovou *jednoduchost* básní, jejich velkou dějovost a srozumitelný, přirozený jazyk s minimem složitých metaforických konstrukcí, vnímáme básně jako příležitost pro poznávání dějinných událostí jinak než z učebnic nebo jiných faktografických materiálů. S básněmi zacházíme jako s *lyrickými deníky*,³ jak je ostatně v Janouškových *Dějínách české literatury* Seifertova předválečná a válečná tvorba označena, jistě tím však nechceme degradovat umělecké texty na pouhý historický materiál a ignorovat estetickou hodnotu básní.

Až na drobnou výjimku v kapitole *Mráz 50. let* se nezajímáme o osobnost autora. V centru naší pozornosti jsou Seifertovy sbírky vztahující se k velkým historickým událostem: *Jaro, sbohem* nám dá nahlédnout do 30. let 20. století, kdy nejen Československem, ale i celou Evropou otřásaly nejrůznější krize (hospodářská krize, prudký vzestup totalitních režimů nebo španělská občanská válka), básně sbírky *Zhasněte světla* pomohou pochopit dobu podpisu tzv. mnichovské dohody, *Kamenný most* nás oddálí od politických dějin, zato jsou jeho básně zajímavým doplněním pro protektorátní dějiny každodennosti, pražské události posledních dní 2. světové války nám z bezprostředního, zúčastněného pohledu představí oddíl sbírky *Přilba hlíny* s titulem *S náručí otevřenou* a konečně *Píseň o Viktorce* poukáže ve srovnání s dobovými kritikami sbírky a s oficiální básnickou tvorbou socialistického realismu 50. let 20. století na zákonitosti totalitního umění coby stěžejní součásti propagandy.

¹ BRABEC, Jiří. *Lyrik Jaroslav Seifert: básníkovy proměny a konstanty*. In: FLAIŠMAN, Jiří ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 129.

² Tamtéž.

³ JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945–1989 I*. Praha: Academia, 2007. Str. 141.

Naše práce tedy stojí na čtyřech historických etapách či událostech 20. století: na krizové době 30. let (do ní jsme vedle sbírky *Jaro, sbohem* logicky zařadili i soubor *Zhasněte světla* reagující na tzv. mnichovský diktát), období 2. světové války v protektorátu Čechy a Morava, dále na osvobození Československa a nakonec na 50. letech v područí sovětské nadvlády. Tomu také odpovídá rozvržení práce – každému období je tematicky věnována samostatná kapitola. V jejím úvodu je stručně nastíněno politicko-společenské pozadí doby, abychom měli představu, v jakých kulisách Seifertovy básně vznikají, k jaké době se vztahují, o jakých událostech vypovídají. V kapitolách věnovaných konci války a poválečnému období v komunistické režii (*Osvobození...?* a *Mráz 50. let*) se navíc věnujeme kulturnímu vývoji, o který se opíráme při rozboru básnických sbírek i při přípravě vyučovacích lekcí. Samotným sbírkám se pak věnujeme až v navazujících podkapitolách. V nich se soustředíme na rozbor básní zejména vzhledem k jejich užitečnosti při výuce dějin; na pozadí estetické funkce textů vnímáme především jejich věcnou, výpovědní hodnotu, svůj zájem proto soustředíme hlavně na tematickou a motivickou rovinu básní. V jednotlivých sbírkách hledáme společné rysy (motivy, témata a tvůrčí principy) a tyto poté generalizujeme a kategorizujeme. Vzniklé kategorie nabízejí základní orientaci při možné výstavbě hodin. Při práci se sbírkami vycházíme zejména z monografie Zdeňka Pešata *Jaroslav Seifert* (1991) a ze souboru textů *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky* uspořádaných Jiřím Flaišmanem (2014).

Zmínili jsme, že se neomezujeme jen na politické dějiny (jak tomu je např. u rozboru sb. *Jaro, sbohem*, kde nás zajímá nárůst vlny nacionalismu nebo španělská občanská válka), ale zajímají nás i dějiny každodennosti (tak jsme kupříkladu pojali válečnou sbírku *Kamenný most*, kterou ukazujeme, že předání pozitivních hodnot je v době ohrožení stejně důležité jako otevřený odboj) nebo kulturní dějiny spjaté s politickým fungováním totalitního státu (tak tomu je při rozboru *Písně o Viktorce*, jenž je podpořen, abychom mohli podkrýt mechanismy stalinské totality, dobovými odsudky ve stranickém tendenčním periodiku *Tvorba* a stručnou exkurzí do Seifertovy politické orientace). Rozbory sbírek jsou následovány návrhy vyučovacích hodin čerpajících z příslušného rozboru. Funkčnost návrhu lekce *Mnichovská dohoda* je navíc vyzkoušena ve školní praxi, z tohoto důvodu je za plán hodiny zařazena ještě její reflexe.

Na závěr musíme zdůraznit, že si uvědomujeme potíže plynoucí ze silného mezipředmětového propojení mezi dějepisem a literaturou, snažíme se proto v návrzích hodin v různém poměru naplnit jak cíle dějepisné, tak cíle literární, poměrně malá časová plocha vyučovacích hodin nám však nedovoluje zcela vyčerpat historický, ani umělecký

potenciál básní. Z tohoto důvodu často plánujeme lekce jako vyučovací bloky dvou hodin, které nám poskytují větší možnosti k naplnění cílů, praxi však můžeme narazit na řadu problémů plynoucích z omezených možností při spojování hodin do delších bloků. Dalším limitem využití uměleckého textu pro poznávání historie je také přílišná tendence upozadit uměleckou hodnotu díla na úkor její hodnoty výpovědní. Možným problémem je také pojetí výuky na jednotlivých školách. Náš způsob využití literárních textů ideálně předpokládá chronologickou výuku literatury a její souběžnost s probíraným obdobím v dějepise.

1 Mračna nad Československem

Československá republika, pro niž se ujalo označení první, má být zanedlouho minulostí. Doba, ve které se tento státní útvar etabloval, byla významně ovlivněna přímými i nepřímými důsledky 1. světové války.

Ekonomická krize valící se od začátku 30. let tehdejším vyspělým světem probudila ve společnosti náchylnost k totalitním režimům. Pro národnostně nesourodé Československo byl tento hodnotový posun neslučitelný se zachováním jeho celistvosti – nejen české pohraničí (kvůli rozvinutému průmyslu mohutně zasažené ekonomickou krizí) hustě obydlené německou menšinou bylo vystaveno vlně nacionalismu. Německá národovecká politická aktivita v režii imperialistických snah Adolfa Hitlera nakonec vedla k odtržení většinově německy mluvícího pohraničí a připojení ke Třetí říši. Mezinárodní legalitu tohoto aktu svým podpisem pod tzv. mnichovskou dohodu potvrdili mimo reprezentantů hitlerovského Německa a fašistické Itálie také – v zoufalé snaze předejít další světové válce – zástupci západních mocností Velké Británie a Francie, která byla československým spojencem.

1.1 *Jaro, sbohem*: Seifertovo vnímání krize

Tvorbu s přesahem k politickým otázkám můžeme u Jaroslava Seiferta sledovat od roku 1936 ve svazku básní *Zpíváno do rotačky*: „*Tematicky je zaměřen k literatuře a kultuře, viděných však v širších souvislostech politických a sociálních, ve vzájemném propojení domácích událostí se zahraničními, jak je přinášel vývoj (...) vyvolávající i doma obavy z možných válečných konfliktů.*“⁴ I mimo tuto sbírku je z básníkových veršů 2. poloviny 30. let zřetelný jeho ideologický postoj: dotýká se témat souvisejících s potlačováním demokracie a příklonu mnohých evropských zemí k totalitarismu.⁵

Významnějším (nebo minimálně známějším) počinem odrážející napjatou předválečnou dobu je sbírka nesoucí název *Jaro, sbohem*, poprvé vydaná v roce 1937. Název je symbolem pomíjení mládí, lásky ale také symbolem konce růstu a optimismu (třeba i společenského). I zde čtenář nachází verše odrážející aktuální politicko-společenské dění, které se postupně jako potůček vlévají do veršů osobní, přírodní nebo milostné lyriky, aby se poté rozvodnily v melodické básně přímo zachycující autorův (nutno podotknout

⁴ PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Str. 124.

⁵ Tamtéž. Str. 127–129.

levicový, ovšem ne stalinistický) pohled na světové i domácí dění: španělskou občanskou válku, nárůst domácího nacionalismu, ekonomickou krizi.⁶ Ani tehdy však Seifert neustupuje z charakteristické písňovosti svých strof založené na rýmu, rytmu, přímočarosti básnického projevu a také velké dějovosti, nenadřadil tedy věcnost sdělení o vnímané realitě preciznosti uměleckého vyjádření.

Sbírka *Jaro, sbohem* je jako celek z důvodu své otevřenosti poměrně těžce uchopitelná. Básně a celé oddíly byly přeskupovány a přesouvány mezi různými sbírkami (viz kap. *Zhasněte světla: mnichovská dohoda básníkovou optikou*), takže spíše než soudržné dílo před sebou máme řadu rozličných oddílů, které by stejně dobře fungovaly jako samostatné sbírky: „*Od začátku jej (Seifert) pojal vlastně jako otevřené dílo, svého druhu lyrický diář, na kterém se přímo vyžaduje, aby byl v neustálém pohybu od vydání k vydání, znovu a znovu aktualizován.*“⁷ Kompozici našeho vydání z roku 2012 z nakladatelského domu Akropolis měl na starosti editor Jaroslav Flaišman, který do sbírky zařadil básně napsané mezi lety 1929 a 1945, zákonitě tak musíme narazit na určitou nekonzistenci díla. V jedné knize tak čteme básně různých poetických žánrů (romance, pantumy nebo ronda); v potaz také musíme brát básníkův vývoj autorský i politicko-společenský.

Jaro, sbohem nemůžeme vnímat jako apriori společensky angažovanou sbírku. Její nosnou kostrou jsou básně osobní, intimní někdy milostné, jež bývají pevně propleteny přírodní lyrikou. Paleta, ze které Seifert míchá svá lyricky stylizovaná vyprávění, je nám z jeho děl povědomá: jednoduché, čisté barvy post-avantgardního období⁸ vystihující zejména motiv lásky k ženám, jarní přírodě, poezii, domovu. Skrz osobité pojetí času se nejčastěji s lyrickým subjektem vracíme ve vzpomínkách do dětství k mamince, do školní lavice a do času mládí s jeho láskami. Nicméně v čase nejsme nikdy zakotveni; z minulého času přecházíme k přítomnému a odtud k nadčasovým myšlenkám. Seifertova sbírka se rozpíná „*v úžasné křehkém ději milostného citění s jeho s jeho plachým okouzlením, s lehkou příměsí strachu, úzkosti, smutku k obrozujícímu zážitku zářivé krásy tohoto životního zázraku. Táž intenzita pramenité lyričnosti zušlechťuje i to mnohé v Seifertově práci, čím se*

⁶ Tamtéž. Str. 134.

⁷ MACURA, Vladimír: *Jaroslav Seifert, Jaro, sbohem*. In: ZEMAN, Milan: *Rozumět literatuře 1. Interpretace základních děl české literatury*. Praha: SPN, 1989. Str. 309.

⁸ Pozn.: Na příkladu rozboru ústřední básně *Jaro, sbohem* říká Vladimír Macura následující: „(...) rozhodně nemá ohromit nespoutanou moderní senzibilitou svého tvůrce, umožňující nečekaná setkání předmětů různých logických řad, což naše avantgarda považovala za zdroj nového básnického světa.“ (MACURA, Vladimír: *Jaroslav Seifert, Jaro, sbohem*. In: ZEMAN, Milan: *Rozumět literatuře 1. Interpretace základních děl české literatury*. Praha: SPN, 1989. Str. 310.)

v ní s publicistickou dochvilností reaguje na krajně důležitou skutečnost obecně předmětnou.“⁹

1.1.1 Obrazy totalitních ideologií

Je pochopitelné, že velké množství básní zařazených do sbírky není pro naši práci nosné, budeme tedy vybírat jen takové skladby, které jednak vznikly v námi sledovaném období před mnichovskou krizí a jednak odráží nepokojnou atmosféru doby. Zdeněk Pešat tuto tvorbu pojmenovává veršovanou publicistikou, konstatuje však, že důraz na sdělnost Seifert vyvažuje písňovým rázem a rafinovanou prací s básnickými prostředky i básnickou formou, takže vytváří rovnocenný protipól čisté lyrice.¹⁰ Vlastně jen s jedinou výjimkou se vynořují námi pozorovaná sociální či politická témata jakoby bezděčně z lyrických vlnek, často kamuflována jako druhotná sdělení.

V době ekonomické nestability meziválečného období Seifert nezapírá své levicové smýšlení. Zejména z tohoto důvodu obstály některé básně sbírky i v 50. letech, a my se tak můžeme dočíst v doslovu výboru *Ty, láska, pozdravena buď!* (1955) tato slova A. M. Píši: „Rozumí se, že (...) nemohl básník tohoto citu trvale míjet ani společenskou skutečnost, která ho obklopovala, skutečnost křivdy a bídy, jen utužené hospodářskou krizí třicátých let. Znovu ho zaněcuje už v ‚Rukou Venušinych‘ a zejména ve sbírce ‚Jaro, sbohem‘ (1937), ať se tam zachvívá rozdíravým pohledem na kraje bez práce a děti bez chleba, anebo znovu prožívá pocit jednoty s těmi, kdo nemohou ztratit nic než okovy (...).“¹¹ Nechme stranou dobový rétorický nábal (ten jsme se snažili minimalizovat) a podívejme se na básně, o kterých Píša mluvil. Skladba *Májová krajina* se na první pohled jeví jako podobizna české barokní krajiny, oslava domova a jara: „Chomáčky trnek na mezích, / potoky jako lesklé stuhy, / zazpívá skřivan, sotva ztich, / chomáčky trnek na mezích / pro pastýře i dobrodruhy. // (...) // Po silnici jde procesí / a míří k Staré Boleslavi, / korouhve bílé nese si, / po silnici jde procesí / a cestou boží muka zdraví.“¹² Až v druhé půli básně nabývá máj, symbol jara, ještě druhého významu – poznáváme, že máj odkazuje také k Svátku práce. Seifert proplétá svůj typický motiv oslavy země chudých skrze pozorování drobných detailů májové krajiny se

⁹ POLAN, Bohumil. *Seifertovo loučení s jarem*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 65.

¹⁰ PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Str. 138.

¹¹ PÍŠA, Antonín Matěj. *Doslov*. In: SEIFERT, Jaroslav: *Ty, láska, pozdravena buď!*. Praha: Mladá fronta, 1955. Str. 1945.

¹² SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 110.

sociální otázkou dělnické třídy (nyní, v meziválečném období, více než aktuální): „*Dělnický průvod zůstal stát, / by jiný mohl se k nim přidat, / a všichni dali na kabát, / když průvod náhle zůstal stát – / do dírky rudý karafiát.*“¹³ Seifertovo ztotožnění se s proletariátem dává najevo změnou lyrického subjektu – z pouhého pozorovatele dění, ze subjektivního *já*, se stává kolektivní *my* – jenž souzní s myšlenkami třídní revoluce: „*Den májový, den májový, / vroubí nám cestu čerstvé květy, / co můžem ztratit? Okovy! / Den májový, den májový, / a získat můžem celé světy!*“¹⁴ Dvojí symbolika máje je konečně potvrzena i intertextualitou v refrénu skladby: „*Ach Čechy krásné, Čechy mé, / a ještě krásnější jste v máji.*“¹⁵

V dalším textu práce se nám ještě mnohokrát potvrdí, že se Seifertova estetika rodí z obyčejnosti. Tvůrcem a nositelem krásného je *chudoba*. Skromnost a nepompéznost jsou základy Seifertovy (a naší) země, které ji dělají srdci blízkou. Téměř nikdy však nepřechází tento motiv ve společenský apel, jako je tomu v básni *Skláři*: „*Pár nízkých domků / příkrčených k mechu, / za oknem dělník skloněn u brusu, // hle, čiš jak růže, / kterou pro potěchu / tu někdo hodil na lem ubrusu. // Z udřených rukou, / z marných lidských vzdechů / to všechno vykouzleno jest. // Dech ve vichřici, / která vezme střechu, / a ruka chudých – v pěst!*“¹⁶ Seifertův básnický subjekt je zde sice konstantní, závěrečné zvolání však vyjadřuje básníkovu jasnou potřebu projevu sounáležitosti s marným, lopotným snažením pracující třídy, která se svou drobnou, ale ustavičnou prací spolupodílí na vytváření lepšího a krásnějšího světa.

Důsledkem meziválečné krize bylo tendování obyvatel k té, či oné extremistické ideologii. Na jedné straně vidíme hledání naděje v levicových myšlenkách rovnostářské společnosti (jako v předchozích odstavcích), na straně druhé zhlédnutí se v řešení, které měl nabídnout vyhocený nacionalismus německého stříhu. Jeho plíživého pronikání do společnosti si Seifert všímá opět jakoby mimoděk. *Verše o víně* nevzdávají hold hroznovému nápoji (jak nás klame název), ale ohrožené zemi; už nyní (r. 1936) zde najdeme symboly české státnosti, které autor znovu použije v době těsně předválečné a válečné: „*Na žernosecké viničce / v altánku jsme jen čtyři, / Říp spatřili jsme – na špičce / s kaplí svatého Jiří.*“¹⁷ Další symbol, ikona českého písemnictví, je již postaven do kontrastu s německým nacionálním elementem: „*Kolem je plno švabachu, / i jakýs prapor tu svinut, / vzpomínat můžeš na Máchu, / spí odtud jen pár minut.*“ Mácha, synonymum vrcholu českého národního

¹³ Tamtéž. Str. 110.

¹⁴ Tamtéž. Str. 111.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž. Str. 107.

¹⁷ Tamtéž. Str. 41.

obrození, je však jen mrtvou, vzdálenou vzpomínkou, která nemůže zvrátit opětovné poněmčování české kultury. Závěrečné čtyřverší pečetí pesimistické směřování básně – německá rozpínavost, nutně končící válkou, je naznačena stínem na vinicích, které jsou na dohled oné posvátné hory Čechů: „*Vždyť zítra možná – černý stín padá tu na vinice – / nabírat budem z kalužin / jen špínu do helmice.*“¹⁸

Motivy vína a stínu najdeme i v *Romanci o svatém Václavu* (po vzoru Jana Nerudy se báseň svým laděním blíží spíše baladě). Víno je zde synekdochickým výrazem pro vlast, vždyť zakladatelem vinic je český patron. Pivo, jež vnímáme jako národní chloubu, je tu paradoxně použito jako protikladný germánský prvek, který se v zemi zakořenil: „*(...) chmel nám to vynahradil, / v sud jako do sedla / Gambrinus tlustý sedl / a líné řeči vedl.*“¹⁹ Ironizujícím pohledem na český naturel (zahrnující i zvyk *dělat politiku* od hospodského stolu) žaluje básník na neprozíravost Čechů: „*Je naše země jiná / a s pěnou na vousích / žárlíme na břeh Rýna / a stráně v Rakousích, / však u nás chudá hlína / dá jenom trpká vína.*“²⁰ Nepříjemná chuť, která je zde spojena s českou zemí, není v Seifertově tvorbě ničím neobvyklým; později zjistíme, že česká země bývá i hořká. Přesto je poetovi zemi nadevše milovanou: „*Já dávám přednost sklence / před těžkou sklenicí.*“²¹ Trpkost symbolizuje úděl malé země uprostřed Evropy, který jí byl dán do vínku, ale i to je součástí vlasti, kterou je potřeba bránit, naděje totiž stále jasně svítí: „*Kraj u nás nevlídný je, / rozprostřel se tu stín. / To ví, kdo víno pije / či hledí do novin. / A proto světec mladý / zakládal vinohrady. // Tož, révo, přivykni mu / a v zimě nezmrzni, / hle, černé mraky dýmů / táhnou se nad Plzni. / Však nad mělnickou strání / nebe k pomilování.*“²²

1.1.2 Zděšení z války

Tak intenzivní moment, jakým jistě bylo rozpoutání občanské války ve Španělsku, donutilo pro jednou Seiferta vzdát se lyrických obalů svých obav. Opouští od lyrického subjektu, který zdrženlivě komentuje domácí dění, odkládá sklenku vína a v refrénových variacích básně *Vraždění* křičí do světa panický děs: „*Na vašich vinicích se vraždí! // (...) // Na mostech madridských se vraždí! // (...) // Ve školních lavicích se vraždí! // (...) //*

¹⁸ Tamtéž. Str. 42.

¹⁹ Tamtéž. Str. 65.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž. Str. 65–66.

*V Španělsku, v Španělsku se vraždí!*²³ Skutečnost další krvavé evropské války znamená konec nadějí v mír, uhasnutí jara a začátek chmurného podzimu Evropy, ze kterého bude k dalšímu šťastnému a obrodnému jaru bolestivá, ne však odevzdaná, cesta: „*Ten obraz podzimu, / starý už jako svět, / mě tentokráte děsí. / V španělském kostýmu / někdo si ke mně sed / a tiše hvízdáme si. (...) Zabušit na bránu / a pyšně vykřiknout, / ne však jak ten, kdo prosí! / Po slupkách z kaštanů / je k jaru dlouhá pout', / zvlášť jde-li poutník bosý.*“²⁴

Vplétání těchto těžkých motivů smrti či zániku do motivů lásky, jara nebo krásy vnímá Macura jako aktivizující živel, který zabraňuje pocitům iluzornosti, jež by vnesly do nutného hodnotového řádu sebeklam.²⁵ Zároveň si všimněme, že ani pocit přímého ohrožení nevyvolává v Seifertovi potřebu vzít na sebe rekovnou masku patetického hlásného: „*I tentokrát je pro básníka určující ‚čas otřesu‘, bezprostředních doteků tragické skutečnosti na mluvčího. Prolnutí citové důvěrnosti a hromadného osudu zcela eliminovalo rétorický a vlastenecký patos.*“²⁶

1.2 Krize 30. let: návrh vyučovací hodiny

Ročník: 9. ZŠ

Počet žáků: nezáleží, max. však 30

Doba trvání: 2X45 min. (2 za sebou následující hodiny kvůli udržení koncentrace)

Návaznost látky: 1. světová válka, versailleský mírový systém, ruské revoluce, úvod do totalitních režimů; domácí meziválečná literatura, básnické prostředky, literární druhy a žánry; funkční styly

Téma: Zachycení krizového období 30. let v díle Jaroslava Seiferta

Cíle literární: Žáci určí lyrický žánr ukázky a shrnou její hlavní myšlenku. Žáci posoudí, nakolik se autorova volba lyrického žánru hodí k vyjádření hlavní myšlenky básně a jak by se změna lyrického žánru projevila ve stylové a jazykové rovině. Žáci odliší lyrický subjekt od lyrického objektu a posoudí, jak by se výměna jejich rolí projevila ve stylové a jazykové rovině, na základě toho vytvoří vlastní básnický text. Žáci vyberou z textu gradaci a ironii a vysvětlí jejich funkci v daném textu. Se zachováním hlavní myšlenky uměleckého textu

²³ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 109.

²⁴ Tamtéž. Str. 147.

²⁵ MACURA, Vladimír: *Jaroslav Seifert, Jaro, sbohem*. In: ZEMAN, Milan: *Rozumět literatuře 1. Interpretace základních děl české literatury*. Praha: SPN, 1989. Str. 314.

²⁶ BRABEC, Jiří. *Lyrik Jaroslav Seifert: básnickovy proměny a konstanty*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 137.

vytvoří vlastní neumělecký publicistický text, ve kterém vhodně využijí jiné figury a tropy. Žáci najdou básnická pojmenování a přebásní ukázkou tak, aby se stylem a jazykem co nejvíce podobala běžnému nebásnickému textu. Na základě srovnání definují funkci básnických pojmenování v uměleckém textu.

Cíle dějepisné: Na základě básnických ukázek dokáží žáci charakterizovat politicko-sociální dění 30. let a vysvětlit základní problémy s ním spojené.

Metody a formy výuky: diskuse, dotazování, myšlenková mapa, práce s obrazovým materiálem, práce s literární ukázkou, tiché čtení, klíčová slova, samostatná práce, skupinová práce, tvůrčí psaní, prezentace

Důkaz o učení: zpracované úkoly na listech s texty, prezentace výsledků

Průběh vyučovacího bloku:

Evokace

1. Řízená diskuse nad (15 min.)
 - Promítáme žákům karikaturou *Peace and future cannon fodder*. (Viz Příloha 1.)
 - Vedeme žáky k výkladu sdělení dobového satirického obrazu, v průběhu aktivity píšeme výsledky rozboru na tabuli.
 - Stěžejní jsou zejm. významy nápisů a plačícího dítěte coby varování před dalším válečným konfliktem, sloup a u něj ležící mírová smlouva jakožto důkazy versailleských mírových jednání a konečně gestika a posturika politiků vítězných mocností jako ukáзка povýšenosti, pocitu falešného vítězství nad Německem, případně lhostejnosti k budoucímu vývoji Evropy.
2. Myšlenková mapa (10 min.)
 - Doptáváme se na hesla na tabuli, připojujeme k nim další související nápady.
 - Výsledkem je krátká myšlenková mapa: 1. světová válka – versailleský mír – ponížení Německa – krize – radikalizace evropské společnosti – podpora nedemokratických stran – hrozba další války

Uvědomění

1. Samostatná práce s básněmi, tiché čtení (20 min.)
 - Každý žák dostane jednu z básní *Skláři*, *Verše o víně* a *Vraždění* (viz Příloha 2), tak, aby bylo možné posléze vytvořit početně vyrovnané skupiny věnující se společně stejnému textu.

- Žáci podtrhnou klíčová slova, příp. pasáže, kterým nerozumí, a pomoci klíčových slov zformulují hlavní myšlenky textu, poté vyberou z myšlenkové mapy na tabuli hesla, ke kterým se text vztahuje, příp. přiřadí báseň ke konkrétnímu historickému milníku (mohou použít internet). Všechny informace zapíší k textu.

(Přestávka)

2. Skupinová práce s básněmi (20 min.)

- Na konci předchozí hodiny požádáme žáky, aby během přestávky vytvořili skupiny lidí se stejnými texty. V případě většího kolektivu budou pracovat s jedním textem 2 skupiny.
- Žáci porovnají a prodiskutují výsledky samostatné práce, vysvětlí si případné nesrozumitelnosti a shodnou se na nejuvstíženější interpretaci smyslu básně, své tvrzení opřou o konkrétní pasáže textu.
- Každé skupině zadáme úkoly pro práci s básní, které společně vypracují a napíší na druhou stranu jednoho z textů. Během aktivity průběžně směřujeme a kontrolujeme práci skupin.
 - Úkol společný všem skupinám: Žáci přiřadí báseň k lyrickému žánru (osobní, politická, přírodní nebo reflexivní lyrika), svůj výběr doloží úryvky z textu. Můžeme jednoznačně určit žánrové zařazení? Hodí se autorem zvolený lyrický žánr pro vystižení hlavní myšlenky básně? Pokud byste básnicky zpracovávali stejnou myšlenku, jaký byste zvolili lyrický žánr? Jak by se báseň proměnila?
 - Úkoly pro skupinu *Skláři*: Kdo v básni promlouvá? Ke komu? Z jakého důvodu? Vstupte do role postavy skláře a obsah posledních 4 slok přebásněte jeho očima. Jaký dopad bude mít jazyk dělníka na styl básně a lyrický žánr vzhledem k jeho sociálnímu postavení a politickému přesvědčení dělníka?
 - Úkoly pro skupinu *Vraždění*: V básni se uplatňují gradace a ironie. V textu je barevně označte a zamyslete se nad významem jejich použití. Přepište báseň do krátké novinové zprávy. Jak se změní možnost využití zmíněných básnických prostředků? Z jakého důvodu? Zamyslete se nad jinými básnickými prostředky (alespoň 3) a vhodně je ve svém textu použijte.
 - Úkoly pro skupinu *Píseň o víně*: Představte si, že by báseň nesla titul *Píseň o plzeňském pivě*. Jaké možnosti se autorovi naskytly umístěním básně do

severočeské vinařské oblasti? Jaké pasáže by se nedaly pozměnit a musely by z básně úplně zmizet? Jak by se v kontextu doby změnila symbolika básně? V posledních 3 slokách *Písně o víně* najděte a barevně označte obrazné konstrukce. Přebásněte tyto sloky tak, aby se jejich jazyk co nejvíce podobal běžnému mluvenému jazyku. Jak se změnilo vyznění slok s ohledem k jejich významu? (*Práce s rovinou jazykové obraznosti.*)

Reflexe

1. Presentace závěrů práce (25 min.)
 - Skupiny si zvolí svého zástupce, který představí výsledky skupinové práce. V ideálním případě se poté žáci vrátí na svá místa, aby se dál nevěnovali práci ve skupině a upřeli svou pozornost prezentujícímu spolužákovi.
 - Učitel ve spolupráci s prezentujícím promítne text básně, resp. její vhodné ilustrativní části.
 - Prezentující žák na základě promítaných ukázek stručně skladbu představí – hlavní myšlenky své básně, na kterých se ve skupině shodli, prostředky, které autor používal, případně skladbu dále okomentuje. Poté přiblíží spolužákům skupinový úkol a v kontrastu s promítaným originálem přečte či zarecituje nově vzniklé texty (revoluční báseň skláře, novinovou zprávu ze španělské občanské války, jasné svědectví obávajícího se muže v předvečer možné okupace). Ostatní spolužáci nepatřící do skupiny by měli být schopni přiřadit text ke konkrétním dobovým tendencím zapsaným na tabuli v úvodu hodiny.
 - Papíry se skupinovou prací učitel vybere a v případě nutnosti okomentuje.

1.3 *Zhasněte světla: mnichovská dohoda básníkovou optikou*

Odtržení československých oblastí majoritně osídlených německou menšinou znamená počátek vytváření národního mýtu mnichovské zrady západními spojenci, poraženeckého mýtu *o nás bez nás*. K této dějinné události se vztahuje sbírka *Zhasněte světla* (r. 1938). Stejně jako v předchozích dílech nereflektuje Seifert mnichovskou dohodu jako ostrov sám pro sebe, ale nechává toto téma vyznít mezi typickou seifertovskou poezií: „*Od*

přírodní a intimní lyriky dospívala (sbírka) k širším obzorům národního údělu ve dnech ‚víry a odhodlání‘, završeném dvěma básněmi napsanými těsně po mnichovském verdiktu.“²⁷

Mnichovská *zrada* posouvá Seifertovu tvorbu: v předmnichovských verších je viditelný apel spjatý s aktuálním děním, básně psané po podpisu dohody se vrací k historii země, k jejím symbolům a trvalým hodnotám. Ze slok jako by se vytrácela jejich milá hudebnost a více směřovaly k dramatictosti.²⁸

Už víme, že orientace v Seifertových sbírkách není snadnou záležitostí. Ve vydání z roku 1939 autor hned doznává, že původně zamýšlená skladba sbírky není s tímto vydáním totožná: „*Některé verše vyřaděny byly událostmi, jiné jsem vynechal a sbírku pak doplnil dvěma čísly závěrečnými.*“²⁹ Nejedná se o ojedinělý jev. Podle toho, jak básník, básně nebo doba zráli, přecházely verše z jedné sbírky do druhé, mizely na dně zásuvky psacího stolu nebo se odsud naopak dostávaly do tisku. Protože však chceme využít celou šíři tvorby bezprostředně reagující na mnichovskou smlouvu, využijeme edici *Dílo Jaroslava Seiferta* redigované Jiřím Brabcem pro nakladatelství Akropolis z roku 2012. Redaktor sice začlenil *Zhasněte světla* jako pododdíl po válce vydané *Přilby hlíny* (takže zde dochází k jemnému anachronismu), získáme však chronologicky seřazený soubor básní bez ohledu na to, zda se procedily přes cenzurní síto té, či oné ideologie.

Rozumějme – z cenzurních důvodů jsou válečná vydání *Zhasněte světla* sbírkou osově rozdělenou na dvě poloviny. Její první, nepůvodní, část je vymalována téměř v duchu tomanovského roku³⁰. Seifert, vnímavý pozorovatel periodicky se opakujících proměn přírody během roku, postihuje paralelu mezi životem ročního cyklu a životem člověka od dětství po chřadnutí a smrt. Tyto básně, lyrické obrázky, nejsou však pro naši práci podstatné tolik, jako druhá polovina sbírky odrážející dusivé události roku 1938. (A to i navzdory tomu, že Vladimír Macura vystihl synergii mezi oběma na první pohled málo sourodými polovinami: „*Kruhový, ve své podstatě přírodní pohyb lyrického cyklu byl konfrontován s časem historickým (...). Nekončící střídání ročních dob přenášelo i do druhé části sbírky vizi času, ze kterého se nic neztrácí.*“³¹ Pojem *vlast*, linoucí se jako téma celou sbírkou, je

²⁷ PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Str. 145.

²⁸ Tamtéž. Str. 147–148.

²⁹ SEIFERT, Jaroslav. *Zhasněte světla*. Praha: Fr. Borový, 1939. Str. 7.

³⁰ Pozn.: Skladby z této části nahradily v původním plánu básně pomnichovské, které nebylo možné ve sbírce vydat z cenzurních důvodů. Jiří Brabec pak tento *kalendář ze Zhasněte světla* opět vyjímá a zahrnuje ho do časově předcházející sb. *Jaro, sbohem*.

³¹ ČERVENKA, Miroslav a kol. *Slovník básnických knih: díla české poezie od obrození do r. 1945*. Praha: Československý spisovatel, 1990. Str. 375.

definován svou nesmrtelností. V souvislosti s dílem tak můžeme bez okolků hovořit o vlastenecké poezii.

Napjatou předmnichovskou a svírající pomnichovskou dobu předává básník pomocí témat a motivů, které bychom mohli suše vyjmenovat: láska k vlasti (synekdochicky k Praze) a apel k její obraně, naděje a zrada. Básníkův výběr motivů a témat a jeho práce s nimi často nedovolují vyjmout jednotlivosti a pohovořit o nich individuálně. Motivy a témata se v básních potkávají, prolínají a překrývají a fungují jedině společně. Stane se nám tak, že např. v rámci fokusu na motiv zrady sklouzneme k motivu tak kontrastnímu, jako je motiv naděje. Konečně kontrast je pro kompozici skladeb této sbírky typický. Pojdme, po ujasnění možných zádrhelů, na některé motivy a témata zaměřit svou optiku blíže tak, abychom jimi mohli případně přiblížit žákům atmosféru doby.

1.3.1 Láska k vlasti

Úrok z typicky Seifertovské polohy intimního pěvce k poloze obránáře vlasti nebyl tak ostrý, jak by se snad mohlo z předchozích odstavců jevit. Intimita se ovšem projevuje především v lásce k vlasti (někdy zastoupené Prahou), a to v několika různých rovinách: niterně obyčejné a někdy melancholické, žensky erotické a téměř pateticky nadosobní a bojovné (viz podkap. *Naděje*).

Spojení *niterně obyčejné vyznání* chápeme jako vyjádření nejvnitřnějšího citu skrze až idylicky vnímanou krásu obyčejnosti země, její krajiny, kultury. Macura používá pojem *chudá krása*³². Co máme na mysli, nejlépe postihnou ukázky z jednotlivých básní. V (z čítanek notoricky známé) *Písni o rodné zemi* Seifert maluje vlast takto: „*Krásná jako kvítka na modranském džbánu / je ta země, která vlastní je ti, / krásná jako kvítka na modranském džbánu, / sladká jako střída dalamánu, / do něž nůž jsi vnořil k rukojeti*“³³. V *Zemi chudých* nám nabízí básník vlastně podobnou pohlednici: „*A na pobřeží řek, / v jich písku zlatonosném, / jsem zlata nenašel / ni polodrahokam, / abych ti, země, řek / v svém důkřvdání vznosném: / Hle, tu je, co jsem chtěl, / a za to rád tě mám / tu na pobřeží řek / v písku zlatonosném.*“³⁴ Obyčejnost a chudoba jsou v Seifertově tvorbě synonymem

³² Tamtéž.

³³ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 185.

³⁴ Tamtéž. Str. 188.

drahého, srdci blízkého: „*Co je chudé, je u Seiferta vždycky vznešené, důstojné. Slovo CHUDÉ září v Seifertově lyrice silněji než slovo ZLATÉ. Chudé je skvostné.*“³⁵

Zde je na místě odhalit, jaké atributy Seifert k vlasti připojuje – je sladká i hořká, je bohatá i chudá. „*Adjektiva znějí v naší Písni neodbytně, přesně prostě. Země je pevně držena v objetí těchto obyčejných slov.*“³⁶ Nicméně až když vstoupí přívlastky k podstatnému jménu (případně do přirovnání se spojkou jako), odhalí nám, že jejich význam nemusí být kontrastní, protože jsou skrz ně zachycovány jednotlivosti spojující se v celistvém citu k rodné zemi. Řečeno konkrétně na příkladu *Písně o rodné zemi*: vlast je sladký chléb – všechny krásné obyčejné maličkosti, jež se nám s vlastní asociují –, ale i hořká hlína, která nás po smrti obejmě svou ochrannou náručí. Hořkost smrti v sobě nese sladkost vědomí věčného sepětí s rodnou zemí.³⁷

Ve všech takových obrazech vyjadřující cit k domovině se skrývají symboly trvalého, co je zemi vlastní a co přetrvá i navzdory nepřízni času a osudu. Zároveň se Seifert drží v zcela lidském (rozumějme člověku blízkému) rozměru, a pomáhá tak pojmenovat lásku k vlasti i *masovému* čtenáři. Ze článku Václava Černého *Jaroslav Seifert: náčrt k portrétu* se dočítáme následující: „*A jak málo v nich (verších) je velkých slov a kázání a hřímání a výzev, apelů, obecného hromobití a slibů, jež k ničemu nezavazují? A kolik naopak prožitého detailu životního, kolik drahé a srdci blízké drobnosti lásky? Neboť právě, miluju-li kraj, poznávám ho a zmocňuji se ho v jeho detailu nejintimnějším.*“³⁸

Seifertova vlast je zosobněna a nezřídka k ní autor promlouvá. „*Země nepatří do řady běžných užitných hodnot, není něčím, co lze přeslechnout, nač lze zapomenout. Patří do řady, kde kraluje matka a žena. Je ženského rodu Seifertovy poezie.*“³⁹ Splynutí s ženou, objektem touhy, jako v následující ukázce, není v básních sbírky tolik běžné, přesto můžeme tvrdit, že se jedná o typicky seifertovské vyjádření vroucnosti citu a elektrizující přitažlivosti nebo spíše jen zachycení něčeho, co má být za okamžik jen intimní vzpomínkou: „*Já spatřil jsem ji z okna vlaku, / ta ňadra, oči, obojí! / Lásku jsem jí vyznal bez rozpaků. / Sníh první ležel na chvoji / a byla jako v závoji.*“ Ve druhé části pak i toto poetické intimní vyznání dramaturgizuje, těžkne a směřuje obecnějšímu sdělení (zde láska k vlasti splývá s motivem její obrany): „*a dnes máš korset z betonu, / ze strašlivého betonu. // Ze strašných krajků. Tomu*

³⁵ KOŽMÍN, Zdeněk. *Interpretace básní*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Str. 69.

³⁶ Tamtéž. Str. 68.

³⁷ Tamtéž. Str. 70–71.

³⁸ ČERNÝ, Václav. *Jaroslav Seifert: náčrt k portrétu*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 75.

³⁹ KOŽMÍN, Zdeněk. *Interpretace básní*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Str. 72.

*běda, / kdo by se dotkl sladkých krás, / když se ti jarem ňadro zvedá / a květy lehnou do tvých řas. / Ať je to, kdo chce – kolem nás!*⁴⁰

1.3.2 Naděje

V dopadajícím stínu krize u Seiferta stále více rezonuje motiv naděje, někdy zastoupený motivem jara, které odkazuje ke květnové mobilizaci roku 1938. Konkrétních veršů o mobilizaci ovšem nenacházíme tolik, hledáme tak spíše obrazy apelující k celospolečenské obraně vlasti nebo obrazy celkově povzbuzující národní cítění.

Kompozici básní jsme již předestřeli: veskrze osobní verše graduji k výzvě k obraně země či k úlevnému vyřčení Seifertova (mezi autora a básnický subjekt klademe vědomě rovnítko, jak jsme předestřeli v úvodu) rozervaného citu k zemi někdy balancujícího na pomezí s patosem: „*Modlit se? Ano, ale ať meč svítí / v té ruce obnažený! / Jen ženy mohou prázdné ruce mítí. / A ani ženy!*⁴¹ Naléhavost situace pak bývá zesílena opakováním refrénu případně jeho variováním: „*Však sepnout ruce v prosbu přeubohou / a hanbu přetrpěti? / Jen děti prázdné ruce mítí mohou. / A ani děti!*⁴²

K naději Jaroslav Seifert vzhlíží i skrze národní historii a předky bdícími nad rdoušenou republikou: „*Však mrtví nespí. / Vytřeštěný zrak, / na zádech leží, / hledíce do oblak. / Však mrtví nespí. // Ne, mrtví nespí, / střeží s odvahou / záludné nebe, / tmící se nad Prahou. / Ne, mrtví nespí!*⁴³ Básník nejednou také křísí dávné české krále, ty, kteří dokázali pro svou zemi zajistit mír: „*Jak blízko byli jste, ať básníci, ať kníže, / ve tmách svých hrobů! Tenkrát na svém čele / míval jsem stopy zaprášené mříže // u hrobky králů. Pod měděnkou času / a pod rzi krve oči ve pláči / se zachvěly jak střelka na kompasu. / Tak klidně, jako chodí oráči, // šla potom šťastná léta našich zemí. (...) vroucně prose zas / ty mrtvé, skryté v mlhách listopadu, ať dneska opět stojí blízko nás!*⁴⁴ V odstavci věnovanému historii nemůžeme pominout bělohorské téma. Oproti většinově přijímanému poráženeckému mýtu ale nenahlíží autor na bělohorskou porážku jako na národní tragédii, ale jako na národní vzepjetí hrdinného odboje: „*A tak jsem došel, v duchu / hovoře s tím večerem, který už splýval s nocí, / až k Hvězdě v té smutné oboře / tam nad Libocí (...) Tam za nimi je zeď, tu*

⁴⁰ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 192.

⁴¹ Tamtéž. Str. 212.

⁴² Tamtéž. Str. 212.

⁴³ Tamtéž. Str. 197.

⁴⁴ Tamtéž. Str. 201.

*nevidím, / ta zeď je zkrvavená. // A jak bych zahlédl dnes na blátě / otisky prchajících koní.
/ Dnes jenom posloucháme dojatě / o slávě těch, kdož opřeli se o ni.*“⁴⁵

Vlastně jedinou básní, která se přímo vyjadřuje k mobilizaci (resp. k oběma – částečné květnové i všeobecné zářiové), je *Jednou, ach jednou...* Ani zde Seifert neopěvuje magický (v té době jistě elektrizující) okamžik československé soudržnosti, ale vypravuje uzoučkový výsek reality vnímané veskrze lidským (obyčejně milujícím a milovaným) básnickým subjektem, jenž si uvědomuje osobní přesah dějinné události. Mobilizace je v Seifertově podání intimní lyrikou. „*Ted' už je jeseň; tiše jdou s ní / mlhy i vojska. Do helmic / vezmi si, chlapče, jablko a kousni, / já vím, že sladší by byla líc // té, která kradí do šátečku / slzu si z tváře utřela. / Polibek ještě, / za ním tečku, / a potom klobouk do čela! // Já ještě neměl pušku v dlani, / trochu se stydím za svůj šat. / Nejsme tu přec jen pro líbání / a pro skládání serenád.*“⁴⁶

1.3.3 Zrada

V Seifertových básních reflektujících mnichovské události bychom nenašli halasovské lkání ani zatvrzelé spílání bývalým spojencům. I pocity přímého ohrožení vyjadřuje básník poeticky, na první pohled nekonkrétně: „*sladká jako střída dalamánku, / do něž nůž jsi vnořil k rukojeti.*“⁴⁷ Zdeněk Kožmín vykládá strofu takto: „*Ale i tento pohyb nože rozkrajujícího chléb může být chápán dvojnásobně: také do sladké země se vnořil nůž, aby ji ukrojil pro cizí.*“⁴⁸ Několikrát jsme připomněli, že Seifert zachycuje dějiny všedními očima člověka, ne očima jakéhosi nadosobního vypravěče nebo nevyjádřeného společenského svědomí. Postavme vedle sebe úryvek z Halasova *Zpěvu úzkosti*: „*Pole křičí Zrada / Lesy křičí Hanba / Řeky naše Šumí Zrada / Hory naše bouří Hanba*“⁴⁹ a úryvek ze Seiferta: „*Prameny, sbohem, kolikrát / nad vaší vodou jsme se nakláněli / a pili dlouze jenom bez sklenky / tu vůni hor, ten opojný chlad, / když dotýkali jsme se svými čely / studené trávy, bledé pomněnky.*“⁵⁰ Seifertova láska k vlasti není vyjádřena hořkými výkřiky beznaděje, ale pokorným rozloučením. Rozloučením ne se zemí jako celkem, ale skládanými jednotlivostmi blízkými českým srdcím. Samozřejmě i v této skladbě musí být harmonické

⁴⁵ Tamtéž. Str. 209.

⁴⁶ Tamtéž. Str. 195.

⁴⁷ Tamtéž. Str. 185.

⁴⁸ KOŽMÍN, Zdeněk. *Interpretace básní*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Str. 69.

⁴⁹ HALAS, František. *Torso naděje*. Praha: Československý spisovatel, 1958. Str. 21.

⁵⁰ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 204.

durové ladění nutně vypointováno mollovými verši: „*Přeostrou jehlou osud náš je ryt, / však žal to nesmí být a nesmí to být pláč, / jež kreslit budou vrásky do čela.*“⁵¹ Do motivu zrady se opět přilévá motiv naděje v přečkání zlých časů. Jak totiž víme, Seifertova vlast je tvořena řadou neměnných jednotlivostí: „*Skřivani našich polí, cest / svou píseň nezmění; neztroskotané / ať vede dál nás v osudný náš čas, / o mnohé chudší, jen ne o bolest, / však o sen bohatší, jenž vždycky vzplane, / když jiný, nesplněný, prudce zhas.*“⁵²

Nezvykle politicky konkrétní byl Seifert v *Písničce o Paříži*, ani zde ale není umělec odosobnělý a stále zachovává čtenářsky blízce uchopitelný ráz skladby. Zejména v tomto případě je pojem skladba na místě. Už její titul nám poodkryvá písňovou inspiraci nebo spíše, abychom byli přesní, inspiraci písničkovou. Záměrně použitá zdobnělina evokuje jistou hravost a snad i lidovost. Forma básně s pravidelným veršem a refrénovou repeticí posledních veršů jednotlivých strof (navíc doplněnou o citoslovečné zvolání) působí jako kramářská píseň: „*Náhlému míru chválu / zpívat se namáhá; / a opět v music-hallu / svléknou se do naha // – ach, zcela do naha – // rozkošné tanečnice / v čarovné kulise. / Ne, nebud’ smutná více! / A Paříž baví se! // Ach, Paříž baví se!*“⁵³ Právě kousavá ironie (viditelná už z tohoto úryvku), na níž je *písnička* vystavěna a kterou Seifert kritizuje francouzský i britský (po bok francouzské delegace staví autor i Nevilla Chamberlaina) postoj k Československu, je onou chutí blízkou českému člověku. Ironizovat, zlehčovat a vysmívat se je typicky českou, a tedy Čechům blízkou, vlastností, obranou a nadějí v beznadějně situaci.

Z ironického nadhledu Seifert upouští v básni, jež dala název celé sbírce. S tématem zrady pracuje ale i ve skladbě *Zhasněte světla* zcela odlišně než jeho současníci. Do ústředí se dostává až meditativní, očištný klid, ticho. Takové ticho a temná bezbřehá nicotnost, které přicházejí s ochromením z nové děsivé zkušenosti, jež by bylo lepší přehlušit: „*Jaký, jaký to byl jas // v té noci, když všechno zatemnilo / a každý jako stín se schoulil ke kmeni! / Já vím, já vím, že líp by tenkrát bylo / zaslechnout dunění.*“⁵⁴ Můžeme si tu jen domýšlet, zda má být ono *dunění* jen metaforickým vysvobozením ze zakletí strašného, ale pokorného ticha, nebo zda přímo odkazuje přímému vojenskému střetnutí s nacistickým Německem.

Významové přelévání a přesahy mezi verši nebo hranicemi slok nejsou ve sbírce ničím nezvyklým. V této básni však Seifert volí takový mezistrofický přesah, že čtenáři

⁵¹ Tamtéž. Str. 204.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž. Str. 203.

⁵⁴ Tamtéž. Str. 206.

nabízí různé interpretace: „*jen potichu, jen tiše, bez patosu / té noci říkám: Nebylas // z těch nejstrašnějších. Do perutí strážných / tvé tmy nás prudce zahalil, / ty noci vážná po těch lehkovážných, / anděl, jenž s námi byl.*“⁵⁵ Noci, nebylas – básnický subjekt odmítá přijmout nepříjemný fakt, k němuž vše směřovalo, ale do poslední chvíle existovala naděje. Hned vzápětí se smysl výpovědi mění – noci, nebylas z těch nejstrašnějších. Je přiznána zavrhaná skutečnost připodobněná tmou, nicméně ani ta ale není definitivní, je naopak povzbudivá a nadějeplná.

1.4 Mnichovská dohoda: návrh vyučovací hodiny

Ročník: 9. ZŠ

Počet žáků: nezáleží

Doba trvání: 2X45 min. (2 za sebou následující hodiny kvůli udržení koncentrace)

Návaznost látky: Krize 30. let coby dopad 1. světové války a versailleského míru, národnostní otázka první republiky, zahraniční politika první republiky, mnichovská dohoda, podstata a fungování totalitních režimů, Hitlerovo převzetí moci v Německu; domácí meziválečná kultura coby reakce na skutečnost, básnické prostředky, slohotvorní činitelé

Téma: Zachycení pocitů z mnichovské dohody v umělecké literatuře

Cíle literární: Žáci shrnou hlavní myšlenku básně. Žáci stanoví základní umělecké prostředky a jejich efekt na čtenáře. Žáci posoudí vliv slohotvorných činitelů na interpretaci textu. Žáci rozpoznají a vysvětlí kontrast a posoudí jeho podíl na celkovém vyznění básně. Žáci i za pomoci internetu ověří závěry týkající se jejich výkladu stěžejních částí veršů. Žák poradí spolužákovi, jak těmto částem rozumět.

Cíle dějepisné: Žáci na základě umělecké ukázky posoudí dopad mnichovské smlouvy na city a pocity Čechů i jiných československých národů. Žáci rozeznají rozdíl mezi termíny stát a vlast.

Metody a formy výuky: brainstorming, dotazování, samostatná práce, práce ve dvojicích, práce s pracovním listem, práce s textem, tiché čtení, výrazné čtení, pocitová mapa, klíčová slova, T-graf, pětilístek

Důkaz o učení: Pracovní list

⁵⁵ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 206.

Průběh vyučovacího bloku:

Evokace

1. Brainstorming (15 min.)
 - Žáci chodí k tabuli a připisují asociace k ústřednímu heslu VLAST. Při tápání můžeme vymezit pojem otázkami: Co je to země/stát? Jak vnímáte rozdíl mezi státem a místem, kde jste se narodili? Jaká příbuzná slova nacházíme ve slově *narodit se*? Pojem vlast by se měl zkonkretizovat na nejbližší místo spojené s rodnou zemí, rodinou.
 - Po vyčerpání nápadů či při zaměření asociací jedním směrem se můžeme dále doptávat, např.: Co pro vás znamená vlast? Co vám poskytuje? Jaké pocity máte, když jste z vlasti dlouho pryč? Co cítíte, když stojí domácí olympionik na stupni vítězů? Co všechno utváří vaši vlast? Jací jsou lidé žijící ve vaší vlasti? Jaká je jejich kultura? Je důležité zaujmout k vlasti citový postoj?
 - Pokud budou žáci chtít, mohou rozvinout heslo některého spolužáka, vznikne tak zárodek myšlenkové mapy.
 - Na konci aktivity je vhodné hesla okomentovat, případně smazat ty, co se nehodí nebo jsou zavádějící.

Uvědomění

1. Tiché a výrazné čtení (15 min.)
 - Žákům rozdáme pracovní list s *Písní o rodné zemi*⁵⁶ (k povaze jednoho z úkolů neuvedeme autora) a souvisejícími úkoly. (Viz *Příloha 3*.)
 - Každý žák si tiše přečte text a pojmenuje své dojmy a pocity, které zapíše libovolnou barvou do pocitové mapy v pracovním listě. (Viz *Příloha 3*, úkol 1.)
 - Následuje poslech výrazného čtení básně z audionahrávky⁵⁷. Pokud se změnila pocity a dojmy z básně oproti tichému čtení, připsí si je žáci odlišnou barvou do pocitové mapy. (Viz *Příloha 3*, úkol 2.)
2. Dotazování (15 min.)
 - Žáci reagují na poslech výrazného čtení v kontrastu se svým vnitřním projevem. Berou v potaz tempo, důraz, citové zbarvení a celkově práci s hlasem. Snaží se

⁵⁶ Pozn.: Ukázka v pracovním listě je převzata z: SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přílba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 185.

⁵⁷ SEIFERT, Jaroslav. *Píseň o rodné zemi*. In: *Seifert: verše a vzpomínky* [zvukový záznam na CD]. Praha: Supraphon, 2001.

odpovídat na otázku: Jakými faktory může čtenář/recitátor ovlivnit interpretaci textu? (Očekáváme odpovědi jako: pohlaví, věk, zkušenost, momentální nálada, porozumění textu, vztah k obsahu textu atd.)

- Dále pokládáme otázky týkající se autora a básně samotné: Psal podle vás text muž, nebo žena? Kolik mu mohlo být let? Jaké národnosti byl zřejmě autor? V jakém dějinném kontextu skladba vznikla? Jaká je hlavní myšlenka básně? Co asi motivovalo spisovatele napsat tuto báseň? Jaké prožíval při psaní pocity? Sdílely podle vás stejné pocity všechny národy žijící v Československu? Z jakých důvodů? Pokud to je možné, měli by žáci svá tvrzení doložit úryvky z textu.

(přestávka)

3. Práce ve dvojicích (20 min.)

- V párech budou mít žáci za úkol přiřadit ke každé sloce klíčové motivy, které ji podle nich vystihují. Nemusí přiřadit všechna slova, zároveň mohou jedno slovo použít vícekrát. Pokud je napadne vlastní výstižnější heslo, mohou ho připsat. Na výběr jsou pojmy: smutek, zrada, zklamání, beznaděj, naděje, láska, okouzlení, krása. Žáci zjistí, že jsou sloky vystavěny na kontrastních motivech. (Viz *Příloha 3*, úkoly 3 a 5.)
- Žáci najdou a zapíšou přívlastky, které přisuzuje autor rodné zemi. Zjistí, že byl opět využit princip protikladnosti. Zamyslí se, čeho chce básník kontrasty docílit. (Viz *Příloha 3*, úkoly 4 a 5.)
- I za pomoci internetu se budou snažit dvojice odhalit, k čemu autor v souvislosti s dějinami odkazuje modranským džbánkem a vnořením nože do dalaťánu. (Viz *Příloha 3*, úkol 6.)
- V průběhu aktivity směřujeme žáky ke správným odpovědím, důležité je to zejm. u úkolu č. 6.

4. T-graf (10 min.)

- V pracovním listě žáci samostatně zformulují stručné myšlenky týkající se tématu ztráty domova, vlasti. (Viz *Příloha 3*, úkol 7.)

Reflexe

1. Pětílístek (8 min.)
 - Posledním úkolem v pracovním listě (viz *Příloha 3*, úkol 8) je dvojice pětílístků s tématem *mnichovská dohoda*. Jeden pětílístek budou žáci vyplňovat z pohledu pražského Čecha, druhý z pohledu Němce žijícího v pohraničí.
2. Diskuse (7 min.)
 - Dobrovolníci představí výsledky poslední aktivity, ostatní se mohou připojit se svým komentářem či postřehem.

1.4.1 Reflexe výuky

Anotace

Vyučovací blok na téma *Zachycení pocitů z mnichovské dohody v umělecké literatuře* proběhl v pražské ZŠ Hornoměřolupská v 9. třídě se 28 žáky (vč. 3 ukrajinských uprchlíků). Lekce proběhla v bloku 2 za sebou jdoucích běžných vyučovacích hodin. Cíle i metody práce jsou popsány v návrhu lekce, navíc jsme ještě použili práci s vizuálním materiálem a mapou. V *Příloze 11* připojujeme ukázkou žákyní vypracovaného pracovního listu.

Analýza

Evokační fáze brainstormingu byla, snad vzhledem k prvnímu pondělní vyučovací hodině, poněkud líná. Žáky jsem musel jmenovitě vybízet, aby na tabuli napsali nějakou asociaci, teprve poté začaly tabuli plnit další a další hesla. Když opadla první vlna aktivity, pomohl jsem ještě připravenými otázkami, které jsem proti plánu doplnil o promítnutí několika obrázků typicky české krajiny. Až na několik málo výjimek se slova na tabuli týkala opravdu jen ústředního hesla *vlast*, ne pojmu *stát*, zároveň se našlo jen málo rádooby zábavných myšlenek (které však vždy nějak odkazovaly k *vlasti*, či spíše ke *státu*, např.: *ponožky v sandálech, řízek v chlebu; Babiš, motýle, best in Covid,..*). Všechna hesla týkající se státu jsem zakroužkoval a zeptal se, proč se mezi ostatní ne zcela hodí. Překvapivě hodně žáků dokázalo pohotově odpovědět, že hesla se týkají politiky, a tedy státu, větší část třídy pak byla schopna oba pojmy svými slovy rovnou definovat (což, jak jsem vzápětí zjistil, je zásluha kolegyně na občanskou výchovu).

Počátek fáze uvědomění, tedy rozdání pracovního listu (pouze jeho první části s úkoly 1–5) doprovodila vlna mírného pozitivního údivu z povědomého textu. Tiché čtení

básně bylo několikrát narušeno opakujícími se dotazy, co je střída nebo dala mánek a následnými opakujícími se odpověďmi. Nutno podotknout, že poté se všichni na čtení soustředili a byla zřetelná snaha v sobě objevit a popsat emoce. Při zběžném průchodu třídou jsem viděl u první otázky pracovního listu variace výrazů vyjadřující zmatení, které, jak jsem zjistil, pramenilo z neúplného pochopení básně. Před další bod plánu – výrazné čtení – jsem proto zařadil společnou debatu, v níž byl prostor na okomentování prvních pocitů z básně. Touto diskusí, do které jsem prakticky nezasahoval, došlo ke společnému uvědomění, že: *On* (básník/lyrický subjekt) *tu svou zem miluje. Je to prostě milostný vyznání zemi. Lovesong.* Tímto, nutno říci přínosným zásahem, jsme přišli o zhruba 10 minut (5 minut jsme však ušetřili při evokační fázi). Následný poslech audionahrávky pak ještě viditelně pomohl utříbení myšlenek z předchozí debaty. Již během poslechu někteří žáci začali s prací na druhém úkolu. Ne vždy bylo dobře rozeznatelné, jaká hesla patří k tichému čtení a jaká k výraznému čtení (barevné psací potřeby měla zanedbatelná menšina devátáků, někdo od sebe oddělil myšlenky značkami, někdo je neoddělil vůbec), ale mezi ostatními hesly se opět začíná opakovat jedno: *klid*.

Plánované dotazování na faktory ovlivňující interpretaci textu přineslo nejdříve odpovědi vycházející z nedávné situace: opakují se: *porozumění, nálada* i *zpracovávané téma*, ovšem další faktory jako třeba věk nebo pohlaví nejprve vůbec nezazní. Až návrat k fotografii české krajiny z úvodu hodiny pomůže k poznání, že se může pohled na stejnou věc očima mužů i žen lišit. Zatímco muži komentovali fotografii slovy: *no, prostě příroda*, případně *zelená* nebo *pěkná*, dívky krajině daly přívlastky: *roztomilá, blízká, taková naše* nebo *bezpečná*. Následující otázky týkající se poznávání autora nebyly příliš přínosné, neboť si dobrá polovina žáků vzpomněla, že se se stejnou ukázkou setkala během školních let již dvakrát, několik žáků tak Seifertovo jméno (tedy i pohlaví a národnost) prozradilo. Nad očekávání dobře zněly odpovědi na otázky, v jaké situaci báseň vzniká, co autor zřejmě při psaní prožíval; mimo zábavných odpovědí, že měl autor hlad, zazněly i myšlenky o zklamání a nejistotě. Poukázáním na rok vzniku básně v doprovodu s otázkami: *Jaká velká událost ovlivnila v tomto roce čs. dějiny? Z čeho tedy pramení autorův pocit zklamání a nejistoty?* došli žáci nejdříve k tomu, že báseň vzniká za německé okupace, později si urovnali historické znalosti a správně odpověděli, že báseň může reagovat na mnichovskou dohodu. Pro připomenutí událostí jsem promítl mapu s označenými pohraničními oblastmi a jeden žák stručně okomentoval dějinnou událost. K dalším otázkám týkajícím se možných pocitů různých národů Československa jsme se nedostali, protože skončila první část bloku.

Další vyučovací hodinu jsme začali, stále s promítaným obrazem státu s odtrženým pohraničím, zrekapitulováním předchozí hodiny (v jaké situaci báseň vznikla, jaké pocity zachycuje, že se jedná o vyznání citu k vlasti) a rozdělením druhé části pracovního listu. Následující úkol – rozřazování motivů k jednotlivým slokám – byl u některých dvojic doprovázen nerozhodností, jaké z nabízených slov přiřadit. Dvojice se často nemohly shodnout, protože se nabízely protikladné motivy, což samozřejmě neodporovalo zadání, které si žáci přečetli ledabyle. Úkoly, které se ptaly na kontrastní přívlastky, kterými básník označuje zemi, proběhly bez větších problémů (žáci viděli protiklady přehledně vedle sebe, takže nebyli zmateni). Nyní jsem přerušil práci, abychom okomentovali její průběh, a hlavně zjistili, čeho chce Seifert docílit, když svou vlast označuje protiklady. Z odpovědí nabízím: *Prostě má Čechy rád, i když tedy není všechno nejlepší. Nemůže se rozhodnout, jestli je tu šťastný. Ale i přes nějaký zklamání je tu doma a ví, že jinde to nebude lepší, takže by jinam nešel. Asi by pro Čechy klidně umřel...? Ukazuje dobrou o špatnou stránku země.*

Naprostým neúspěchem skončil šestý úkol pracovního listu. Spojitost mezi pasáží o krájení dalamanů a mnichovskou dohodou našla (spíše si uvědomila) jediná žákyně, která se s ostatními o svou myšlenku podělila. Symboliku modranského džbánku (zaměňovaného za modřanský džbánek) nikdo ani nepoodkryl. Nápořky: *Zaměřte svou pozornost, kde se vyrábí? Kde leží obec Modra? proč autor zmiňuje v básni o rodné zemi Slovensko?* přinesly pochopení, ale zároveň jakési zklamání ze zbytečné práce. Cit ke Slovensku se Seifertem nikdo nesdílel, nikdo ho nepovažoval za součást vlasti. Do sedmého úkolu se konečně zapojili i ukrajinští uprchlíci, pro které je téma více než aktuální. Protože své odpovědi nepsali, za pomoci překládající spolužačky se zúčastnili alespoň společné kontroly. Shrňme zde, o co ztratou vlasti přišli: *domov, rodina, kamarádi, jistota,...* a co získali: *bezpečí, příležitosti, kamarády, starosti, obavy.*

Reflektivní část byla poměrně svižná a přínosná – pětílístek je oblíbenou aktivitou. Až nyní jsme se dostali k otázkám o pocitech dalších národů. Oproti jednostrannému pohledu na Němce jako na rozvraceče státu (tak byli bez výjimky zobrazeni v pětílístku) se v závěrečné diskusi, která se protáhla i několik málo minut do přestávky, někteří přiklonili také k názoru, že příslušnost k národu nemá hlavní vliv na citovou vazbu k vlasti.

Alterace

Výukový blok hodnotím jako zdařilý, přestože se mi nepovedlo naplnit všechny literární cíle. Z důvodu, že se jednalo o 1. takto hluboce mezipředmětovou lekci, byli žáci (i

podle jejich zpětné vazby) zaujati; nutno podotknout, že se však jedná o poměrně dospělou a komunikativní třídu, které je vlastní frontální výuka a práce v lavicích.

Úvodní aktivita brainstormingu byla podnětná, ovšem k rozvinutí asociací by bylo vhodné použít doprovodný vizuální materiál hned od počátku aktivity. Už v této části výuky byl ale naplněn jeden z dějepisných cílů (přestože jsme jen navazovali na žákovské znalosti). Jako rozvíjející situace spatřuji úkoly, kdy žáci mohli své připravené nápady a názory sdílet v diskusích. Jednalo se zejména o funkci kontrastu, tomu pomohlo urovnání myšlenek v T-grafu (tím jsme naplnili jeden z literárních cílů), nepřipravená diskuse o významu básně a závěrečná diskuse o ztrátě vlasti a o mnichovské dohodě z pohledu pohraničního Němce (tou jsme naplnili dějepisné cíle). Pětílístek a další T-graf se jako metody vhodné pro práci s textem osvědčily. Za nerozvinutou situaci pokládám část týkající se vlivu různých faktorů na interpretaci díla. Související cíl jsem naplnil jen částečně, a to jen proto, že jsem otázky nakonec doprovodil i vizuálním materiálem. Za úvahu by stálo se tomuto cíli věnovat v čistě literární hodině, kdy budou mít žáci větší množství textů i dalších uměleckých ukázek (jako třeba obrazy), které mohou interpretovat z různých pohledů. Chtít vyvodit ucelenější závěry z jediné literární ukázky nebylo příliš moudré. Úplným vynecháním této aktivity bychom mohli ušetřit čas, který nás celou dobu nepříjemně tlačil. Bezesporně selhávající výukovou situací byla práce ve dvojicích se zvýrazněnými pasážemi textu. V tomto případě nebyly cíle naplněny vůbec, resp. pouze částečně byl naplněn cíl: Žák poradí spolužákovi, jak těmto částem rozumět. Východisko vidím ve volbě jiného, průhlednějšího textu zpracovávajícího stejnou látku, např. báseň *30. IX. 1938*. Tím bychom se vyhnuli i pro žáky nesrozumitelným výrazům, které narušily průběh tichého čtení; pokud bychom ponechali původní ukázkou, nabízela by se v tomto případě možnost připojení vysvětlivek, příp. možnost vyhledat si výrazy ve slovníku.

2 Ve spárech Třetí říše

Život pomnichovské druhé republiky netrval dlouho, za necelý půlrok ho přeťal vynucený podpis tehdejšího prezidenta Emila Háchy pod smlouvu odevzdávající okleštěný zbytek republiky⁵⁸ pod *ochranu* nacistického Německa. Od 16. března 1939 až do konce 2. světové války 8. května 1945 hovoříme o tzv. protektorátu Čechy a Morava – celku politicky řízeném a vojensky okupovaném z vůle Hitlerovy administrativy.

2.1 Kamenný most: pozitivní hodnoty jako zdroj naděje

Aby mohla literatura i v době okupace nadále plnit svou úlohu nositelky české tradice, a být tak prostředkem k udržení národního sebe-vědomí, museli autoři ve snaze vyhnout se cenzurním zásahům zakódovat sdělení tak, aby bylo srozumitelné čtenáři, nikoliv však okupačním úřadům⁵⁹. Z tohoto důvodu spisovatelé často sahalí k námětům vycházejícím z národní tradice: „(...) zejména po Mnichovu se stala tradice ‚přimknutí se k rodné hroudě‘ synonymem vlastenectví a protiněmeckého nacionalismu.“⁶⁰ Také Jaroslav Seifert vnímal využití takovéto látky jako možnost legálního básnického vyjádření a zároveň v ní nacházel „zdroj naděje pro každodenní lidskou existenci.“⁶¹ Ve válečném období se z pramenů české kultury zrodily tři sbírky: *Vějíř Boženy Němcové* a *Světlem oděná* (obě 1940) a *Kamenný most* (1944).

Poetiku Seifertovy válečné tvorby ilustruje Halasovo zhodnocení sbírky *Kamenný most*: „neměly (by) verše zpívat tak sladce a mámivě. V dnešní době měla by poezie kvílet jako podzimní vichřice, štěkat jako psi puštění ze řetězu a vydávat skřeky jako draví ptáci.“⁶² Můžeme si dovolit tvrdit, že se básník při stavění *Kamenného mostu* vydal zcela opačnou cestou. Podzimní nečas měkkí okouzlujícím jarem, místo štěkajících šelem tvoří až mystické, harmonické obrazy a nesnesitelné ječení dravců uklidňuje tichem chrámů. Seifert neburcuje národ k odporu proti uchvatitelům, ale svými klidnými verši plnými nadčasových pozitivních hodnot dodává lidem naději. Václav Černý naopak od Halase Seifertovu formu

⁵⁸ Pozn.: Slovenská část druhé republiky se 14. března 1939 osamostatnila, a vzniká tak fašizující Slovenský stát. Ve stejné době obsazuje Maďarsko československou Podkarpatskou Rus.

⁵⁹ Pozn.: Je spravedlivé říci, že vrcholné funkce v cenzurním orgánu tiskového odboru Předsednictva ministerské rady a posléze skupiny Tisk pod Úřadem říšského protektora byly nezřídka zastávány Čechy spolupracujícími s odbojem. (GROMAN, Martin a STEHLÍK, Michal. *V tom našem protektorátu*. In: *Přepište dějiny* [podcast]. 16. 3. 2022 [cit. 14. 4. 2022]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/23yM6ZL57azmoJPDlaLMNU>.)

⁶⁰ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Praha: Academia, 2010. Str. 146.

⁶¹ PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Str. 153.

⁶² Tamtéž. Str. 163.

vyjádření vyzdvihuje: „*Kdo nekáže, neburcuje křikem, není proto ještě pasivní a slabý, ba naopak může být velkou kulturní a kulturně kladnou silou – a Seifert je jí v našem životě dozajista.*“⁶³ Ostatně o protektorátní tvorbě samotný Seifert říká, že čtenáři žádají knihy „*rázu vlasteneckého, které by rozněcovaly lásku k zemi (...) a prozařovaly chmury, které na nás padaly.*“⁶⁴

Jaroslav Seifert je v námi rozebírané sbírce čtenáři průvodcem symbolickými místy Prahy⁶⁵ viděnými a vzpomínanými svou optikou a poodhaluje nám svět, ve kterém jako by nebylo pro válku místo. „*Jistotou nejprvotnější (...) českým básníkům představuje Praha. Především jí věnuje dvě knížky i Jaroslav Seifert. (...) spojuje (je) vědomí pospolitosti sdílené místem a jazykem, společenstvím zpěvu s ostatními. Praha se básníkovi proměňuje v absolutno už jenom podobou svého názvu (...). Jindy se stává absolutnem, na něž už ani slovo básníkovo nestačí.*“⁶⁶

Delší rozsah skladeb umožňuje básníkovi ještě více prolínat témata a myšlenky, které sebou často proplouvají jako ve snu. Za stěžejní máme uchopení času, jehož plynutím dozrávají ony pozitivní hodnoty (víra, láska, krása a život celkově), jež Seifert nabízí coby protipól života ve válečné totalitě. Právě význam těchto hodnot pro člověka zužovaného válkou se budeme snažit v hodinách vyzdvihnout a ukázat, že aktivismus společnosti může být i kultivovaný a kulturní a nemusí mít vždy podobu *štěkotu a skřeků*.

2.1.1 Dvě polohy času

Vnímáme-li pozorně, jak si autor uvědomuje plynutí času, odhalíme jeho dvě polohy. Setkáme se s časem *lidským* a časem *přírodním, trvalým*. Přestože sbírka vznikala z pera muže na přelomu mladého a středního věku (vždyť bylo Seifertovi málo přes 40 let), z veršů cítíme uvědomění si autorova stárnutí a z toho plynoucí zklidnění.

Důkazy o vědomí nenávratnosti času člověka (básnického subjektu) jsou někdy přímé: „*Jsme staří, strome! A strom chvatně / hází své květy do vína / básníku, jenž žil marnotratně / a nad svým štětcem usíná.*“⁶⁷, jindy se projevují jako čarovné vzpomínání na

⁶³ ČERNÝ, Václav. *Jaroslav Seifert: náčrt k portrétu*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 77.

⁶⁴ DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: NFA. Str. 125.

⁶⁵ Pozn.: Verši se dostáváme na Karlův most, Staroměstské náměstí, Újezd, Malou Stranu či na Strahov a další magická místa. Milovaná Praha, symbol české státnosti, je opět Seifertovi pevnou základnou a místem naděje.

⁶⁶ KOŽMÍN, Zdeněk. *Na tvrdém loži z psiho vína: česká poezie od 40. let do současnosti*. Brno: Books, 1998. Str. 21.

⁶⁷ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Vějíř Boženy Němcové, Světlem oděná, Kamenný most*. Praha: Akropolis, 2005. Str. 73.

mládí: „*Tak jako bouře neurvale / rozbijí větve rozkvetlé, / mé dívky, něžné neskonale / a v máji bílé po světle, / čas rozvál. Kam jste se mi děly? / (...) / Čas potichu, však neurvale / rozbijí kouzlo příběhu. / (...) / Čas nevděčník mi ve vzpomínce / navrací leda odlesk mince: / Vše, co už není, hezčí je.*“⁶⁸ (Trochu mimo téma se pozastavme u posledního verše ukázky. Nabízí nám totiž pohled na to, jak Seifert ladil celou sbírku; je pro ni příznačné, že je vše nahlíženo ze světlé strany – zde například stárnutí se svými neduhy.) Často nám pak dává Seifert jen tušit skrze náznaky napovídající, že se básnický subjekt stává už jen pouhým, však vesměs šťastným, pozorovatelem jarního probouzení. (Viz podkap. *Opojení láskou a krásou a životem vůbec.*)

Čím hlouběji se vracíme proti proudu času, tím jsou obrazy více snové, balancující na hranici mezi realitou a preludem (tohoto rozkročení mezi dvěma světy Seifert využívá především při líčení duchovního): „*Když plamen pálí v prostěradle / a srdce bije zděšeně, / nemocný upře oči vpadlé / k obrazu, jenž je na stěně. / A Svatá z prachu ratolestí / jde, usedne si na pelesti / a horký obvaz vymění / a hladí laskavými slovy. / Maminčin šátek žinilkový / sklouznul jí při tom k rameni.*“⁶⁹ Že je vzpomínání (sen s přivřenými očima⁷⁰), tato kotva v čase, stálíci básnickových veršů si všiml také Jiří Opelík⁷¹: „*Od samého počátku fungovala u Seiferta (vzpomínka) jako přemožitelka zapomnění, tj. jako jediná síla, která dokáže vynést jevy z ničivého proudu času, toho bratra smrti, schopného usmrtit i samu lásku; vzpomínka dovede paradoxně prodloužit život i mrtvým.*“⁷²

Čas člověka je svým způsobem malicherný, pravou zákonitostí celého vesmíru je čas přírody. Zdeněk Pešat vystihl jeho podstatu takto: „*představa času jako trvalého průvodce žití, jako tvořivého, vše přetrvávajícího elementu s určitým jinotajným poselstvím.*“⁷³ I veskrze negativní téma, jako je smrt, pojímá Seifert pozitivně – čas, jak už víme, je tvůrcem života. A navíc se smrtí znovu propojujeme s vlastní zemí poskytující jistotu a bezpečí. „*Člověk je ve svém individuálním osudu najednou zvážen a uzavřen, ale žádná smrt nevyvrací vlídné bezpečí rodné země. (...) Země vrací mrtvé živým.*“⁷⁴ Kupříkladu Staroměstský orloj básníka inspiroval k těmto veršům: „*Kam dal by čas, co krutě schvátí, /*

⁶⁸ Tamtéž. Str. 97.

⁶⁹ Tamtéž. Str. 98.

⁷⁰ OPELÍK, Jiří. *Doslov k výboru Třeba vám nesu růže*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 125.

⁷¹ Pozn.: Jiří Opelík (nar. 1930): Literární historik, kritik, lexikograf a editör.

⁷² OPELÍK, Jiří. *Doslov k výboru Třeba vám nesu růže*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 125.

⁷³ PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. S. 160.

⁷⁴ KOŽMÍN, Zdeněk. *Interpretace básní*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Str. 71.

vše, co nám vzal, čas opět vrátí, / z ničeho hněte nový tvar.⁷⁵ Opět nám vyvstává na mysl podobnost s tomanovským přírodním časem, který svým nekonečným koloběhem zajišťuje kontinuitu života lidského. Ve stejné básni tak čteme: „*Když jednou klesneš v náruč hlíny / a když se zhroutíš do útroh, / když mlčky rozsápu tě stíny / a vítr rozmetá tvůj hrob, / zas matky křičí při porodech / a život, který nezná oddech, / bouřlivě vrůstá do všech spár. / Když mlčky rozsápu tě stíny, / čas hněte rychle nový tvar.*“⁷⁶ Na rozdíl od člověka (a jeho výtvorů), jenž se po završení svého času sice obrozuje, ale v jiné formě, je příroda proti plynutí doby imunní. A přestože je čas lidský jakoby podřizen časem přírodním, stojí obě pojetí v kontrastu: „*Na troucheň vyschlo kolo mlýna, / i serenádu zapomíná, / již hrávalo v čase mládí. / Však šťastná řeka – vždyť ji znáte, / je mladička po tisícáté / a svoje struny znovu ladí.*“⁷⁷

2.1.2 Víra hříšného básníka

Výrazným prostupujícím prvkem sbírky, který se v různých intenzitách vylévá ze slok, je víra. Nemáme ale na mysli náboženskou mystiku oproštěnou od časového a situačního zakotvení, a proto možná překvapivě spojuje Bedřich Fučík⁷⁸ válečnou tvorbu Jaroslava Seiferta s typickým představitelem katolického proudu Janem Zahradníčkem: „*Z katolických básníků radil Bedřich Fučík k vynikajícím autorům J. Zahradníčka, u něhož spatřoval spřízněnost s (...) J. Seifertem (...). Tu vyvozoval ze síly válečné poezie napájené z křesťanských tradic.*“⁷⁹ Nemůžeme tu ale jistě hovořit o víře dogmatické. Čtením veršů vnímáme velké napětí mezi duchovním a pozemským, pevné znalosti katecheze i sakrální fascinace bývají základem pro někoho až rouhačských myšlenek. Často s lyrickým subjektem zastavíme v jednom z pražských svatostánků u světce, který se stává zdrojem asociací pro čistě světské téma.⁸⁰

Václav Černý ve svém článku Jaroslav Seifert: náčrt k portrétu popisuje hodnotu, kterou tu nazýváme vírou, takto: „*přijímá sebe i jiné takové, jací jsou, v jejich diverzitě a s jejich slabostí a schopností hřešit, poskvřňovat se, padat, ale zase vstávat a usilovat a*

⁷⁵ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Vějíř Boženy Němcové, Světlem oděná, Kamenný most*. Praha: Akropolis, 2005. Str. 110.

⁷⁶ Tamtéž. Str. 115.

⁷⁷ Tamtéž. Str. 83.

⁷⁸ Pozn.: Bedřich Fučík (1900–1984): Katolicky orientovaný literární kritik, historik a esejista.

⁷⁹ DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: NFA, 1996. Str. 144.

⁸⁰ Pozn.: Viz např. báseň *Pod kvetoucími stromy*.

bojovat dál.“⁸¹ Podle Seifertovy *filosofie*, stále čerpáme z Černého, je spasitelný každý ryzí člověk. Seifert (jeho lyrický subjekt) snad touží být ideálním křesťanem, ale na to až příliš miluje život v celé jeho pestrosti: „*Tak rád bych mluvil s anděly, / však zvoníc rolničkami / marnost se se mnou přátelí / a vína nalévá mi. / Kdyby se vás však někdo ptal, / já jsem vás, lásky, nevolal, / přicházely jste samy.*“⁸² V další básni nacházíme obdobu citovaného: „*Byl jsem tehdy jednou nohou v ráji, / pak se ráj mně zavřel před nosem. / Svatí na mě hledí úkosem, / andělé si křídla schovávají. // Když se člověk k mládí poohlédne, / utíkal by s chutí nazpátky: / pak jsem přestal líbat ostatky, / líbáváje něhu ručky jedné.*“⁸³

Již citovaný Jiří Opelík dokonce Seiferta označuje jako autora zásadně pozemského a antikosmického.⁸⁴ Touto zdánlivou nesourodostí vzniká paradoxně harmonický obraz – pokud duchovní výpověď příliš vygraduje, je ponížena střízlivou realitou, a tím je zbavena patosu.⁸⁵ Básník nabízí čtenáři víru dostupnou, lidskou, ne *elitářskou* a určenou jen zasvěceným: „– *neklamu se? Zář kolem hlavy, / jde Svatá Panna. Neklamu! / Bosky, jako by šla jen s trávy, / jde kolem kříže chrámu. / Spí mniši, jak když řežou pily, / ne dneska nejsem podnapilý, / hledaje ve tmě rukojet'. / Však marně nastavuji uši, / nic ticho noci nepřehluší, / zvonek mi nedal odpověď.*“⁸⁶ Možné kořeny této dvojakosti vidí Jiří Brabec⁸⁷ v setkávání vlivu žižkovského rázu života chudiny s vlivem katolicismu, ke kterému vedla poetu jeho matka. „*Ideologie chápe tyto dvě oblasti jako navzájem se vylučující, příkře kontrastní, ale u Seiferta splývaly, tvořily jednotu, která nikdy v jeho díle nebyla porušena. „Vysoké“ a „nízké“, profánní a sakrální není od sebe odděleno.*“⁸⁸

2.1.3 Opojení láskou a krásou a životem vůbec

Z předchozího textu je dobře čitelné, z jakého pramene básník čerpal. Václav Černý označuje Seifertův básnický svět jako svět lásky rodící se z vnitřní opravdovosti člověka. „*Revoluce přicházejí a odcházejí, a milující se lidé zůstávají (...). Jakožto trvalá a obecná*

⁸¹ ČERNÝ, Václav. *Jaroslav Seifert: náčrt k portrétu*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 77.

⁸² SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Vějíř Boženy Němcové, Světlem oděná, Kamenný most*. Praha: Akropolis, 2005. Str. 91.

⁸³ Tamtéž. Str. 110.

⁸⁴ OPELÍK, Jiří. *Doslov k výboru Třeba vám nesu růže*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 126.

⁸⁵ PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. S. 161.

⁸⁶ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Vějíř Boženy Němcové, Světlem oděná, Kamenný most*. Praha: Akropolis, 2005. Str. 102.

⁸⁷ Pozn.: Jiří Brabec (nar. 1929): Literární historik, kritik, editor, lexikograf.

⁸⁸ BRABEC, Jiří. *Lyrík Jaroslav Seifert: básnickovy proměny a konstanty*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 130.

lidská hodnota, má láska stejnou tvůrčí cenu jako cokoliv jiného, co se poezii nabízí opěvovat a z čeho zpívá.“⁸⁹

Jistě, považujeme sbírku za vlasteneckou, básník ji koneckonců s jistým záměrem situoval do konkrétních míst hlavního města – symbolu českého státu, ale o lásce k Praze, potažmo vlasti jsme již psali při rozboru *Zhasněte světla*; tvůrčí princip je neměnný, proto alespoň dokažme jeho přítomnost několika verši z básně *Májová romance*, ale dál se jím nezabývejme: „*A ve sluneční perspektivě / třpytí se město. V čase zlém / volali jsme je úpěnlivě, / přimknuti úzce k jeho zdem. / Je samo zpěv to jméno Praha, / úchvatně v duši českou sahá – / – ach, jak ten verš nám zněl!*“⁹⁰

„*Nešťastný, kdo se nenarodil, / šťastný, kdo hryže do skývy. / Vzduch je tak sladký, těch pár doušků / nezahalím si v tmavou roušku, / i když je všechno vírem plev. / Nešťastný, kdo se nenarodil, / a šťastný, komu teče krev.*“⁹¹ hřímá básník, aby myšlenku v jiné básni stvrdil: „*Šavlemi, prachem, krví, děly / kameny nám tu vyprávěly. / Jen nehem ryji do kamenů. / Však krev a zlato, jež se třpytí, / ať je nám dovoleno pít, / jinak by život neměl cenu.*“⁹² Pocit balící jako papír sbírku *Kamenný most* do pozitivního výzoru je láska ke světu a životu jako takovému, přestože přináší i strasti. Láska k životu je pak spletením menších jednotek lásky, okouzlení a radostí – lásky k ženám a jejich půvabu, okouzlení jarem, barevností a vůní světa: „*Kam dřív se dívat? Do šeríku, / jímž vzdechnou skrytá ústa jar, / do přelétavých okamžiků, / či na tu pružnost dívčích dřívů, / kde zaoblil se něžný tvar.*“⁹³ Výsledkem je dojem (či vědomí) toho, že tu láska ve všech podobách jako nejvyšší hodnota zůstane navěky.

Když jsme se zabývali pojetím času, zmínili jsme, že se básnický subjekt stává neaktivním pozorovatelem; svět (zejm. jarní svět) ho sice uchvacuje a opíjí: „*Tu pero z ruky vypadne mi, / jaro, jsem zpitý takořka. / Dotýkám se tě smysly všemi / a lokám vůni za vůněmi*“⁹⁴, uchyluje se ale stále více ke vzpomínání (jak víme) nebo pouhému vnímání okolí. Krása se pro něj stává téměř nedotknutelnou, křehkou, snad i vzdálenou a pouhý dotek by ji mohl porušit: „*Bidýlka ptáků rozpukala / a kvetou bíle, růžově. / Kde se ta krása náhle vzala,*

⁸⁹ ČERNÝ, Václav. *Jaroslav Seifert: náčrt k portrétu*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 72–73.

⁹⁰ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Vějíř Boženy Němcové, Světlem oděná, Kamenný most*. Praha: Akropolis, 2005. Str. 104.

⁹¹ Tamtéž. Str. 109.

⁹² Tamtéž. Str. 82.

⁹³ Tamtéž. Str. 74.

⁹⁴ Tamtéž. Str. 73.

/ snad byla skryta ve slově. / Jako když hoří kapka lihu / plamenem, který nemá tíhu / a rychle prchá po špičkách. / Kde se ta krása náhle vzala, / tak křehká, že je o ni strach. “⁹⁵

2.2 Život v protektorátu: návrh vyučovací hodiny

Ročník: 9. ZŠ

Počet žáků: nezáleží

Doba trvání: 2X45 min. (2 za sebou následující hodiny kvůli udržení koncentrace)

Návaznost látky: mnichovská dohoda, Hitlerova imperiální politika, příčiny a začátek 2. světové války, okupace bývalého Československa; domácí literatura 30. let; úvaha

Téma: Pozitivní hodnoty jako zdroj naděje během okupace

Cíle literární: Žáci rozpoznají a definují citát. Žáci navrhnou na základě pochopení hlavní myšlenky vlastní název básnických ukázek. Žáci využijí svých historických znalostí k hlubšímu pochopení textu. Žáci vytvoří vlastní neumělecký text s využitím hlavní myšlenky uměleckých ukázek.

Cíle dějepisné: Žáci zdůvodní význam zobrazení pozitivních hodnot v kultuře v době krize (války). Žáci rozeznají a uspořádají své životní hodnoty a chápou jejich důležitost v životě.

Metody a formy výuky: diskusní kruh, doptávání se, slovo patří mně, skupinová práce, samostatná práce, příp. práce ve dvojicích, práce s textem, tiché čtení, podvojný deník, úvaha

Důkaz o učení: pracovní list, závěrečná diskuse

Průběh vyučovacího bloku:

Evokace

1. Slovo patří mně (10 min.)
 - Před začátkem hodiny požádáme, aby si žáci sedli do diskusního kruhu, doprostřed dáme kartičky s různými citáty. (Ukázka: viz *Příloha 4.*) Abychom se vyhnuli živelnému přebírání kartiček, můžeme citáty také sdílet online (například pomocí promítnutého QR kódu nebo posláním do zpráv elektronické žákovské knížky) – žáci si na svém telefonu v klidu kartičky přečtou.
 - Každý žák si vybere jeden dva citáty, které mu jsou něčím blízké a nějakým způsobem ho oslovily.

⁹⁵ Tamtéž. Str. 109.

- Posléze vybereme několik žáků, kteří postupně přečtou jimi vybrané citáty. V tuto chvíli dáme prostor ostatním spolužákům, aby výběr okomentovali; mohou se také soustředit na to, proč si vybral daný žák právě ten, či onen citát. Nakonec se vyjádří i žák, který na začátku citát četl. Ten také uzavírá diskusní kolo.
2. Skupinová práce (8 min.)
- Žáci vytvoří skupinky v závislosti na velikosti kolektivu (počet skupin nehraje roli). Jejich úkolem bude přijít na rozřazovací klíč, kterým by mohly citáty kategorizovat. Skupiny by měly přijít na to, že se citáty vztahují k různým životním hodnotám (lásce, svobodě, toleranci, domovu, víře, bohatství, zdraví, vzdělání atd.). Pokud by žáci měli problém na klíč přijít, můžeme přečíst několik citátů spojených stejnou hodnotou a doptat se: Co mají citáty společného? Čeho se týkají? K čemu se vztahují a vyjadřují?
3. Dotazování (5 min.)
- Na tabuli napíšeme nápis „HODNOTY“ a ptáme se žáků na otázky: Co pro ně znamenají životní hodnoty? Jak pojmu rozumí? Jak souvisejí s jejich životními cíli a potřebami? Mohou se hodnoty během života měnit? Jaké byly vaše hodnoty a cíle v dětství, jaké jsou dnes?
4. Samostatná práce (10 min.)
- V pracovním listě (viz *Příloha 5*) najdou žáci tabulku hodnot o 3 sloupcích a 9 řádcích: do 1. sloupečku napíší své „životní hodnoty“, do 2. „cíle“ a do 3. „cesta k naplnění cíle“. (Viz *Příloha 5*, úkol 1.)
 - Pro zkonkretizování zadání můžeme uvést příklad: Vaší hodnotou je vzdělání, protože je vaším cílem dobrá životní úroveň, musíte mít proto vůli, trpělivost, zájem a schopnost učit se.
 - Na konci aktivity se žáci zamyslí a 4 hodnoty podle svých priorit vyškrtnou. Zbylé podle stejného hlediska seřadí od nejdůležitější. Pomáháme otázkami: Jaký je můj aktuální životní cíl? Čeho se nechci vzdát? Kdybych si musel vybrat jen jedinou potřebu, jakou? (Viz *Příloha 5*, úkol 2.)

Uvědomění

1. Tiché čtení (12 min.)
 - V pracovním listě najdou žáci upravené úryvky básní *Májová romance*, *Staroměstský orloj* a *Kamenný most*⁹⁶ zastupující hodnoty víry, života a lásky. Názvy však s ohledem k úkolům do pracovního listu neuvádíme.
 - Žáci dostanou za úkol vymyslet a doplnit chybějící tituly básní. Je možné, že díky evokační fázi o hodnotách, se vydají žáci při přemýšlení tímto směrem. (Viz *Příloha 5*, úkol 3.)
 - Prozradíme, že texty vznikly za okupace během války. V následujícím cvičení (viz *Příloha 5*, úkol 4) budou mít žáci za úkol označit pasáže básní, které podle nich odkazují k době svého vzniku.

(přestávka)

2. Podvojný deník (15 min.)
 - Dalším úkolem v pracovním listu je podvojný deník (viz *Příloha 5*, úkol 5). K citacím z básní budu mít za úkol připsat vlastní komentář týkající se tématu „hodnoty“. Přemýšlí nad otázkami: Jaké hodnoty autora vyplývají z ukázek? Co mají všechny hodnoty společného? Shodují se některé hodnoty z vašeho žebříčku s autorovými? Může to něco vypovídat o vás nebo hodnotách samotných? Své odpovědi mohou žáci diskutovat se spolužáky.
 - Sekundárním úkolem je vypsání a okomentování pasáží, s jejichž porozuměním měli žáci problém, případně je jinak zaujaly (např. použitými básnickými prostředky)

Reflexe

1. Úvaha (20 min.)
 - Žáci napíší krátkou úvahu (cca. 15) vět, ve které se zamyslí nad otázkami: Jak souvisejí autorovy hodnoty viditelné v básních s dobou jejich vzniku? Jak by se mohly tyto hodnoty proměnit v době míru? Jakou funkci má zobrazení pozitivních hodnot ve válečné kultuře? (Viz *Příloha 5*, úkol 6.)
 - Dobrovolníci přečtou své úvahy nahlas před třídou.

⁹⁶ Pozn.: Ukázky v pracovním listě jsou převzaty a upraveny z: SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Vějíř Boženy Němcové, Světlem oděná, Kamenný most*. Praha: Akropolis, 2005. Str. 100–101, 109 a 81.

2. Diskuse (10 min.)

- Žáci dostanou prostor navázat na přečtené úvahy – doptat se, připojit svůj názor, případně oponovat apod. Nás zajímají zejm. odpovědi na poslední 2 otázky ze zadání úvahy.

3 Osvobození...?

Porážka hitlerovského Německa sice znamenala obnovu Československé republiky v jejích (téměř) celých předválečných hranicích, velmocenská politika však vehnala obnovené Československo do područí stalinistického Sovětského svazu. Bylo více než jasné, že nebude možné kontinuálně navázat na politický vývoj první republiky. Sblížení, ba dokonce provázání se Sovětským svazem potvrdil *Košický vládní program* z dubna roku 1945 jasně určující poválečné uspořádání obnoveného státu po politické, ekonomické i kulturní stránce.

3.1 Spory o směr kultury a nástup nového mýtu

Tříleté poválečné období zakončené definitivním vítězstvím komunistického režimu podle kremelského stříhu, a tím i ovládnutím československého státu, bylo na kulturní scéně protkáno diskusemi a polemikami o úloze kultury a jejím pojetí. Bez nadsázky se jednalo o vlastní podstatu a funkci umění. Na jedné straně stáli umělci a intelektuálové jako Václav Černý, jenž zastával ideu umění jakožto nositele svobodného vyjádření individuality,⁹⁷ druhou stranu barikády bránily osobnosti jako Zdeněk Nejedlý nebo Václav Kopecký a další obhájci kulturní politiky KSČ, kteří vyzdvihovali nutnost ztotožnit se se sovětským kulturním ideálem (viz níže: *Stěžejní principy socialistického realismu*) a aplikovat ho v domácím prostředí.⁹⁸

Stále aktuální válečný zážitek přirozeně rezonoval společností, jejím rozpoložením, avšak obrazy utrpení a strádání byly vytlačeny poválečnou euforií z osvobození, což přirozeně reflektovalo i umění (v literatuře nejdříve zejména poezie). Vyčerpaný prvorepublikový legionářský mýtus byl organicky nahrazen mýtem Sovětského svazu – osvoboditele. Tohoto pozitivního obrazu si byli zastánci svázanosti domácí kultury s kulturou sovětskou dobře vědomi, a proto byl tento nový mýtus se všemi svými symboly⁹⁹ dobře živen, aby se nakonec stal dogmatem: „*Básnická klišé, revoluční patos, zbožnění Rudé armády, systematické zobrazování nového člověka v boji proti starému světu a spatřování ideálu v SSSR jsou stereotypy, které byly kodifikovány.*“¹⁰⁰

⁹⁷ Pozn.: Viz ČERNÝ, Václav. *Mezi Východem a Západem*. In: ČERNÝ, Václav a kol. *Skutečnost svoboda*. Praha: Český spisovatel, 1995. Str. 31.

⁹⁸ CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou*. Brno: Host, 2008. Str. 52–53.

⁹⁹ Pozn.: Symbolikou reprezentující poúnorovou rétoriku se zabýval Vladimír Macura ve svých esejích *Šťastný věk: Symboly, emblémy a mýty 1948–89*.

¹⁰⁰ CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou*. Brno: Host, 2008. Str. 51.

3.2 *Přilba hlíny: kronika konce války*

Seifertovo umělecké ztvárnění prvních poválečných reakcí je plynule navázáno na tvorbu předválečnou a válečnou, kdy se Seifert staví do řady mezi Nezvala nebo Holana a bere na sebe roli mluvčího národa. Všichni jmenovaní vytvářejí svými verši jakýsi chronologický dějinný dokument, Jaroslav Seifert se však svým pojetím vymyká; nezobecňuje, ale naopak umocňuje básnický subjekt zachycující kolem míjející dějiny osobní optikou jednotlivce: „*Básnickova výpověď se tak stala spontánním individuálním komentářem dějinných událostí a konfrontací jedinečné autorské optiky s atmosférou (...) nadindividuálních jevů historické povahy.*“¹⁰¹

Při práci s básněmi reagujícími na konec války a poválečné dění opět narážíme na zásadní problém tkvící v nejednotnosti různých vydání sbírky. Ta procházela časem řadou změn – s odstupem doby některé básně dozrávaly a byly otesávány do (podle Seiferta) ideálního tvaru,¹⁰² jiné byly z různých (později zejm. ideologických) důvodů vyřazeny. Využijeme proto opět raději kritické vydání nakladatelství Akropolis vedené Jiřím Brabcem. Zajímat nás bude pouze oddíl sbírky nesoucí název *S náručí otevřenou*; ten se bezprostředně týká posledních dnů války a osvobození a poválečné atmosféry.

3.2.1 Možné výklady titulu

Dříve než otevřeme sbírku, podívejme se na její titul, resp. na název sbírky i jeho oddílu. Práce s těmito tituly může být totiž zajímavá z hlediska literárního i dějepisného.

Nezasvěcenému čtenáři musí při přečtení titulu *Přilba hlíny* jasně vytanout na mysli spojitost mezi hlínou a smrtí (a brzy poznáme, jak je téma smrti pro sbírku nosné) – přilba hlíny se tedy stává symbolem boje a umírání za svobodu republiky. Nabídli-li bychom žákům vydání sbírky z roku 1945 z nakladatelství Práce, na jejímž přebalu roste z vyšrafovaných mlh hora Říp – ten však odkazuje k básni *Říp v okně* – mohli by někteří vidět souvislosti mezi tvarem hory a tvarem vojenské přilby. Spojením symbolu českého státu s vojenskou helmou bychom se dostávali vlastně k podobnému výkladu jako prve. Konečně ani toto spojení nebude dezinterpretací, setkáváme se s ním v básni *Na Bezdězi* ve sbírce *Jaro, sbohem*: „*Kraj jako stůl a jenom na obzoru / je hora Říp – ach ne, já chtěl jsem*

¹⁰¹ JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945–1989 I*. Praha: Academia, 2007. Str. 141.

¹⁰² Tamtéž.

řící, / že žhavý paprsek se tříští o tu horu / jak ostrý šíp, jenž dopad na přilbici. // Já rukou poslal polibek té přilbě.¹⁰³

Podle literární historičky Jaroslavy Janáčkové nemůžeme název odbýt pouze jediným možným výkladem. Význam by měl odkazovat k Jiráskovým *Starým pověstem českým* a příběhu o Janu Žižkovi, kterému jeho věrní bojovníci – z úcty k velikosti svého neporaženého vojevůdce – přilbicemi navršili hlínu, aby mu vytvořili důstojné místo k odpočinku (toto místo ležící v Pardubickém kraji je dnes známé jako Žižkův stůl).¹⁰⁴ Tvzení Janáčkové, ač není pro žáky snadno dešifrovatelné, potvrzuje i úvodní text sbírky: „Každý vojin nabral do své přilbice hlíny a vysypal ji na tom vybraném místě. – Staré pověsti české.“¹⁰⁵ Opět se tak dostáváme k aktualizaci historické látky umocňující sounáležitost národa se svými velkými dějinami.

Název oddílu *S náručí otevřenou* pak může být také zajímavým materiálem např. k otevření hodiny. Je pravda, že jde o titul daleko přístupnější výkladu: symbol vítání osvoboditelů, vítání konce války nebo třeba otevření se přicházejícímu novému světu.

3.2.2 Obraz Rudé armády

V souvislosti s vnímáním české poválečné poezie možná příliš tendujeme ke zjednodušeným představám o vše zaplavujícím přílivu nového mýtu (jak jsme o něm psali) plujícím na vlnách poválečné euforie. Podíváme-li se například na díla velikánů Františka Hrubína *Chléb s ocelí* nebo na *Děk Sovětskému svazu* rozezpívaného Vladimíra Holana, můžeme tomuto zúženému pohledu rychle podlehnout. Jaroslav Seifert je však i ve svých poválečných verších poměrně zdrženlivý; příliš neheroizuje, neplýtvá v patosu obalenými slovy díky rudoarmějcům ani Stalinovi. Důvod hledejme v jeho střízlivém sledování vývoje v Sovětském svazu a nezměněné umělcově poetice (to spolu zřejmě souvisí). Seifert se i nadále drží principu básnického dokumentování z pohledu *nízce* lidského, osvobození ho nevytrhává z jeho kořenů a nevynáší do neosobních výšin, z nichž by musel vidět realitu jako v závratích a až příliš zjednodušeně.

Osvoboditelská Rudá armáda nevystupuje jako samojediný zachránce československé svébytnosti (jak bude brzy v budoucnu uměleckou i společenskou normou).

¹⁰³ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 145.

¹⁰⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Přilba hlíny* [online]. 1984 [cit. 3. 6. 2022]. Str. 3–4. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/strojopisne/SRG/13.pdf>.

¹⁰⁵ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 163.

Nicméně to neznamená, že by Seifert její roli v osvobození opomíjel, umenšoval nebo že by nevyjadřoval vděčnost. Obraz provoněného květnového osvobození líčí z pohledu jedince s povděkem pozorujícího příjezd rudoarmějců: „*Plakalo se a my jsme se ptali, / proč ten pláč a co pláč znamená, / abychom hned v slzách objímali / vaše zaprášená kolena.*“¹⁰⁶ Nehledejme však v této sloce z *Ranního zpěvu Rudé armády* obraz ponížené servility, spíše nepochybujme o inspiraci vycházející z reálného a konkrétního prožitku básníka. Jistě, obraz východních osvoboditelů není nikdy líčen naturalisticky (jako např. ve Škvoreckého *Zbabělcích*), rudoarmějci ale nejsou ověnceni pouze apriori kladnými přívlastky jako spíše přívlastky vnímanými pozitivně pouze v daném kontextu. Podívejme se na příklad: sílu a zatvrzelou odhodlanost vyjadřuje Seifert kupříkladu slovy jako *hřmění, krev* nebo *hněv*: „*A rudý prapor, jenž vlál ze střechy! // Ten jediný tam zůstal vlát / a vlál! // A byla na něm krev, / vlál do krvava, vlál a hřměl / a nesl hrom a nesl hněv.*“¹⁰⁷

Můžeme říci, že jedinou veskrze hymnickou básní je zmíněný *Ranní zpěv Rudé armády*. Zde je opěvováno snoubení jemného, lidského citění osvoboditelů s heroismem. Ten je ovšem spíše naznačen, není líčen jako básníkovo očitě svědectví; Seifert očima lyrického subjektu nefabuluje, nepopisuje hrdinné boje rudoarmějců proti německé armádě, ví totiž, že ta se vzdala den před sovětským příjezdem do Prahy. „*Zvedali jste láskyplně děti / ve svou náruč, abych věřit směl, že i něhu možno přinášeti / na lafetách unavených děl. // Já jsem zpíval a můj přítel němě / hladil pancíř, počítaje snad / hodiny a města, cizí země / z břehů Volhy (...).*“¹⁰⁸ Závěr skladby je pak vypointován bratrským propojením obou národů (jak to žádal i *Košický vládní program*) skrze Stalingrad – symbol největšího sovětského vítězství prorostlý se jménem sovětského diktátora – a Prahu – symbol českého odporu a české státnosti: „*(...) Město Stalingrad – // jméno, jež ti vděčně dneska vkládám / do tvých květů, Praho! Jeho hlas / dával sílu těm tvým barikádám / a ty barikády tobě zas.*“¹⁰⁹

3.2.3 Pražské povstání

Sovětský svaz přijíždí sice jako oslavovaný pokořitel nacismu a osvoboditel Československa: „*Když vjely tanky jako do vichřice, / do našich cest své pásy vtiskující, // co hořelo to v kloubech těchto pásů? / Byla to krev, či záře velkých časů? // Byla to krev, či*

¹⁰⁶ Tamtéž. Str. 261.

¹⁰⁷ Tamtéž. Str. 253.

¹⁰⁸ Tamtéž. Str. 261.

¹⁰⁹ Tamtéž.

*ještě plamen slávy? – A my jsme vzplanuli jak chomáč suché trávy.*¹¹⁰, přijíždí jako vysvoboditel z nacistických okovů, jako roznětka nastrádané národní touhy po odporu, nepřijíždí však jako osvoboditel hlavního města. Pražské povstání znamená vzednutí českého odboje, a hlavně příslib neponížené a hrdé české (československé) budoucnosti. Čtème ještě v *Ranním zpěvu Rudé armády*: „*Ještě v uších nedozněly rány / noční střelby v přísvit zoufalý, / když se z trosek staly slavobrány, / které zrána ještě doutnaly.*“¹¹¹

Kapitolu jsme pojmenovali jako *kroniku konce války*. Jakýmsi koncentrovaným výtažkem tohoto názvu je skladba *Květnové noci* zachycující pocity z posledního týdnu války. A právě v ní nejprůměji pozorujeme potvrzení předešlého odstavce – blízkost sovětské armády vzbuzuje potřebnou naději a odhodlání k propuknutí povstání, její přítomnost je posléze stvrzením míru, pravými hrdiny jsou však Pražané. Seifert zde výjimečně rozbíjí pravidelnou výstavbu slok, uvolňuje verše, nehledá rýmy. Pohrává si tak s dynamikou básně a uvádí čtenáře do tenze mezi objektivně rychlý časový sled posledních válečných dnů a subjektivní autorské vnímání nekonečnosti času zpomalované intenzivním prožitkem strachu. Z tohoto důvodu ponecháme ilustrativní ukázkou v původní formě:

*Noc první byla plná nadějí,
noc druhá byla plná nadějí,
noc třetí byla plná nadějí
a čtvrtá noc...*
*...To muži svírali
své granáty tak jako ňadra žen,
noc třetí byla plná nadějí,
noc čtvrtá byla ze všech nejhorší.*

*A kdo dal tankům křídla?
Kdo?
Noc čtvrtá byla ze všech nejdelší,
to volali, že hoří Pražský hrad.
Však časně zrána ruka obhroublá
mně padla do mých.*
*Jak se jmenoval
ten rudý voják, už jsem zapomněl,
však jeho ruku držím dodneška.*

Noc pátá poté byla bílým dnem.

112

¹¹⁰ Tamtéž. Str. 255.

¹¹¹ Tamtéž. Str. 261.

¹¹² Tamtéž. Str. 258–259.

3.2.4 Ctnost smrti

Jedním z nezastupitelných leitmotivů sbírky je bezesporu smrt. Skrze mrtvé Seifert hovoří k živým, apeluje na ně, mrtvé pak básník oslovuje coby duši národa. Zprvu se nejčastěji ve sbírce objevuje smrt ctnostná, obětovaná svobodě (té kontrastuje sobě vyčítaná *nesmrt* těch, kdo v sobě nenašli odvalu k boji), s narůstajícím časovým odstupem vzdalujícím Seifertovu tvorbu od konce války (a tedy s přibývajícím nadhledem) se do popředí protlačuje smrt mučednická.

Oslava smrti, nebo snad možná hrdinských životů položených za znovunabytí národní svobody, se do textu vkrádá nejčastěji jen jako její svědectví v podobě kaluží krve na cestách (mějme na paměti, že se stále jedná o poetickou zprávu Seifertem viděné skutečnosti, ve sbírce tak nenajdeme jedinou báseň přímo zachycující boje pražského povstání¹¹³): „*Je k ránu již a úsvit plaší stíny / a město čeká, úzkost ve zdech svých, / víc nežli růže krve kalužiny, víc nežli píseň je sten raněných. // Muži a chlapci, co jste dali městu, / to bude věčně s tímto městem stát. / Co bylo krásy v prostém vašem gestu: / zdvihnout pušku a jít bojovat.*“¹¹⁴

Ze sbírky *Zhasněte světla* máme na paměti, že Seifertem vnímaná vlast nejsou jen lidé žijící v ní, ale také česká příroda utvářející typický ráz krajiny. Česká příroda (krajina) a český člověk jsou k sobě spjatí, s oběťmi lidskými je tedy svázána i oběť přírody. Toto nepřerušené spojení člověka s přírodou nejlépe vidíme v obrazotvornosti překypující *Barikádě z rozkvetlých kaštanů*: „*Všude to bylo jiné. U nás po ránu / stavěli barikádu z rozkvetlých kaštanů. // Strom padal za stromem jak lustry rozsvícené / a lidé lehali si mlčky do plamene. // (...) // Leží tu jeden, druhý, čtyři byli / kěz by se listy stromů v ruce proměnily. // Tři umírali; stromy a květ s nimi / zmíraly rovněž s těmi raněnými.*“¹¹⁵

Jestliže jsme v úvodu kapitoly psali o vyčítané *nesmrti*, nemáme tímto okazionalizmem na mysli antonymum smrti – život. Lyrický subjekt si nevyčítá, že žije, ale lituje a vyčítá si, že se nepřidal mezi obránce země, již měli odvalu a odhodlání za svou vlast zaplatit nejvyšší cenu: „*Na dlažbě leží mrtví a krev studu / mě polévá a věčně, věčně budu / si vyčítat, že nejsem mezi nimi.*“¹¹⁶ Potvrzení myšlenky najdeme např. i v básni

¹¹³ Pozn.: Neměli bychom však nabýt dojmu, že Jaroslav Seifert přečkal povstání v klidu svého domova. V básni *Lidový dům* zachycuje své zážitky z odvodu na popraviště na Masarykově nádraží, což potvrzuje i ve svých vzpomínkách (SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Praha: Československý spisovatel, 1982. Str. 569.).

¹¹⁴ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přílba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 260.

¹¹⁵ Tamtéž. Str. 251.

¹¹⁶ Tamtéž. Str. 249

*Mrtvým: „Výčitka spěchá s výčitkami, / čím hustěji hrob zarůstá. / Však stín vás mrtvých
kráčí s námi, / klade nám ruku na ústa. // Stín, který němým hlasem viní / a přepadá nás ve
bdění: / Jak bychom mohli zpívat nyní, / nebýt vašeho mlčení?“¹¹⁷ Na druhou stranu vnímá
básnický subjekt život jako závazek zodpovědnosti vůči padlým k tomu, aby živí nebyli
k jejich oběti lhostejní, aby byla jejich smrt splácena bdělostí, a neopakovaly se tak dějiny:
„Volali jste k příštím: Nikdy rez / ať zbraně nepotřísní, / ať prapor neklesne! Ty živý, věz: /
když tě mrtví soudí, jsou to soudci přísní.“¹¹⁸*

S tím, jak bledne zážitek osvobození, příkládá Seifert stále větší váhu smrti, kterou
jsme označili jako mučednickou. Básník se oddaluje od aktuálního prožitku a vrací se do
doby válečné ke konkrétním tragickým událostem nebo osobám, jejichž smrt Seiferta
poznámala. (Umělec vzpomíná na popraveného Vladislava Vančuru nebo na osobnosti
spojené s odbojem. V rámci využití v hodinách dějepisu nás více zajímá širší dějinný
kontext, proto se o básně věnované jednotlivcům zajímat nebudeme.) Podívejme se raději
na úryvky básně *Mrtví v Lidicích*. Se smrtí tu pracuje Seifert (ostatně jako vždy) konkrétně;
jak můžeme z předešlého textu cítit, smrt pro něj nikdy neznamená odstrizení se od světa
živých – mrtví jsou vždy součástí své země a svých *potomků*. „*Jenom skřivan se k vám dolů
vrací, / je vám blíže než my a slyší spíš, (...) // zpívat hlínu, která zalehla vám / ústa hněvem
ještě sevřená, / zpívat kámen, který lehl k hlavám, / ticho, které padlo na jména, // zpívat
úzkost, když vám brali děti, / zpívat pláč, jenž v koutcích se vám třás, / když se hrůzou chtělo
zešileti / a když na šílenství nebyl čas, // (...) // zpívat chvíli úžasného klidu, / když už zbývá
jenom jeden vzdech, / zpívat všechnu krásu toho lidu, / jemuž tu chodíme po hrobech.*“¹¹⁹

Přestože se Seifert skrze motiv smrti navrácí k mnohým událostem a výročím (např.
k 17. listopadu nebo 28. říjnu¹²⁰ i k návratu lidí z koncentračních táborů a vězení), věnujme
pozornost básni *Hřbitov v Horní Vltavici*. Skladba totiž tvoří tematický protipól k básni 30.
IX. 1938 ze sbírky *Zhasněte světla*. Pomnichovské loučení se s pohraniční krajinou střídá
vítání znovunabytých Sudet. Avšak je to obraz neradostného shledání s mrtvým krajem –
Češi z něho odešli před válkou, Němci ho museli opustit po ní, jako vzpomínka na život je
tu jen hřbitov a opuštěná stavení: „*A co vy, mrtví v keřích šeríků? // Vám vaše rance vítr
uváže, / až půjdete jak mlhy nad lesy / za svými živými / s tím rancem tmy a rancem nicoty.
// A vezměte jim okoralý chléb, jež zapomněli v jizbě na kamnech, / a přineste jim také misky*

¹¹⁷ Tamtéž. Str. 257.

¹¹⁸ Tamtéž. Str. 288.

¹¹⁹ Tamtéž. Str. 263.

¹²⁰ Pozn.: 17. 11. 1939 – výročí úmrtí Jana Opletala smrtelně zraněného na protinacistické demonstraci během připomenutí výročí založení Československa (28. 10. 1918).

psí, / jež odkopli, než vyšli ze dveří.“¹²¹ Kraj je vlastně mučednickým mementem přešlých časů, je jen hrob, který je hrobem hrobu.¹²²

3.2.5 Působení na smysly

Z výše napsaného je jasné, že Seifert nedegradoval své umění na pouhou oslavu konce války a východních osvoboditelů. Píše stále poezii především intimně vlasteneckou s důrazem na zachycení provázanosti lidí s osudem domoviny. Jedním z nositelů významu abstraktního pojmu vlast jsou tedy lidé (živí i mrtví) a jejich odkaz, druhým krajina a příroda.

Poslední válečné dny přenáší básník čtenáři provoněné jarem, rozehrané zvuky i jakoby dotýkající se čtenářovy pokožky. Nemůžeme sice toto tvrzení aplikovat beze zbytku na každou z básní, ale jedná se o jednotlicí prvek, který se ve větší, či menší míře ve sbírce uplatňuje. Velice často staví Seifert své básnické obrazy do kontrastu – ohnivě žhnoucí válečné jaro proti mrtvolnému chladu zbraní: „*A vidím znovu tu úžasnou chvíli. / když bajonety větve zapálily // u našich silnic svým studeným kovem. / Zem celá vzplála v květu jabloňovém.*“¹²³ nebo: „*Do šeríků padly dny té slávy, / nikdy ještě nám tak nevoněl / ten bílý, modrý, usměvavý, / přivázaný na lafetě děl. // (...) // Kovy země se v něm roztavily, / z květů dýchá ocelový chlad, (...)*“¹²⁴ Jinde využívá básník k přenesení vjemů vrstvení metafor: „*Noc první, růžová, / vám polštář čechrála / z kamení dlažeb. // Kosi zpívali a kaštan nesl své svícny obřadně, když už se stmívalo. (...) // Noc třetí sršela však jiskrami, / čtvrtá noc měla příchut' popela / a páchla po kouři jako rozbořený krb.*“¹²⁵ Jak vidno, Seifert probouzí v lidech pocity podvědomě zakořeněné smyslovými vjemy, jeho popis se tak stává nadčasovým a funkčním pro vyvolání kýžené emoce bez ohledu na dobu recepce básní tak úzce spojených s konkrétní dobou; vnímavým žákům můžeme touto cestou přiblížit dávno minulý čas i na úrovni smyslů: „*Vzduch voní jako nebe v máji, / když vnoří tvář svou do růže, / zdlouha její hustou vůni sají / a nic odtrhnout je nemůže. // (...) // růže měkká jako cupanina, / která zavře ránu vzápětí, / jaké vůně, kameny a vína / proměnila ve svém okvěti.*“¹²⁶

¹²¹ SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 274.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž. Str. 254.

¹²⁴ Tamtéž. Str. 256.

¹²⁵ Tamtéž. Str. 258

¹²⁶ Tamtéž. Str. 270.

I zde platí, že básně vzniklé s odstupem času těžknou, ztrácí vůni jara svobody a jejich barvy jsou spíše zemité (a jistě to souvisí s proměnou zpracovávané látky). Stále častěji narážíme na máchovská oxymóra vyvolávající ve čtenáři pocity podivné vnitřní prázdnoty a nejistoty: „*Pojď se mnou, milý, chceš-li, / pojď, půjdem v myšlenkách / až tam, kde ve tmu vešli, / kdož překročili strach. // Až tam, kde poutník ušlý / hůl ztratil – běda mu, / kde ticho hřmí jak v mušli / po cestě neznámému.*“¹²⁷ Jistě – zde nemůžeme hovořit o působení na tradičně chápané smysly jako spíše na pocity: „*Už jdou! / Jak harfy rozeschlé a beze strun / pod střechou u dveří těch opuštěných chat / jsou zavěšeny kosy. // Když chodí smrt a zapomene svou, / vezme si jednu z nich a chvátá dál.*“¹²⁸ Ani v těchto případech však nemá být závěr básní beznadějný – přeci jen kdy jindy by se měla vrátit naděje – a je zpravidla vypočítán kontrastně k jejich prvotnímu ladění: „*Když je však krásný den, / smích, stříbro, světla řeka rozdává, / jdi, zkus pohladit ji, / tak jako hladíš milou pleť, // a tiše – vždyť láska někdy slovo přiškrtí, / vyslov to sladké jméno, které říkáváš, / když z pražských mostů hledíš na řeku.*“¹²⁹

3.3 Osvobození Prahy: návrh vyučovací hodiny

Ročník: 9. ZŠ

Počet žáků: nezáleží

Doba trvání: 45 min.

Návaznost látky: protektorát Čechy a Morava, konec 2. světové války v Evropě, komunismus v SSSR, propaganda; básnické prostředky, manipulace, dopis

Téma: Osvobození Prahy ze tří pohledů

Cíle literární: Žáci stanoví základní umělecké prostředky a jejich efekt na čtenáře. Žáci shrnou hlavní myšlenky ukázek. Žáci vytvoří dopis autorovi s využitím informací z jeho básní.

Cíle dějepisné: Žáci shromáždí z různých zdrojů informace o historické události a ověří jejich faktickou správnost. (rozeznají manipulativní prvky v zavádějícím příspěvku ze sociální sítě). Žáci najdou a použijí informace z uměleckého textu k získání ucelenějšího pohledu na historické téma.

¹²⁷ Tamtéž. Str. 267.

¹²⁸ Tamtéž. Str. 276.

¹²⁹ Tamtéž. Str. 277.

Metody a formy výuky: řízená diskuse, práce s obrazovým materiálem, práce s textem, práce s audionahrávkou, práce s webovými stránkami nebo učebnicí, samostatná práce, tiché čtení, tabulka, diamant, fiktivní dopis

Důkaz o učení: Pracovní list, fiktivní dopis

Průběh vyučovací hodiny:

Evokace

1. Řízená diskuse (8 min.)
 - Promítáme facebookový příspěvek KSČM vyjadřující se k osvobození Prahy. (Viz *Příloha 6.*)
 - Otázkami vedeme žáky výkladu sdělení tendenčního příspěvku. Navazujeme na probranou látku témat propaganda a manipulace.
 - Zajímají nás zejm. odpovědi na otázky: Co nám sděluje fotografie a následně její popis? Jde o důvěryhodný zdroj? Kdo je autorem příspěvku? Na jakou ideologii navazuje? Co o této ideologii víme? Jaké je nebezpečí obsahu na sociálních sítích? Jakými konkrétními prostředky a náš příspěvek ovlivňuje a manipuluje? Jaké jsou konkrétní záměry autora příspěvku?

Uvědomění

1. Tiché čtení (10 min.)
 - Žákům rozdáme pracovní listy s básněmi *Barikáda z rozkvetlých kaštanů* a *Ranní zpěv Rudé armáde*¹³⁰. (Viz *Příloha 7.*)
 - Jejich úkolem bude zjistit, jakou situaci básně zachycují a určit časovou následnost textů (viz *Příloha 7*, úkol 1) a odpoví na další otázky týkající se poetiky básní (viz *Příloha 7*, úkol 2).
2. Diamant (5 min.)
 - Do pracovního listu žáci vystihnou myšlenku básní nejdříve jednou větou, posléze slovním spojením, nakonec slovem. (Viz *Příloha 7*, úkol 3.)
3. Audiozáznam + tabulka (12 min.)

¹³⁰ Pozn.: Ukázky v pracovním listě jsou převzaty z: SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří ed. *Jaro, sbohem, Přílba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 250 a 261.

- Pustíme žákům (případně opakovaně) krátké audiozáznamy vzpomínek účastníka květnového pražského povstání ze serveru Pametnaroda.cz, a to v následujícím pořadí: *Na barikádách, Osvobození, Květen 1945*¹³¹.
- Do tabulek v pracovních listech si žáci zapíší informace týkající se osvobození Prahy: Co sděloval facebookový příspěvek? Co vyplývá z básní? Co říkal pamětník osvobození Prahy? Jaká jsou fakta? (Viz *Příloha 7*, úkol 4.)
- Úkolem bude najít, srovnat a okomentovat shodné a odporující si informace a najít ty, jež se vůbec neprotínají.
- Za domácí úkol bude srovnat informace s učebnicí dějepisu nebo ověřenými internetovými zdroji. Tabulku využijeme pro výuku v další hodině.

Reflexe

1. Dopis autorovi do minulosti (10 min.)
 - Vhodnými jazykovými prostředky napíší žáci krátký dopis autorovi básní. Nejzajímavější a nejpodnětnějšími dopisy je možné případně otevřít navazující hodinu. (Viz *Příloha 7*, úkol 5.)

¹³¹ LESÁK, Josef. In: *Pametnaroda.cz* [online]. [cit. 29. 10. 2022]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/lesak-josef-1920>.

4 Mráz 50. let

Únor roku 1948 je slovníkem komunistického režimu ověnčen atributem *vítězný*. Tento zlomový okamžik, ke kterému Československo celé poválečné dějiny kráčelo, je rudou optikou nahlížen jako *vítězství lidu*. Realita skrytá pod tímto slovním spojením však nebyla tak poetická. Oním *lidem* se zaklínala komunistická diktatura, jež zneužila principy demokracie k úplnému převzetí moci. Vždyť název této ideologie vychází z latinského *communis* – společný – a *communia* – společenství či společnost. Odtud je k *lidu* jen krůček.

Pouťorová doba, zejména pak 50. léta, je v tehdejší Československu érou bezskrupulózního upevňování totální moci vládnoucí KSČ. Není s podivem, že je tato dekáda generalizována a zúžena na zevšednělé asociace jako: nejtvrďší stalinismus, čistky společnosti, hledání a likvidace domnělých i skutečných nepřátel režimu, politické monstrprocesy a mnohá další spojení, mezi něž a dobu 50. let je v polistopadových učebnicích psané rovnítko.

4.1 Kultura mezi mantinely schematismu

Kultura v očích komunistů nebyla prostorem pro svobodné vyjádření se, chápali ji pouze jako výchovný, propagandistický nástroj formující společnost do masy zaměnitelných jedinců poslušných nastolenému režimu. Prioritou pro stát, který v poválečném mezidobí kulturu centralizoval,¹³² byla výchovná a formativní funkce kultury, která byla protežována na úkor funkce estetické. Skrze centrální státní orgány proto byly umění (a samozřejmě i literatuře) vystavěny zdi, které ho měly udržet v poslušnosti vládnoucí straně.

Tyto zdi byly vztyčeny sovětským ideologem Andrejem A. Ždanovem, který definoval zásady stranického umění – socialistického realismu. Jeho požadavky na umění (kterým se budeme stručně věnovat později) byly přijaty jakožto jediný závazný tvůrčí postup ve všech státech tzv. východního bloku; literatura nesplňující nároky socialistického realismu byla samozřejmě vytlačena do neoficiální oblasti kultury, nebyla tedy vydávána, a proto neměla tak *negativní* dopady na nově budovanou socialistickou společnost. Oficiálním mezníkem svazující československou kulturu do okovů socialistického realismu se stal první sjezd Svazu československých spisovatelů (SČSS)¹³³ v roce 1949, na němž pronesl Zdeněk

¹³² JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945–1989 I*. Praha: Academia, 2007. Str. 31.

¹³³ Pozn.: Profesní politická organizace sdružující spisovatele, lit. vědce a kritiky, vzniklá spojením Syndikátu čes. spisovatelů se Spolkem slovenských spisovatelů. Členy SČSS mohli být pouze politicky a ideologicky poslušní autoři vládnoucí KSČ. (BLÁHOVÁ, Kateřina. *Svaz československých spisovatelů* [online]. 2011 [cit. 17. 9. 2022]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1629>.)

Nejedlý tato slova: „(...) jenom realistické umění, realistická literatura může plnit tento úkol, neboť o skutečnosti nám jde, ať už existují nebo se jich teprve domáháme, dobýváme. (...) A ne pouhé hraní si s neskutečnými, nikdy, ani teď, ani v budoucnosti neexistujícími mátohami, pojmy a představami. (...) My potřebujeme nejen aktuální a realistickou literaturu. My potřebujeme socialistickou literaturu, ne jakýkoliv realismus, ale socialistický realismus.“¹³⁴

Andrej Ždanov své představy o socialistickém realismu shrnul v projevu *O nejpokrokovější literatuře světa*¹³⁵ předneseném na všesvazovém sjezdu sovětských spisovatelů (pravzoru SČSS) v roce 1934. Z důvodu závaznosti socialistického realismu coby tvůrčí metody bychom se měli alespoň stručně věnovat některým jejím stěžejním principům.

4.1.1 Stěžejní principy socialistického realismu

Nejednou jsme předznamenali, že literatura byla politikum, nástroj formující své čtenáře pro svět *lepších zítřků*, který měli společně vytvořit. Nejzásadnějším principem socialistického realismu byla *stranickost*, to potvrzuje teoretik Andrej N. Ijezuitov: „*V umění socialistického realismu vystupuje stranickost jako jeho nejvyšší ideově estetické kritérium.*“¹³⁶ Tento termín můžeme chápat jako vědomou oddanost autora myšlenkám socialismu, tedy věrnost třídě proletariátu vedené komunistickou stranou. Spisovatel (slovy Zdeňka Nejedlého) musí nejen pochopit zásadní dobové otázky, ale jeho povinností je zejména dokázat vhodně předat kýžené ideje čtenářům. Aby toho mohl autor docílit, aby mohl vystihnout realitu v jejím *revolučním vývoji*, potřebuje umělec zaprvé dokonale zvládnout teorii socialistického realismu a zadruhé musí své čtenáře – pracující lid – co nejlépe poznat přímým kontaktem s nimi, s jejich životem i prací, jíž budují společnost.¹³⁷

¹³⁴ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Projev na I. sjezdu SČSS*. In: KRYŠTOFEK, Oldřich – NOHA, Jan. *Od slov k činům*. Praha: Orbis, 1949. Str. 17.

¹³⁵ Mimo formulace požadavků zdůraznil Ždanov nutnost bojovat proti projevům individualismu, a tím překonat kapitalismus. Úkolem literatury je *sešíkovat* pracující do *zápasu o odstranění vykořisťování*. Tomu musí odpovídat tematika, ta má vycházet ze života *budovatelů socialismu* (dělníků, kolchozníků, pionýrů). Úkolem autorů – *inženýrů lidských duší* – je pravdivé zachycení žité reality těchto hrdinů na pozadí *revolučního vývoje společnosti*. (ŽDANOV, Andrej. *O nejpokrokovější literatuře světa*. In: *O umění*. Praha: Orbis, 1950. Str. 18–19.)

¹³⁶ IJEZUITOV, Andrej. *Teoretické problémy socialistického realismu*. Praha: Lidové nakladatelství. 1989. Str. 98.

¹³⁷ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Projev na I. sjezdu SČSS*. In: KRYŠTOFEK, Oldřich – NOHA, Jan. *Od slov k činům*. Praha: Orbis, 1949. Str. 24–27.

Teprve stranicky uvědomělý autor byl kompetentní k vychovávání svých čtenářů k cílům vládnoucí strany – k ideové uvědomělosti a poslušnosti režimu.

Pojem *výchovnost* je ve Ždanovově teorii těsně propojen s *lidovostí* a *srozumitelností*. Tyto dvě jmenované funkce totiž zajistí přístupnost co možná nejširší mase čtenářů, kteří při percepci textů jasně a přímo pochopí jejich obsah a sdělení. Nejedlý při svém projevu na ustavujícím sjezdu SČSS hovořil o literatuře jakožto o cestě k zachvácení lidského myšlení i srdcí. Tato myšlenka kladla na umělce-vychovatele nárok nejen správně předat *pokrokové* myšlenky, ale hlavně odpovědnost nepředat jim myšlenky *reakcionářské*.¹³⁸

Pokud jsme se dotknuli prostředku *srozumitelnosti*, musíme sem zpracovat také *typizaci*. Ijezuitov typizaci popisuje jakožto vytváření typických charakterů a jejich zasazování do typických okolností a vztahů.¹³⁹ Můžeme tedy říci, že jde o umění generalizace vlastností postav nebo třeba prostředí a sumarizace takto zobecněných rysů do příkladného reprezentanta: „*Do centra (...) byl postaven vzorek chápaný jako typický vzorek národa, složený z typických reprezentantů (...), nestavěli se v nich proti sobě jednotlivci, ale lidské množiny.*“¹⁴⁰

Z ideologického hlediska nemůže být čtenář zmaten – takovýto svět s jasně položenými hodnotami se musí nutně polarizovat na svět apriori kladný a svět apriori záporný. Inklinace čtenářů k pozitivnímu pólu a zamýšlené ztotožnění s jeho příkladnými hrdiny a jejich skutky, pak měly předat *správná* schémata nazírání reálného světa. Setřením jedinečných rysů byl zároveň vyslán jasný signál o tom, jaké místo má v budované společnosti individualita.

Výše jmenované nejpodstatnější rysy socrealistické tvorby můžeme pak doplnit o výčet dalších požadavků: optimismus, aktuálnost, ideovost, pokrokovost, revoluční romantismus (tedy nezpochybnitelná vize *lepší* společnosti). Přirozeně se takto sešňerovaná literatura nemohla nijak vyvíjet, tvůrci se omezili na opakující se schémata naplňovaná stále stejnými frázemi. Z toho důvodu se stranické umění poměrně rychle vyčerpalo a také v důsledku politických změn rostl tlak na uvolnění striktních normativů socialistického realismu.

¹³⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Projev na I. sjezdu SČSS*. In: KRYŠTOFEK, Oldřich – NOHA, Jan. *Od slov k činům*. Praha: Orbis, 1949. Str. 22–23.

¹³⁹ IJEZUITOV, Andrej. *Teoretické problémy socialistického realismu*. Praha: Lidové nakladatelství, 1989. Str. 86.

¹⁴⁰ JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945–1989 II*. Praha: Academia, 2007. Str. 279.

4.2 *Píseň o Viktorce: proti angažovanému umění*

Tuto část otevřeme již klasicky představením sbírky (resp. básnické skladby) a interpretací jejích základních témat a myšlenek, které bychom mohli využít ve vyučovací hodině. Navzdory kompozičním zvyklostem naší práce zde ovšem předestřeme ještě Seifertův vztah k novému režimu a s ním související přijetí sbírky stranickým tiskem. Máme totiž stále na paměti, že monopol moci komunistické strany a její bedlivý dohled nad kulturou povýšil stranickou loajalitu a schopnost naplnit formy socialistického realismu správnými hesly nad uměleckou hodnotu díla. Jinými slovy – v této době nelze odmyslet autora od jeho díla.

Jako obvykle využijeme výtisk z nakladatelství Akropolis, tentokrát 7. díl. Ten nabízí tři různé verze básnické skladby: oficiální verzi pro tisk, necenzurovaný manuskript a pracovní verzi se škrty a doplňky. Přestože by mohlo být během školní práce zajímavé srovnávat oficiální a necenzurovanou verzi a na jejich rozdílech poodhalit mechanismy totalitního režimu, my budeme pracovat s materiály dostupnými v dané době – oficiální verzi básně (poprvé vydané v březnu 1950) a s jejími recenzemi od Ivana Skály a Michala Sedloň¹⁴¹ vytištěnými v dogmatickém týdeníku *Tvorba* pod názvy *Cizí hlas*, resp. *Básník a víra v člověka*. Jejich srovnáváním se samotnou básní se budeme snažit žákům poodkrýt symbolickou rovinu komunistické propagandy.

4.2.1 Balada o spalujícím citu

Píseň o Viktorce je bezesporu nerozsáhlejší a nejkompexnější básní, se kterou zde pracujeme. Antonín M. Píša ji nazývá poérou¹⁴², nezastírá tedy její silnou epickou složku vycházející z osudu Viktorky ze stránek *Babičky* Boženy Němcové.

Sedm zpěvů vystavených ze seifertovsky typických rýmovaných veršů (pokud hovoříme o dosavadním vývoji Seifertova stylu) je doplněno o volně psaná intermezza, která jsou vypravěčskými doplněními asociativně odkazujícími k myšlenkám zpěvů, jež uzavírají. Motivicky se tyto mezizpěvy potkávají ve IV. oddílu básně, horečném vyznání lásky, kdy na okamžik opouštíme Viktorčin příběh.

¹⁴¹ Pozn.: Ivan Skála (1922–1997): básník, překladatel, komunistický kritik a teoretik. Michal Sedloň (1919–1982): básník, dramaturg Čs. státního filmu.

¹⁴² PÍŠA, Antonín Matěj. *Jaroslav Seifert: dílo*. In *K vývoji české lyriky: studie a recenze*. Praha: Československý spisovatel, 1982. Str. 153.

Námětem tedy *Píseň o Viktorce* navazuje na válečný *Vějíř Boženy Němcové* (1940). Seifert tuto lyricko-epickou *Píseň* vydává k 130. výročí spisovatelčina narození. Opět tak využívá kulturně-historické látky k vyslovení citu k vlasti v jejím chmurném dějinném období. Do centra poemy staví tragickou hrdinku Viktorku, jejíž nešťastný osud proplétá s životem Viktorčiny duchovní matky: „*Že Viktorčin osud je (...) samé básnířce podobnostvím, jakoby nepřímou zповědí vlastního losu: obě, hrdinka i básnířka, jako by svou bytostí a sudbou splývaly v básnickově obraznosti.*¹⁴³

Pojítkem mezi oběma ženami a zároveň hybatelem textu je vroucí cit provázající člověka, jehož vůli je zcela nadřazený, životem. Lásky je zde zachycena (a to především v intermezzech, která komentují vývoj příběhu) v různých intenzitách podle vývoje lidského života. Cit ještě nedospělý, ale ne směšný nebo prázdny: „*První sny dívek, které jsou / zamilovány nejdříve jen lásky, / bývají jako tolik věci na světě / tajemnější než tajemství zповědání! // Nikdo se o nich nedozví, / protože nejsou ještě vymyšlena slova / tak cudná a tak vášnivá zároveň.*“¹⁴⁴ je vygradován ve IV. zpěvu v čistě lyrický obraz spalující, vášnivě lásky, jediné trvalé hodnoty života: „– *Odrhneš-li mě, zahynu, / jako bys podřezal mé žíly, / a budu stínem na stínu, / jež červánky již rozptýlily. / Jako bys podřezal mé žíly, / odrhneš-li mě, zahynu. // (...) // Ty, lásko, pozdravena buď, / buď věčná, skutečností jsi-li. / A jsi-li snem, jen neprobud' / mé oči, i když den je bílý. / Člověk je šťasten, třeba šílí, / ty lásko, pozdravena buď!*“¹⁴⁵, abychom byli nakonec svědky lásky coby sdíleného údělu mrtvé Viktorky a malé Barunky – Boženy Němcové.

„*Avšak za lásku se také platí, často i cena nejvyšší. V té chvíli se prolne úděl básnířky a její postavy. Viktorka platí šílenstvím a životem, Němcová bídou, vráskami, slzami a rovněž předčasnou smrtí.*“¹⁴⁶ Platí se za lásku, kterou obě ženy daly těm, kteří chtěli jen jejich krásu, a tak zůstaly jen bolest a zmar. „*Té, která byla raněna / a sežehnuta bleskem krásy, / básnířky, která vplétala si / krvavé trní do jména. // Té, která krásná nad jiné / neměla strach z té čaromoci, / ač věděla, že bez pomoci / svou vlastní krásou zahyne.*“¹⁴⁷ Společně s básnickým vypravěčem sledujeme pouze vypjaté okamžiky životů hrdinek. Viktorku doprovázíme v okamžicích uhranutí černým myslivcem, při jejím útěku do přírody a uzavření se lidskému světu a konečně stojíme nad jejím hrobem. Právě nad rakví Viktorky

¹⁴³ SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 154.

¹⁴⁴ Tamtéž. Str. 134.

¹⁴⁵ Tamtéž. Str. 142–143.

¹⁴⁶ PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Str. 178.

¹⁴⁷ SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 28.

se potkávají osudy hrdinky a spisovatelky¹⁴⁸: „*Barunka plaše položí / do rakve kvítek rezedový, / žádostiva, co dnes jí poví / ta, která spí jak na loži. // (...) // A se znamením na těle, / jaké kdys nosívali vězni, / za láskou půjde, neboť bez ní / je život troškou popele.*“¹⁴⁹ Úplné finále skladby je uzavřením spisovatelčina nelehkého života: „*A její šat už nešustí, / už dotančila. A ret pálí / slzami, které líbávali / dříve jí muži nad ústy. // Vždyť přichází již z daleka / a jenom málo dní je před ní. / Vlastně už čeká na poslední, vlastně už na nic nečeká.*“¹⁵⁰

Vezmeme-li v potaz pravidelnou výstavu veršů, tragickou polohou skladby s ústřední ženskou hrdinkou, která platí nepřiměřeně vysokou daň za své činy, nemůžeme nevidět podobnosti s Erbenovými baladami. Sledujme například pasáž zabití Viktorčina dítěte: „*Polibky s vroucím laskáním / snášejí se jak prška hustá / na nepokřtěná dětská ústa / a na ty oči před spaním. // Děťátko musí v noci spát, / kolébej mi je, hodná vlno. / Kraječek je tu všude plno, / bude si s nimi chvilku hrát.*“¹⁵¹ Píša proto pojmenovává i další pilíř básně, kterým je mezilidská zloba: „*(...) zároveň se z této Seifertovy balady nebývale nese roztrpčený stesk, ano vášnivá žaloba na zlo v člověku a mezi lidmi, na svět takový, kde ‚lidé lidem přejí zlého‘. Viktorka je mu bytostí, v níž víra v člověka, v sám výsostný lidský cit byla až do kořen vyvrácena; proto prchá před lidmi.*“¹⁵² Jediným útočištěm před touto záští je příroda, která, přestože je ke člověku zdánlivě nepřívětivá, je ve výsledku lidštější a milosrdnější než lidé: „*Pod splavem voda odtéká / a není zlá a pokolébá. / Je sladká jako strída chleba, namočená už do mléka. // – Jen pes je zlý a doráží / a lidé lidem přejí zlého. / Vy, vlny, jenom uspěte ho, / jako by spal mi na paži.*“¹⁵³ Baladické vyznění básně je pak ještě umocněno podbarvením temnou nocí: „*– Měsíci (byl jak pod ledem / a svítil kalně), vyprovod' mě! / Loučím se se vším jenom potmě / a loučím se jen pohledem.*“¹⁵⁴, bouří: „*Když zahřmělo a padl strach, / tma neproniknutelným sítím / zastřela všechno pod blankytem / a rozsvěceli v chalupách. // A modlili se ve strachu / před plamenem k té smutné svíci. / Stromy*

¹⁴⁸ Pozn.: Prolnutí obou pozorujme také pomocí veršů oslovujících Viktorku: „*Kdo tě odral do cárů, / kdo naházel prach do tvé krásy, / po kterých cestách ztrácela jsi / krvavá zrnka korálů?*“ a sloky vyslovující Barunčin úděl: „*A odrána až do cárů / po sněhu půjde, bosky třeba, pro almužnu a krajíc chleba, / odmítaný jí z rozmaru.*“ (SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 145 a 154.)

¹⁴⁹ SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 154.

¹⁵⁰ Tamtéž. Str. 155.

¹⁵¹ Tamtéž. Str. 146.

¹⁵² PÍŠA, Antonín Matěj. *Jaroslav Seifert: dílo*. In *K vývoji české lyriky: studie a recenze*. Praha: Československý spisovatel, 1982. Str. 154.

¹⁵³ SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 147.

¹⁵⁴ Tamtéž. Str. 139.

*praskaly ve vichřici / jak tenká stébla palachu.*¹⁵⁵ a v konečném zpěvu i vyslovenou přítomností smrti: „*Jde každému smrt mlčky vstříc, / nemilosrdná pilná žnečka. / Neodpočine, neposečká / a jde zas dál jakoby nic.*“¹⁵⁶

4.2.2 Exkurz do Seifertovy politické orientace

Dosud jsme ponechávali profil Jaroslava Seiferta zcela mimo náš zájem – koneckonců věnujeme se jeho dílu, ne jeho osobě (přestože vidíme střety mezi jeho životem a sugestivními verši). Zde, v 50. letech, musíme sáhnout do básnickovy biografie, minimálně tak, abychom osvětlili vývoj jeho postoje ke komunistické ideologii a straně. Teprve poté nám neuniknou souvislosti mezi básníkem, dílem a jeho kritickým přijetím oficiálními hlasy vládnoucích kruhů.

Dětství strávené na pražské periferii dělnického Žižkova bylo přirozeným základem pro Seifertovu inklinaci k levicovému smýšlení, jehož vlivy spatřujeme v básnickových prvních proletářských sbírkách *Město v slzách* (1921) a *Samá láska* (1923). V roce 1921 vstupuje Seifert do nově vzniklé Komunistické strany Československa, ale kvůli nesouhlasu s jejím směřováním pod vedením Klementa Gottwalda přímo řízeného z Moskvy je ze strany roku 1929 vyloučen. Ve stejné době se názorově rozchází i s levicovým avantgardním hnutím *Devětsil*.¹⁵⁷

Téměř desetiletí, během něhož Seifert přehodnocuje svůj postoj ke straně i svému proletářskému básnictví (svou minulost zhodnotil slovy: „*Proletářské verše z té doby nebyly sice neupřímné, ale vznikaly pod tíhou tak nepatrných zkušeností, že kdyby psátí je bylo hříchem, hřích tento nenalezl by vhodné omluvy. Byl to spíše třpyt sovětské monstrance, který nás ponoukal k hlučné revoluční řeči.*“¹⁵⁸), vrcholí veřejným odsudkem Stalinovy hrůzovlády, kdy na jaře roku 1938 připojuje svůj podpis pod text levicového intelektuála Závaše Kalandry *Protestujeme!*, který se kriticky vyjadřuje k tzv. Moskevským procesům, jejichž cílem byla likvidace Stalinových skutečných i domnělých oponentů a odpůrců.¹⁵⁹ O pevnosti básnickova názoru svědčí také fakt, že se ani ve světle poválečného dění, které ozařovalo svatozáří Sovětský svaz, do komunistické strany nevrátil. Po únorovém převzetí moci KSČ se tak Jaroslav Seifert stává kořistí komunistické propagandy – kampaň proti

¹⁵⁵ Tamtéž. Str. 150.

¹⁵⁶ Tamtéž. Str. 153.

¹⁵⁷ PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. Str. 104.

¹⁵⁸ Tamtéž. 109

¹⁵⁹ PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny: česká literatura v letech 1935–1947*. Praha: Academia, 2017. Str. 67.

umělci započíná marxistický kritik Ladislav Štoll, na jeho odsudek navazuje literární historik Vladimír Dostál¹⁶⁰, ovšem až recenze *Písně o Viktorce* z rukou Ivana Skály a Michala Sedloně můžeme vnímat jako začátek cílené, systematické dehonestace básníkovy jména. Padesátá léta totiž ukázala, „že zdánlivě naivní, ne-intelektuální Seifert se nikdy nenechá pohltit ideologií a doktrínou socialistického realismu. Z té doby pochází ona vysoká morální autorita (...), v padesátých letech byl opravdu jedním z mála těch, kteří nebyli ochotni k žádnému kompromisu s komunistickou státní mocí.“¹⁶¹

4.2.3 Odsudky ve stranické Tvorbě

Oba výše jmenovaní autoři přináší téměř shodné pohledy na nové Seifertovo dílo přesně podle Ždanovových ideologických požadavků vznesených na *pokrokového* autora, estetické hledisko tak nebylo kritiky zohledněno. „Odsudky postrádají interpretaci a analýzu, jsou pouhým politickým pranýřováním básníka jako nepřítele.“¹⁶² Podívejme se společně na *provinění*, kterými se měl básník prohřešit vůči socialistické kultuře, a tedy i rodícímu se socialistickému národu a lidu.

Své odsudky otevírají Skála i Sedloň shodně – totiž připomínkou Seifertovy zrady revolučních myšlenek a jeho prvotní tvorby; my víme, že pouze stranicky uvědomělý autor dokáže psát *hodnotné* verše. Básník dle autorů propadl línému životu měšťáka (tedy člověka de facto nepřátelského vůči režimu), uzavřel se do sebe a pro své *osobní bolístky* nevidí, opravdový život *nového* člověka, a co víc – nabízí jen úzce subjektivní pohled na svět: „Soudobý neurastenik povyšuje bolest svých zubů – svou osobní hrůzu ze života – na stupeň světové události; na každé stránce jeho knihy (...) slyšíš jeho vyť: „Je mi bolestně, je mi strašně, a proto buďte všichni prokleti i s vaší vědou, politikou, společností, se vším, co vám překáží, abyste viděli moje utrpení.“¹⁶³

Zneužitím odkazu největší české spisovatelky Boženy Němcové a jejího díla zpracovává Seifert látku sice lidovou, avšak neaktuální, nepokrokovou. „*Od živých lidí, z přítomnosti, utíká básník – kam? Zdánlivě k Boženě Němcové a k její Viktorce – ale ve*

¹⁶⁰ Pozn.: Viz texty např. Vladimíra Dostála (*Jaroslav Seifert a proletářská poezie* nebo pozdější *Na obranu socialistického realismu*) nebo Vladislava Štolla (*Třicet bojů za českou socialistickou poezii* či *Politika a poezie*).

¹⁶¹ BROUSEK, Antonín. *Jaroslav Seifert*. In: FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. Str. 110.

¹⁶² KOŽMÍN, Zdeněk. *Na tvrdém loži z psího vína: česká poezie od 40. let do současnosti*. Brno: Books, 1998. Str. 68.

¹⁶³ SKÁLA, Ivan. *Cizí hlas*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. Str. 40.

skutečnosti vidíme, Viktorka i B. Němcová jsou pro J. Seiferta jen zástěnou pro vyslovení subjektivních pocitů, které jsou citům lidu cizí a protichůdné.¹⁶⁴ Básník Němcovou ukazuje až v trpitelné, ale smířlivé podobě, ne podle Fučíkova výkladu jako pokrokovou bojovnici¹⁶⁵ „bojující do posledního dechu svůj nevyrovnaný boj s nelidským řádem a společenskými poměry (...).“¹⁶⁶ Seifert navíc staví do popředí poemy individuum z okraje společnosti, kterou Němcová využila, podle komunistů, pouze doplňkově ke skutečnému zobrazení dobové reality. „U Boženy Němcové tento nesmírně lidský příběh ukazuje ubohou dívku, jejíž krutý osud dojmá všechny dobré lidi. B. Němcová Viktorčiným příběhem prohloubila a zintenzivněla v Babičce obraz života, ukázala jeho líc i rub.“¹⁶⁷

Z důvodu výběru tragické předlohy je samozřejmě podle kritiků celé vyznění básně sentimentální a pesimistické, takže v rozporu s radostnou dobou, ve které po vítězství proletariátu žijí: „Jakou radost, jaký životní pocit mohl by básník nadání Seifertova vyzpívat právě dnes, kdyby mu oči nezastíraly klapky měšťáctví, kdyby jeho srdce neskomíralo ve vzduchoprázdnu subjektivní problematiky. Pak by se jeho umění teprve vymanilo z područí libivé a prázdné virtuozity, dostalo by onen nejnutenější rozměr pravdivosti a životnosti. Viktorka je dokladem, jak chybí Seifertovu slovu živá tematika.“¹⁶⁸ Dokonce tak pozitivní hodnota, jakou je láska, na níž Seifert staví svou poemu, je kritiky zavržena jako mystická, proto nepravdivá, a tedy vzdálená novému člověku: „To není láska, kterou miluje lid. To je láska, která je pouhým pojmem, idealistickým výmyslem, pod nímž se ztrácí skutečný lidský cit, poměr člověka k člověku. Taková ‚démonická a módní‘ láska patří do rzivého arsenálu fideismu a duchařství, kterému propadá dnešní měšťák.“¹⁶⁹ Ovšem, můžeme namítat, že láska byla nakonec oběma hrdinkám osudná, avšak Michal Sedloň se zde opírá o pasáž IV. zpěvu, kdy stojí Viktorka i Němcová tiše opodál. Ivan Skála milostné vyznání trvalého citu úplně dezinterpretuje: „A nevidí, že teprve dnes, kdy u nás byl zabezpečen chléb všem, i všechny růže i všechna krása bude odevzdána všem (...). Pro své sobecké štěstí je připraven hodit celý svět za sebe, zapomenout na vše, zradit cokoliv.“¹⁷⁰, takto totiž vykládá Seifertovu

¹⁶⁴ SEDLOŇ, Michal. *Básník a víra v člověka*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. Str. 45.

¹⁶⁵ Pozn.: Viz FUČÍK, Julius: *Božena Němcová bojující* (1940).

¹⁶⁶ SEDLOŇ, Michal. *Básník a víra v člověka*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. Str. 47.

¹⁶⁷ SKÁLA, Ivan. *Cizí hlas*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. Str. 40.

¹⁶⁸ SEDLOŇ, Michal. *Básník a víra v člověka*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. Str. 47.

¹⁶⁹ Tamtéž. Str. 46.

¹⁷⁰ SKÁLA, Ivan. *Cizí hlas*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. Str. 43.

sloku ze IV. zpěvu: „– *Ať sopčí Vesuv sirný květ / a pohřbí nás tu ve své lávě, / ať hlava má za tisíc / je ještě schýlena k tvé hlavě. / Ať pohřbí nás tu ve své lávě, / ať sopčí Vesuv sirný květ.*“¹⁷¹

Kvůli výše jmenovaným aspektům (i dalším, námi přehlédnutým) Sedloň na konci svého tendenčního hanopisu Seiferta nepřímou označuje za třídního nepřítele, reakcionáře nechápajícího podstatu nových pořádků: „*A jestli obrazy tmy a bouře měly tenkrát (během německé okupace) platnost, protože symbolizovaly stav, ve kterém byl náš národ, jaký přímo reakční smysl mají tyto obrazy ve Viktorce. Uvědomujeme si, že v těchto válečných básních vskutku tkvěla v J. Seifertovi možnost, aby se dostal po letech bloudění na správnou cestu, k lidu. Žel, nestalo se tak.*“¹⁷² Tato nálepka mu byla strhávána až po Stalinově smrti (1953), kdy byl oficiálním kulturním prostorem „omilostněn“.¹⁷³

4.3 Umění v komunistických rukách: návrh vyučovací hodiny

Ročník: 9. ZŠ

Počet žáků: nezáleží, max. však 30

Doba trvání: 2X45 min. (2 za sebou následující hodiny kvůli udržení koncentrace)

Návaznost látky: komunismus v SSSR, stalinismus, propaganda; B. Němcová, básnické prostředky, manipulace, recenze; formy vlády

Téma: Politická funkce umění v 50. letech 20. století

Cíle literární: Žáci stanoví základní umělecké prostředky a jejich efekt na čtenáře. Na základě společných znaků žáci odliší ukázky politicky angažované a neangažované umělecké tvorby. Žáci aplikují techniku čtenářské strategie čtení s otázkami a vyberou v neuměleckém textu klíčové informace. Na základě poznatků z hodiny vytvoří žáci vlastní tendenční báseň.

Cíle dějepisné: Žáci rozeznají manipulativní záměr textu a zformulují zákonitosti totalitní propagandy.

Metody a formy výuky: skupinová práce, samostatná práce, práce s uměleckým a neuměleckým textem, práce s audiovizuálními ukázkami, asociace, kritické čtení, čtení s otázkami, řízená diskuse, tvůrčí psaní, recitace

¹⁷¹ SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 142.

¹⁷² SEDLOŇ, Michal. *Básník a víra v člověka*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. Str. 49.

¹⁷³ ¹⁷³ KOŽMÍN, Zdeněk. *Na tvrdém loži z psího vína: česká poezie od 40. let do současnosti*. Brno: Books, 1998. Str. 69.

Důkaz o učení: Opoznámkovaný text recenze, řízená diskuse, vlastní báseň a recenze

Průběh vyučovacího bloku:

Evokace

1. Vyvolávání asociací na základě audiovizuálních vjemů (10 min.)
 - Promítáme propagandistický plakát (viz *Příloha 8*) a zároveň pustíme hudební ukázkou budovatelské písně *Kamarádi*¹⁷⁴.
 - Žáci budou mít za úkol říci, jaké asociace v nich ukázky vyvolaly.
 - Postupně budeme žáky směřovat ke klíčovým symbolům komunistické propagandy, ptát se budeme také na jejich možný význam pro nový komunistický režim. Důležité jsou pojmy: optimismus, víra v budoucnost, kolektiv (jistě ale zazní i další jako práce, mládí, blahobyt, Sovětský svaz aj.). Zapisujeme je na tabuli.

Uvědomění

1. Skupinová práce (10 min.)
 - Rozdělíme třídu do skupin tak, aby v každé skupině bylo 3–5 dětí.
 - Každá skupina dostane nastříhané části *Písně o Viktorce* a rozstříhané části různých sorealistických básní. (Viz *Příloha 9*.) Ukázky budovatelské poezie i Seifertovy *Písně* budou mít společné téma (uchopení lásky, smrti, vztahu ke společnosti), ovšem z podstaty rozdílných poetik bude Seifertovu a sorealistickou tvorbu odlišovat jejich ladění.
 - Nejdříve bude úkolem nalézt a pojmenovat společné téma, podle kterého rozdělí ukázky do dvojic.
 - Po kontrole předchozího úkolu dostane každý člen skupiny neumělecký text – syntézu upravených recenzí Skály a Sedloně. (Viz *Příloha 10*.)
2. Samostatná práce v rámci skupiny (10 min.)
 - Cílem samostatné práce s textem je nalézt pasáže vyjadřující se k právě odhaleným hlediskům. V těchto pasážích každý člen skupiny označí podle sebe klíčová slova; mezi nimi budou i pojmy z úvodu hodiny.
3. Práce ve skupině (15 min.)

¹⁷⁴ Kühnův smíšený sbor a Filmový symfonický orchestr. *Kamarádi*. In: *Youtube.com* [online]. Praha: Supraphon, 1973. [vid. 2. 11. 2022]. Dostupné z: <https://youtu.be/hUbcgkL-Rj8>.

- V rámci skupiny žáci sdílí a diskutují výsledky své samostatné práce. Vysvětlí si případné nejasnosti, shodnou se na klíčových informacích v jednotlivých částech textu a na jejich významu.
- Vhodné je využít např. i obdobu čtení s otázkami, kdy se žáci prostřídají na pozici čtenáře, zbytek skupiny je v roli dotazovaných.
- Na základě získaných informací vyberou žáci ukázky básní odpovídající autorovým požadavkům na poezii a ukázky požadavkům nevyhovující a odporující. Svá tvrzení opřou o konkrétní úryvky textů. Tímto se přeskupí původní tematické rozdělení ukázek na 2 nové skupiny – Seifertovu a sorealistickou.
- Nyní žáci vzájemně srovnají nově rozdělené skupiny ukázek podle umělecké hodnoty: zajímají se o celkové ladění a intence, o jazyk a styl, lyrický subjekt či jazykovou obraznost.

(přestávka)

4. Řízená diskuse (20 min.)

- Se žáky společně prodiskutujeme výsledky skupinové práce. Navíc nás zajímají odpovědi na otázky týkající se sorealistických ukázek: V jaké skupině básní se objevují obdobné symboly jako na obraze z úvodu hodiny? Co všechny ukázky spojuje? Jakou motivaci k napsání měli jejich autoři?
- Poté posuneme diskusi směrem ke společenským otázkám spojených s neuměleckým textem: Myslíte si, že byl text upřímným hodnocením uměleckého díla? Soustředí se kritik jen na uměleckou rovinu recenzovaného díla? Představuje autor v textu svůj subjektivní pohled? Čí názor údajně tlumočí? Jaké mohly být autorovy cíle napsat takovou recenzi? Jak můžeme označit společnost/režim žádající takovéto texty? Jaké svobody a práva recenzent upírá kritizovanému básníkovi? Jaký byl tedy účel vydání textu? A konečně: Mohla by taková recenze vyjít dnes? Kde? Jaký by byl zřejmě rozdíl v jejím přijetí? Co to dokazuje o současné společnosti/politickém režimu?

Reflexe

1. Tvůrčí psaní a recitace (20 min.)
 - Skupiny dostanou za úkol napsat krátkou báseň (max. 3 sloky o 4 verších) vyhovující požadavkům kritika inspirovanou obrazem z úvodu hodiny. Ten znovu promítneme.

- Ve zbylé době mohou reprezentanti některých skupin svou báseň odrecitovat.
2. Recenze (5 min. + čas doma)
- Žákovské básně nasdílíme na společné on-line úložiště.
 - Každý žák si vybere jednu z básní (ne tvorbu své skupiny) a za domácí úkol na ni napíše recenzi z dnešního pohledu (z pohledu dnešních hodnot, vkusu atd.).

5 Závěr

V této diplomové práci jsme se zabývali využitelností básní Jaroslava Seiferta při výuce moderních československých dějin na 2. stupni základních škol. Vycházeli jsme z tvrzení, že Seifertovu básnickou tvorbu z doby, která je v popření našeho zájmu (totiž dobu před 2. světovou válkou a dobu válečnou), označuje jako *lyrické deníky*. Zajímal nás Seifertův umělecký pohled na veliké dějinné události, jichž byl přímým účastníkem. Takto zaujatý vhled do dějin je mnohdy žákům bližší, a proto přínosnější pro pochopení doby než odosobněné podání učebnic. Seifertova poetika se v tomto období vyznačovala velkou přímočarostí, sdělností a dějovostí, což je předpoklad pro snazší žakovskou interpretaci textů, a tedy pro naplnění cílů vyučovacích hodin. Jedinou využitou sbírkou, která přímé označení za *lyrický deník* neunesla, je poválečná *Píseň o Viktorce*. I její výpovědní hodnota o době svého zrodu je však v kontextu oficiálních kritik sbírky obrovská.

Pomocí pěti sbírek jsme vystavěli kapitoly, jimiž jsme nahlíželi na historické události, za kterých básnická díla vznikala. Pro krizovou dobu 30. let jsme zvolili sbírku *Jaro, sbohem*, tuto éru jsme doplnili sbírkou *Zhasněte světla*, kterou nás Jaroslav Seifert pozval k událostem týkajícím se tzv. mnichovské dohody, nahlédnutí do života v protektorátu nám umožnil *Kamenný most*, o posledních dnech 2. světové války, a především o pražském povstání svědčil oddíl *Přilby hlíny* s názvem *S náručí otevřenou* a konečně poema *Píseň o Viktorce* ukázala pravou tvář 50. let 20. století. Dříve než jsme však začali pracovat se samotnými sbírkami, představili jsme politicko-společenský kontext doby, v níž díla vznikala a k němuž se vztahují, vždy jsme ale dbali na to, aby informace o historickém vývoji korespondovaly jen s minimálním penzem znalostí, které by měl obsáhnout absolvent základní školy. V kapitolách zpracovávajících poslední válečné dny (*Osvobození...?*) a dobu po převzetí moci komunisty (*Mráz 50. let*) jsme se navíc věnovali i kulturnímu vývoji, z něhož vycházíme při rozboru sbírek i při výstavbě ilustračních lekcí; konec války přinesl do kultury nový mýtus velkého Sovětského svazu, jemuž Seifert bezhlavě nepropadl a ze svého pojetí literatury neustoupil ani později pod tlakem závaznosti tvůrčí metody socialistického realismu.

Ve všech sbírkách jsme hledali a posléze kategorizovali jejich stěžejní motivy, témata a tvůrčí principy, které jsou potenciálně využitelné k představení nebo přiblížení dějepisné látky žákům. Seifertovy texty jsme sice vnímali především jako deníky vydávající svědectví o minulosti, nemohli jsme, a ani jsme nechtěli, opomenout jejich estetickou stránku, protože abychom mohli najít potenciál pro výuku historie, museli jsme často

nejdříve dešifrovat umělecké sdělení. Nehledali jsme pouze materiál pro výuku politických dějin, ale i pro dějiny každodennosti nebo pro dějiny kulturní. Užitečné pro výuku politických dějin jsou *Jaro, sbohem* nebo většina sbírky *Přilba hlíny*. Zde jsme se zabývali nástupem totalitních ideologií, španělskou občanskou válkou a s ní spojenou hrozbou dalšího válečného konfliktu nebo pražským povstáním a osvobozením Československa. Pro dějiny každodennosti se hodí využít především *Kamenný most*, ale i některé básně ze sbírek *Zhasněte světla* nebo *Přilba hlíny* (právě například zde je dobře viditelné tvrzení o nutnosti rozklíčovat umělecké sdělení – v podkapitole *Působení na smysly* jsme se dotkli možnosti přiblížení prchavé atmosféry doby skrze působení na smyslovou představivost pomocí geniálně použitých básnických obrazů). V rozboru sbírek jsme ukazovali hlavně trvalé kladné hodnoty obyčejného člověka (jako je láska, naděje či víra), které mu jsou oporou v nejisté době. Kulturní dějiny jsme nazírali především skrze *Píseň o Viktorce* a její tendenční odsudky I. Skály a M. Sedloně. Pomocí srovnání textů jsme ukázali, jak totalitní režim zneužívá umění ve svůj mocenský prospěch.

Rozbory sbírek nám byly inspirací pro sestavení ukázkových lekcí. Někdy jsme využili téměř veškerých podkladů (jako při plánování lekcí *Krise 30. let*, *Život v protektorátu* a *Umění v komunistických rukách*), jindy jsme použili jen vybranou jednotlivost (pro hodiny *Mnichovská dohoda* a *Osvobození Prahy*). Během výstavby hodin jsme si uvědomili limity našeho přístupu využití básnických textů při výuce dějin. Tím nejzásadnějším je přílišná snaha vyčerpát potenciál básní z hlediska historického, ovšem nezanedbat potenciál literární. Takto velké mezipředmětové prolínání se může na první pohled zdát zajímavé, nebo dokonce žádoucí, ale časové omezení běžné vyučovací hodiny nutně tlačí pedagoga k upřednostnění buď cílů dějepisných, nebo cílů literárních. V prvním případě hrozí sklon k přehlížení nebo úplné ignoraci estetických kvalit díla, dojde tedy k degradaci umění na pouhý zdroj věcných informací, v případě druhém může sice učitel v rozboru literárního díla otevřít historické téma, těžko ho však dokáže předat komplexně. Především z tohoto důvodu plánujeme své lekce jako dvouhodinové vyučovací bloky. Z praxe však víme, že uskutečnit takto naplánovanou lekci není na 2. stupni základních škol, kdy v jedné třídě vyučuje více pedagogů, vždy snadno proveditelné, avšak rozdělení bloku do více po sobě nenásledujících hodin pak zapříčiní ztrátu koncentrace žáků. A konečně – má-li být tento způsob provázání obou předmětů funkční a efektivní, musí být literatura vyučována chronologicky a probírané období musí korespondovat s probíraným obdobím v dějepise. Oba předměty by tak měl ideálně vyučovat jeden pedagog, který nejlépe zvládne zkoordinovat své tematické plány.

6 Seznam literatury a zdrojů

Primární

SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. ISBN 978-80-7470-016-3.

SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří ed. *Vějíř Boženy Němcové, Světlem oděná, Kamenný most*. Praha: Akropolis, 2005. ISBN 80-7304-061-1.

SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. ISBN 80-7304-019-0.

Sekundární

BRABEC, Jiří. Lyrik Jaroslav Seifert: básníkovy proměny a konstanty. In: FLAIŠMAN, Jiří ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. ISBN 978-80-87899-12-0.

BROUSEK, Antonín. *Jaroslav Seifert*. In: FLAIŠMAN, Jiří ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. ISBN 978-80-87899-12-0.

CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-342-5.

ČERNÝ, Václav. *Jaroslav Seifert: náčrt k portrétu*. In: FLAIŠMAN, Jiří ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. ISBN 978-80-87899-12-0.

ČERNÝ, Václav. *Mezi Východem a Západem*. In: ČERNÝ, Václav a kol. *Skutečnost svoboda*. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0529-2.

ČERVENKA, Miroslav a kol. *Slovník básnických knih: díla české poezie od obrození do r. 1945*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0217-X.

DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: NFA, 1996. ISBN 80-7004-085-8.

HALAS, František. *Torso naděje*. Praha: Československý spisovatel, 1958.

HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru. Od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2626-0.

IJEZUITOV, Andrej. *Teoretické problémy socialistického realismu*. Praha: Lidové nakladatelství, 1989.

- JANOUSĚK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989 I*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1527-3.
- JANOUSĚK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989 II*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1528-0.
- KOŽMÍN, Zdeněk. *Interpretace básní*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- KOŽMÍN, Zdeněk. *Na tvrdém loži z psího vína: česká poezie od 40. let do současnosti*. Brno: Books, 1998. ISBN 80-7242-001-1.
- MACURA, Vladimír: *Jaroslav Seifert, Jaro, sbohem*. In: ZEMAN, Milan: *Rozumět literatuře 1. Interpretace základních děl české literatury*. Praha: SPN, 1989.
- MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938–1939)*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Projev na I. sjezdu SČSS*. In: KRYŠTOFEK, Oldřich – NOHA, Jan. *Od slov k činům*. Praha: Orbis, 1949.
- OPELÍK, Jiří. *Doslov k výboru Třeba vám nesu růže*. In: FLAIŠMAN, Jiří ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. ISBN 978-80-87899-12-0.
- PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny „nové“ moderny: česká literatura v letech 1935–1947*. Praha: Academia, 2017. ISBN: 978-80-200-2736-8.
- PEŠAT, Zdeněk. *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0265-X.
- PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.
- PÍŠA, Antonín Matěj: *Doslov*. In: SEIFERT, Jaroslav: *Ty, lásko, pozdravena bud'!*. Praha: Mladá fronta, 1955.
- PÍŠA, Antonín Matěj. *Jaroslav Seifert: dílo*. In: *K vývoji české lyriky: studie a recenze*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982.
- POLAN, Bohumil. *Seifertovo loučení s jarem*. In: FLAIŠMAN, Jiří ed. *Čtení o Jaroslavu Seifertovi: hledání proměn autorovy poetiky*. Praha: Institut pro studium literatury, 2014. ISBN 978-80-87899-12-0.
- SEDLOŇ, Michal. *Básník a víra v člověka*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. ISBN 80-85778-34-3.
- SEIFERT, Jaroslav. *Zhasněte světla*. Praha: Fr. Borový, 1939.
- SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. Praha: Československý spisovatel, 1982.

SKÁLA, Ivan. *Cizí hlas*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005. ISBN 80-85778-34-3.

ŽDANOV, Andrej. *O nejpokrokovější literatuře světa*. In: *O umění*. Praha: Orbis, 1950.

Internetové

BLÁHOVÁ, Kateřina. *Svaz československých spisovatelů* [online]. 2011 [cit. 17. 9. 2022]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1629>.

GROMAN, Martin a STEHLÍK, Michal. *V tom našem protektorátu*. In: *Přepište dějiny* [podcast]. 16. 3. 2022 [cit. 14. 4. 2022]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/23yM6ZL57azmoJPDiaLMNU>.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Přilba hlíny* [online]. 1984 [cit. 3. 6. 2022]. Str. 3–4. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/strojopisne/SRG/13.pdf>.

VESELKOVÁ, Hana, VALA, Jaroslav a FINSTERLOVÁ, Jiřina. *V říši poezie aneb Jak číst s žáky poezii* [online] Praha: NPI, 2022. [vid. 21. 10. 2022]. Dostupné z: https://www.projektsypo.cz/dokumenty/MP_V_risi_poezie_aneb_Jak_cist_s_zaky_poezii_final.pdf.

7 Seznam příloh

Příloha 1: Karikatura versailleské mírové dohody od Willa Dysona (obrázek)

Příloha 2: Básně J. Seiferta: *Skláři*, *Vraždění*, *Verše o víně* (text)

Příloha 3: Zachycení pocitů z mnichovské dohody (pracovní list)

Příloha 4: Kartičky s citáty (text)

Příloha 5: Pozitivní hodnoty jako zdroj naděje během okupace (pracovní list)

Příloha 6: Internetový příspěvek k osvobození Československa (obrázek)

Příloha 7: Osvobození Prahy ze tří pohledů (pracovní list)

Příloha 8: Budovatelský plakát (obrázek)

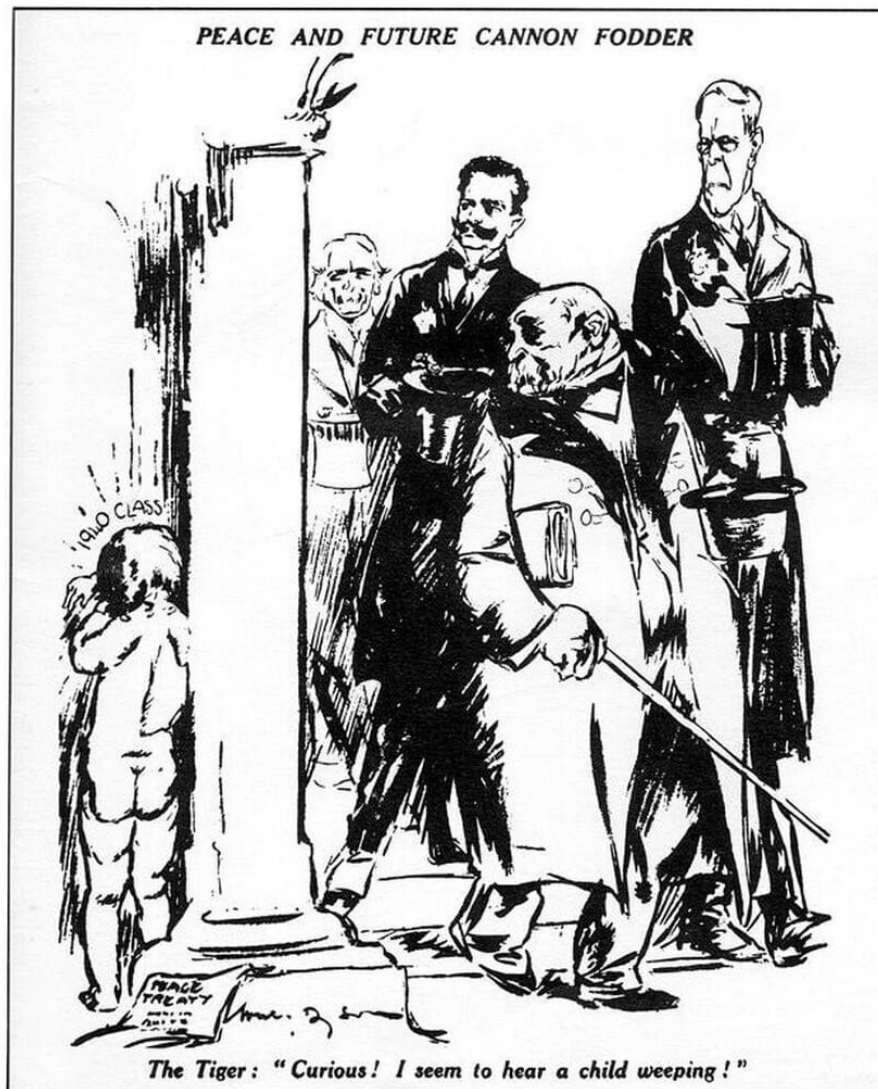
Příloha 9: Úryvky z *Písně o Viktorce* J. Seiferta a ukázky socialistickorealistických básní J. Pilaře a M. Sedloně (text)

Příloha 10: Z dobových kritik Seifertovy *Písně o Viktorce* od I. Skály a M. Sedloně (text)

Příloha 11: Ukázka vypracovaného pracovního listu k lekci *Mnichovská dohoda*.

8 Přílohy

8.1 Příloha 1

DYSON, Will. *Peace and future cannon fodder*. In: *Historylab.cz* [online]. 1919 [cit. 17. 10. 2022]. Dostupné z: <https://www.historylab.cz/cviceni/co-prinese-mir#co-prinese-mir-1>.

8.2 Příloha 2

J. Seifert: Skláři (1936)

Když třeskneš prstem
v něhyplný křišťál
a sladký tón se ozve z poháru,

hle, číš jak růže,
kterou pro potěchu
tu někdo hodil na lem ubrusu.

kdo pro tvůj zrak
či žízivý ret zchystal
hru jasných barev, krásnou po jaru?

Z udřených rukou,
z marných lidských vzdechů
to všechno vykouzleno jest.

Pár nízkých domků
přikrčených k mechu,
za oknem dělní skloněn u brusu,

Dech ve vichřici,
která vezme střechu,
a ruka chudých – v pěst!

Zdroj: SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 107.

J. Seifert: Vraždění (1936)

Přeslici ženám, mužům meč,
však dnešek přející
víc dá vám, mujerés,
i meč k té přeslici

Na mostech madridských se vraždí!

Všude se vraždí, všude krev
a krev jen vítězí.

Jak cize zní tam tichý zpěv,

hlas svaté Terezy.

Na vašich vinicích se vraždí!

Ne zvony, již jen kulomet
je slyšet na věži.

V Španělsku se vraždí, v Španělsku se vraždí!

Pojďte, budeme se procházet
po krásném pobřeží.

Zdroj: SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 109.

J. Seifert: Verše o víně (1936)

Na žernosecké viničce
v altánku jsme jen čtyři,
Říp spatřili jsme – na špičce
s kaplí svatého Jiří.

Jak je to hezké, při víně
když se ti ten vrch zjeví
v daleku v krásné rovině,
v hroznech a v listí révy.

Pozvedni číšku na pozdrav,
hle, jak je plná zlata,
vždyť není v ní dnes bolehlav
připraven pro Sokrata.

Kolem je plno švabachu,
i jakýs prapor tu svinut,
vzpomínat můžeš na Máchu,
spí odtud jen pár minut.

Chvilíčku sklenku, chvilíčku ret,
Dívky jej dají rády.
Zima je tu co nevidět
a zmrznou vinohrady.

Dnes ještě tichá rovina
táhne se ke Mělníku,
dnes ještě štkám ti do klína
sv verše, plné vzlyků,

a smutek měním ve víno,
nedbaje na rozumy,
jenom když, sladká vteřino,
nám trošku život šumí.

Vždyť možná – černý stín
padá tu na vinice –
nabírat budem z kalužin
jen špínu do helmice.

Zdroj: SEIFERT, Jaroslav, FLAIŠMAN, Jiří, ed. *Jaro, sbohem, Přilba hlíny, dodatky (1939–1948)*. Praha: Akropolis, 2012. Str. 41–42.

8.3 Příloha 3

Pracovní list: Zachycení pocitů z mnichovské dohody

Píseň o rodné zemi (1938)

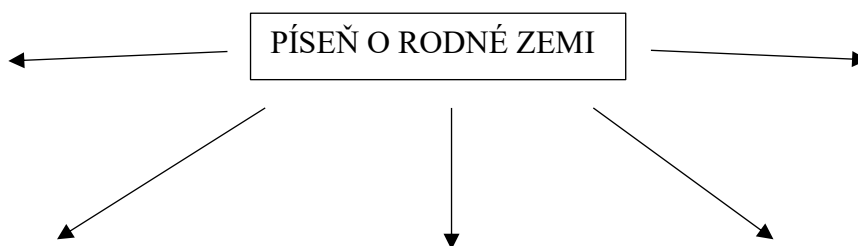
Krásná jako **kvítka na modranském džbánu**
je ta země, která vlastní je ti,
krásná jako kvítka na modranském džbánu,
sladká **jako střída dala mánu,**
do nějž nůž jsi vložil k rukojeti.

Krásná jako kvítka na modranském džbánu,
těžká, těžká jako vlastní vina
– není z těch, na něž se zapomíná.
Naposledy kolem tvého spánku
padne prudce její hořká hlína.

Stokrát zklamán, rady nevěda si,
znovu vždycky navracíš se domů,
stokrát zklamán, rady nevěda si,
k zemi bohaté a plné krásy,
k chudé jako jaro v čerstvém lomu.

1. Pozorně si přečti báseň nad úkolem. Jaké pocity a dojmy v tobě vyvolává?

K titulu básně zapiš své pocity slovy, slovním spojením, větou nebo citoslovcem.

2. **Poslechni si nahrávku básně.** Změnily se tvé pocity z básně, když ji recitoval profesionál?

Doplň své aktuální pocity k 1. úkolu. Použij jinou barvu než prvně!

3. **Ke každé sloce úvodního textu přiřpište s kamarádem slova, která nejlépe vystihují motiv dané sloky.** Vybírejte z pojmů: smutek, zrada, zklamání, beznaděj, naděje, láska, okouzlení, krása.

Nemusíte vyčerpat všechna slova, zároveň se nebojte je použít vícekrát. Pokud se vám bude zdát, že jste našli výstižnější slovo, přiřpiš ho také!

4. **Napište, jak je vlast v básni označována.** Jaké jsou její přívlastky?

Rodná země je...

nejen:

zároveň i:

5. **Vraťte se k předchozím dvěma cvičením.** Všimli jste si, na jakém básnickém prostředku je text založen?

Jaký pocit v nás chce autor nebo autorka využitím K _____ vyvolat? Jaký dojem o vlasti nám chce předat?

6. **Přečtěte si zvýrazněné pasáže básně.** Zkuste přijít na to, k čemu odkazují?
Nepřehlédněte, v jaké době básně vznikla! K tomuto úkolu smíte použít internet.

Já si myslím:	Soused si myslí:

7. **Samostatně se zamysli nad ztrátou vlasti.** Své myšlenky stručně zformuluj do grafu.

ZTRÁTA VLASTI	
Co ztrácím?	Co mohu získat?

8. Jak asi vnímal mnichovskou dohodu Čech žijící v Praze a jak ji vnímal Němec žijící v československém pohraničí? Zamysli se nad oběma možnými pohledy.

mnichovská dohoda očima Čecha

téma

napiš 2 výstižná přídavná jména

napiš 3 výstižná slovesa

napiš výstižnou větu

napiš jednoslovné shrnutí tématu

mnichovská dohoda očima Němce

téma

napiš 2 výstižná přídavná jména

napiš 3 výstižná slovesa

napiš výstižnou větu

napiš jednoslovné shrnutí tématu

8.4 Příloha 4

<p>1. Přátelství je součástí lidského štěstí. <i>J. Werich</i></p>	<p>2. Zdraví je dobro, o němž nevíme, dokud ho neztratíme. <i>Latinské přísloví</i></p>	<p>3. Když jsi přišel na svět, plakal jsi a všichni se radovali. Žij tak, aby všichni plakali, až je budeš opouštět. <i>Konfucius</i></p>	<p>4. Tajemství úspěchu v životě není dělat to, co se nám líbí, ale nalézt zalíbení v tom, co dělám. <i>T. A. Edison</i></p>
<p>5. Je lidské milovat a je lidské odpouštět. <i>Plautus</i></p>	<p>6. Přítel je ten, kdo o vás ví všechno a má vás pořád stejně rád. <i>E. Hubbard</i></p>	<p>7. Nebýt milován, to je smůla, ale nemilovat, to je neštěstí. <i>A. Camus</i></p>	<p>8. Cokoliv chceš dělat, dělej s pevnou vůlí a vírou v sebe a budeš mít úspěch. <i>Mádhavánanda</i></p>
<p>9. Život se podobá knize. Blázen v ní letmo listuje, moudrý při čtení přemýšlí, poněvadž ví, že ji může číst jen jednou. <i>J. Paul</i></p>	<p>10. Člověk je jen uzlík vztahů. Jen vztahy mají pro člověka smysl. <i>A. de S. Exupéry</i></p>	<p>11. Zdraví převažuje zvláště všechny vnější statky tak velice, že zdravý žebrák je skutečně šťastnější než nemocný král. <i>A. Schopenhauer</i></p>	<p>12. Učte se, jako byste se hnali za někým, koho nemůžete dohonit, jako by to byl někdo, koho byste se báli ztratit! <i>Konfucius</i></p>
<p>13. Upřímný přítel je ten, kdo tě napomene, kdo ti řekne pravdu do očí; toho si važ! <i>B. Němcová</i></p>	<p>14. Netrhejte motýlům křídla, vždyť oni pak pláčou. Nešlapejte po kytkách, vždyť kytky tak krásně voní. Nezabíjejte lásku, vždyť láska je křehká jako ty kytky, a hlavně nezabíjejte lidi, vždyť lidi se milují. <i>J. Lennon</i></p>	<p>15. Raději chci trpět pro to, že říkám pravdu, než aby měla pravda trpět pro mé mlčení. <i>R. W. Emerson</i></p>	<p>16. Lidé se starají tisíckrát více o to, aby získali bohatství, než aby vzdělali svůj rozum a své srdce, ačkoli je pro lidské štěstí nepochybně důležitější, co člověk je, než co člověk má. <i>A. Schopenhauer</i></p>
<p>17. Bůh existuje pro toho, kdo v něj věří. <i>A. Einstein</i></p>	<p>18. Žádné bohatství se nedá srovnat se zdravým tělem. <i>Sirach</i></p>	<p>19. Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí! <i>V. Havel</i></p>	<p>20. Čím méně věříš v život, tím méně máš co ztratit. <i>Ch. Bukowski</i></p>
<p>21. Mladí potřebují radost a lásku, dospělí práci a přátelství, staří mír a pokoj. <i>Konfucius</i></p>	<p>22. Když je vám jedno, co si ostatní myslí... Dosáhli jste svobody. <i>R. Smart</i></p>	<p>23. Svobodu nelze nalézt. Ta by měla být uvnitř. Žádné cestování do jiné země ji nepřinese. <i>D. Kozlovskij</i></p>	<p>24. Život sestává z mnoha malých mincí, kdo je umí sbírat, má bohatství. <i>J. Anouilh</i></p>

Zdroj: VESELKOVÁ, Hana, VALA, Jaroslav a FINSTERLOVÁ, Jiřina. V říši poezie aneb Jak číst s žáky poezii [online] Praha: NPI, 2022. [vid. 21. 10. 2022]. Dostupné z: https://www.projektsypo.cz/dokumenty/MP_V_risi_poezie_aneb_Jak_cist_s_zaky_poezii_final.pdf

8.5 Příloha 5

Pracovní list: Pozitivní hodnoty jako zdroj naděje během okupace

1. Vytvoř žebříček svých hodnot.

ŽIVOTNÍ HODNOTA	CÍL	CESTA K NAPNĚNÍ CÍLE

2. Představ si, kdybys byl v krizové situaci, např. ve válce. Zamysli se jen nad 4 nejdůležitějšími hodnotami a zbylé vyškrtni.

Pokud si nejsi jistý zeptej se sám sebe: Jaký je můj aktuální životní cíl? Čeho se nechci vzdát? Kdybys si musel vybrat jen jedinou potřebu, jakou?

Výborně! Ted' očíslej své zbývající hodnoty podle důležitosti. (1 = nejdůležitější)

3. Pozorně přečti následující ukázky 3 básní. Zamysli se, jak by se mohly jmenovat a názvy doplň na vynechaná místa nad nimi.

1. _____

Zaslechl jsem vzdech trpícího
a vzdech se nesl ke hvězdám.
Noci, nehmatatelná tího,
buď s ním, buď s ním, ať není sám!
Vtom měsíc zašel a v té chvíli,
jako by v oknech rozsvítily.

– Neklamu se? Zář kolem hlavy,
jde Svatá Panna. Neklamu!
Bosky, jako by šla jen s trávy,
Jde kolem kříže do chrámu.
Spí mniši, jak když řežou pily,
ne dneska nejsem podnapilý.

2. _____

Nešťastný, kdo se nenarodil,
šťastný, kdo hryže do skývy.
Vzduch je tak sladký, těch pár doušků
nezahalím si v tmavou roušku,
i když je všechno vírem plev.
Nešťastný, kdo se nenarodil,
a šťastný, komu teče krev.

3. _____

Proč se však choulit do perleti
smutku. Jde jaro, roky letí
a vody tekou věky věků.
Až na most jejich prška stříká
jako na záda převozníka,
jenž po krách překračuje řeku.

V obloucích kdysi na lodici
prechal král s krásnou lazebnicí,
ukryv svou hlavu v jejím klíně.
Dodnes tak ještě v beznaději
Můžeme prchnout nejsnadněji
Výčítkám zlým i trestu, vině.

4. **Všechny 3 texty vznikly během okupace za 2. světové války. Pokus se v textech najít důkaz o tom, kdy vznikly. Tyto části barevně označ.**

5. Vyplň si podvojný deník! Na levou stranu napiš úryvky textů, vpravo připoj své poznámky.

Zamysli se, jaké hodnoty autora vyplývají z ukázek? Co mají všechny hodnoty společného? Shodují se některé hodnoty z vašeho žebříčku s autorovými? Může to něco vypovídat o vás nebo hodnotách samotných?

Pokud za zapsání a okomentování stojí i další pasáže, určitě to udělej!

ÚRYVKY TEXTŮ:	MÉ KOMENTÁŘE A NÁPADY:

6. Tady je prostor pro krátkou úvahu. Stačí 15 výstižných vět.

Přemýšlej, jak souvisejí autorovy hodnoty viditelné v básních s dobou jejich vzniku? Jak by se mohly tyto hodnoty proměnit v době míru? Jakou funkci má zobrazení pozitivních hodnot ve válečné kultuře?

8.6 Příloha 6

Zdroj: KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy. In: *Facebook.com* [online]. 17. 3. 2021 [cit. 29. 10. 2022]. Dostupné z:

<https://www.facebook.com/komunistickastranacehamoravy/photos/a.299979903478092/2104115673064497>

8.7 Příloha 7

Pracovní list: Osvobození Prahy ze tří pohledů

J. Seifert: Barikáda z rozkvetlých kaštanů

Všude to bylo jiné. U nás po ránu
Stavěli barikádu z rozkvetlých kaštanů.

Bezradně stála, mlčíc nad fází,
Dvě ruce na tu práci nestačí.

Strom padal za stromem jak lustry rozsvícené
a lidé stírali si pod ze svého čela.

Leží tu jeden, druhý, čtyři byli,
kéž by se listy stromů v ruce proměnily.

Pak přišla sestra, nesla oddaně
Chléb, cigarety, vodu ve džbáně.

Tři umírali; strom a květ s nimi
Zmíraly rovněž s těmi raněnými,

V tom horku ovšem stromy povadly
A sestra přispěchala s obepinadly.

Uprostřed boje odnesli je stěží,
Ale ty stromy, ty tam dodnes leží.

J. Seifert: Ranní zpěv Rudé armádě (zkráceno)

Ještě v uších nedozněly rány
noční střelby v přísvit zoufalý,
když se z trosek staly slavobrány,
které ještě zrána doutnaly.

Oblaka jak načechrané kytky
neslo si již město na rukou,
když jste psali křídou na omítky
znaky písma vaší azbukou.

Plakalo se a my jsme se ptali,
proč ten pláč a co znamená,
abychom hned v slzách objímali
vaše zaprášená kolena.

Zvedali jste láskyplně děti
ve svou náruč, abych věřit směl,
že i něhu možno přinášeti
na lafetách unavených děl.

1. Pozorně si přečti obě básně.

Jakou historickou událost zřejmě zachycují? Své domněnky dolož barevně označenými pasážemi v obou textech.

Rozhodni se, zda jsou texty seřazeny chronologicky vzhledem k zachycující události. Jaké části textů tvé rozhodnutí potvrzují? Označ je v básních jinou barvou a stručně je okomentuj.

2. Spisovatel nás velmi přesvědčivě vtahuje do prostředí dění básní. Zkus popsat, jakými prostředky toho autor docílil.

Zaměř se na to, z jakého úhlu pohledu jsou básně napsány, soustřeď se na jazyk i větnou skladbu.

3. Vystihni myšlenku básní.

Barikáda z rozkvetlých kaštanů

_____ v_____ větou

_____ slovním spojením

_____ 1 slovem

Ranní zpěv Rudé armádě

větou

slovním spojením

1 slovem

4. **Doplň tabulku informacemi o osvobození Prahy.** Označ informace, které se v různých zdrojích shodují. Jaké zdroje si naopak odporují? O jakých informacích pochybuješ?

*V posledním řádku pracuj s učebnicí dějepisu nebo ověřenými internetovými stránkami.

Co říkal facebookový příspěvek?	
Co jsem se dočetl v básních?	
Co jsem slyšel od pamětníka?	
*Jaká jsou fakta?	

5. **Na samostatný papír napiš autorovi básní dopis.** Máš možnost se ho zeptat na cokoliv spojeného s tématem, tak si dobře uspořádej myšlenky.

8.8 Příloha 8

Zdroj: Budovatelský plakát. In: *Pritomnost.cz* [online]. [vid. 2. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.pritomnost.cz/wp-content/uploads/2022/04/do-mirovych-zni.jpg>.

8.9 Příloha 9

A byla sestrou kamení,
jejž bez účasti každý mívá,
a víc než člověk potěší ji
to jeho nepromluvení.

Před lidmi prchá šílená,
říkají, že polodivá.
Na nikoho se nepodívá
a žije už jen bez jména.

Zdroj: SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 146.

Proto jsi přišla, jak jedna z prvních žen,
sem mezi soudruhy do strojní stanice,
kde v bouři traktorů se rozezpíval sen
o příštím životě družstevní vesnice.

Za tebou vstávala ze spánku celá zem,
lidé tě slyšeli a okna otvírali.
A přišly zástupy mladých mužů a žen,
aby tak jako ty minulost přeoralí.

Zdroj: PILAŘ, Jan. *Radost na zemi*. In: BURIÁNEK, FRANTIŠEK. *Česká poesie: výbor básní XIX. a XX. století*. Praha: Československý spisovatel, 1951. Str. 482.

– Vrostlas mi dávno do tepen,
můj úžas vchází do úžasu.
Když s tebou jdu, jsem oslepen,
musím se opřít o tvou krásu.
Můj úžas vchází do úžasu,
vrostlas mi dávno do tepen.

– Když se jen dotkneš ruky mé
a dlaň tvá lehce padne do mé,
struny, o kterých nevíme,
ozvou se tiše, povědomé.
Když dlaň tvá lehce padne do mé,
když se jen dotkneš ruky mé.

Zdroj: SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 142–143.

Pod vysokou klenbou haly
běhá sem tam domek malý
a s ním ocelový most.
Nad tou žhavou prací naší
jako pavouček se vznáší
dívka – samá líbeznost.

Její umění mě těší,
zato nad ingot je těžší
moje srdce pohřichu,
neboť vidím: výškou pluje,
za tavičem pokukuje,
který kráčí k odpichu.

Zdroj: SEDLONĚ, Michal. *Příboj a neóny*. Praha: Československý spisovatel, 1961. Str. 52–53.

Barunka plaše položí
do rakve kvítek rezedový,
žádostiva, co dnes jí poví
ta, která spí jak na loži.

Má před sebou jen tmou a tmou,
tu z pohádek, kdy ucho vnímá
vše, co je skryto před očima
a co tma říká pošeptmu.

Zdroj: SEIFERT, Jaroslav, CHLÍBCOVÁ, Milada – JIRÁSKOVÁ, Marie ed. *Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (tři verze)*. Praha: Akropolis, 2002. Str. 154.

Do hloubi rozechvěl nás žal
z té nenadálé rány.
Co všechno pro nás znamenal
naš Stalin milovaný.

Jak bez něho teď budu žít,
ta otázka se vtírá.
Zemřely jeho moudrost, klid
a bolševická víra?

Ne, soudruzi. Ač hořký čas
do očí slzy žene
a nevýslovně tíží nás,
hlavy jsou neschýlené.

Zdroj: SEDLOŇ, Michal. *Strážné ohně*. Praha: Československý spisovatel, 1953. Str. 46.

8.10 Příloha 10

Z dobových kritik Seifertovy *Písně o Viktorce*

Je taková doba, že nemá příkladu v našich dějinách. Nikdy v minulosti nebyl náš lid takovým pánem vlastního osudu jako dnes. Je taková doba, že zažehuje v pracujícím člověku tvůrčí radosti, radosti z práce, že zvroucňuje jeho vlastenectví. Pracující člověk se má z čeho radovat a neskrývá svůj úsměv. Pracující člověk se netají svou láskou ke své vlasti, která mu krásní pod rukama. Každý básník, každý skutečný umělec hluboce prožívá tuto radost. Jeho srdce zní s rytmem milionů srdcí. Všichni básníci usilují podat svědectví o této velké době a svou silou pomoci jejímu rozletu k výšinám socialismu. Kolik nepochopení, kolik hlubokého odcizení zájmům našeho lidu musí být v básníkovi, který nevidí tyto skutečnosti.

Na knižním trhu se objevil svazek veršů Jaroslava Seiferta, nazvaný *Píseň o Viktorce*. Je to kniha, jejíž obsah prudce a spravedlivě pobouří čtenáře, který ji otevřel, kniha, která je výsměchem našemu pracujícímu člověku.

Seifert nevidí radost našeho pracujícího člověka, nevidí jeho hrdinství, jeho optimismus, nevidí jeho nové nádherné vlastnosti, nevidí světlou perspektivu zítřka. Tito lidé Seiferta nezajímají, jsou mu hluboce cizí. Seifert chce mezi řádky své *Viktorky* vsugerovat čtenáři, že v našem světě nové lidské družnosti není lásky, štěstí. Říká na jednom místě: „A lidé lidem přejí zlého.“ A nevidí onen obrovský společenský proces, ve kterém se noví lidé už začínají zbavovat starého sobectví. A nevidí, že teprve dnes, kdy u nás byl zabezpečen chléb všem, i všechna krása bude odevzdána všem, pracujícímu lidu, a ne už jako v minulosti malé hrstce lidí na slunečné straně života. Jak smutné, jak bezvýchodné jsou Seifertovy verše. Kdysi se cítil být jedním ze zástupů. Nyní nevěří ani v lid, ani v člověka a medituje tu nad slovíčky láska a smrt. Ovšem, Seifert pochybuje o té své lásce právem. To není láska, kterou miluje lid. To je láska, která je pouhým pojmem, idealistickým výmyslem, pod nímž se ztrácí skutečný lidský cit, poměr člověka k člověku.

Místo nádherného pocitu vysvobození, místo láskyplné oslavy krás nové civilizace, která teprve nyní otvírá náruč pro kdysi utiskované, zaznívá pochmurná píseň zmaru. Od živých lidí, z přítomnosti, utíká básník – kam? Zdánlivě k Boženě Němcové a k její *Viktorce* – ale ve skutečnosti vidíme, *Viktorka* i B. Němcová jsou pro J. Seiferta jen zástěnou pro vyslovení subjektivních pocitů, které jsou citům lidu cizí a protichůdné. Verše o *Viktorce* jsou písní nicoty a zmaru, v níž „Jde každému smrt mlčky vstříc, nemilosrdná, pilná žnečka.

Neodpočine, neposečká a jde zas dál jakoby nic“, v níž Seifert „má před sebou jen tmou a tmu“.

U Seiferta je tento stav zvláště křičící, poněvadž on, svou povahou pozemšťan každým coulem, předurčený přímo pro to, aby zazpíval prostou krásu všedního dne, odklání se od denní, jasné reality a stává se pěvcem preludů a nočních můr. Seifert naprosto nepochopil dějinnou situaci, nepochopil cestu našeho lidu pod vedením komunistické strany. Spjal svou píseň s labutí písni reakce.

Přejato a upraveno z: SEDLOŇ, Michal. *Básník a víra v člověka*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005.

SKÁLA, Ivan. *Cizí hlas*. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005.

8.11 Příloha 11

podoba

8.3 Příloha 3

Pracovní list: Zachycení pocitů z mnichovské dohody

Píseň o rodné zemi (1968)

okouzlení
otráven
obtěžování
brávo
medvě

Krásná jako kvítka na modranském džbánu
 těžká, těžká jako vlastní vlna
 — není z těch, na něž se zapomíná.
 Naposledy kolem tvého spánku
 padne prudec její hořká hlina.

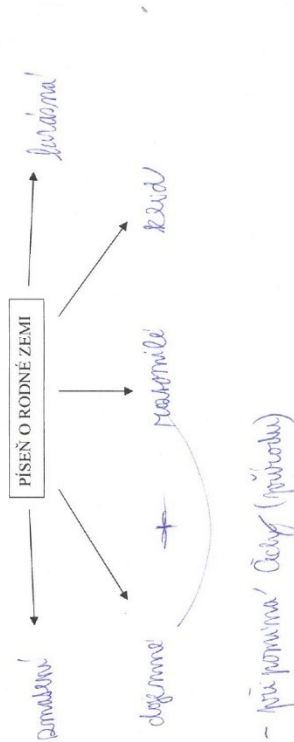
Krásná jako kvítka na modranském džbánu,
 sladká jako střída dalmáňka,
 do nějž můž jsi vložil k rukojeti.

obtěžování
brávo
medvě

Stokrát zklamán, rady nevěda si,
 znovu vždycky navrácíš se domů,
 stokrát zklamán, rady nevěda si,
 k zemi bohaté a plně krásy,
 k chudé jako jaro v čerstvém lomu.

o láce ke náochi

1. Pozorně si přečti báseň nad úkolem. Jaké pocity a dojmy v tobě vyvolává? K titulu básně zapíš své pocity slovy, slovním spojením, větou nebo citoslovceem.

2. Postechni si nahrávku básně. Změnily se tvé pocity z básně, když ji recitoval profesionál?
 Doplň své aktuální pocity k 1. úkolu. Použij jinou barvu než první!

3. Ke každé sloce úvodního textu připište s kamarádem slova, která nejlépe vystihnou motiv dané sloky. Vyberte z: smutek, zřítka, zklamání, beznadějí, naděje, láska, okouzlení, krásá

4. Napište, jak je vlast v básni označována. Jaké jsou její přívlastky?
 Rodná země je...

nejen: <i>krásná</i> <i>sladká</i> <i>bohatá</i>	zároveň i: <i>obtěž</i> <i>hořká</i> <i>chudá</i>
---	--

5. Vraťte se k předchozím dvěma cvičením. Všimli jste si, na jakém básnickém prostředku je text založen?
 Jaký pocit v nás chce autor nebo autorka využitím K O N I B A S I J vyvolat?
 Jaký dojem o vlasti nám chce předat?
→ proslavěný
→ životem (přesně) dobře i špatně.
→ domněle máš Bernm Tund i kážeje nové odromoval.
→ je o mti i obilnag my

podpora

8. Jak asi vnímal mnichovskou dohodu Čechů žijící v Praze a jak ji vnímal Němec žijící v československém pohraničí? Zamysli se nad oběma možnými pohledy.

mnichovská dohoda očima Čechů
téma

smutná napříčím
napis 2 výstižná přídavná jména

právně svoboda právní
napis 3 výstižná slovesa

Mimmi člověkem svoboda svoboda
napis výstižnou větu

právní
napis jednoslovné shrnutí tématu

mnichovská dohoda očima Němce
téma

dobrá svoboda
napis 2 výstižná přídavná jména

svoboda svoboda svoboda
napis 3 výstižná slovesa

Němci svoboda svoboda
napis výstižnou větu

svoboda
napis jednoslovné shrnutí tématu

6. Přečtěte si zvýrazněné pasáže básně. Zkuste přijít na to, k čemu odkazují? Nepřehlédněte, v jaké době básně vznikla! K tomuto úkolu smíte použít internet.

Já si myslím:	Soused si myslí:
<p>odkazují na úroveň kultury slovenského národa</p> <p>odkazují na <u>svobodu</u> <u>svobodu</u> <u>svobodu</u></p> <p>odkazují na <u>svobodu</u> <u>svobodu</u> <u>svobodu</u></p>	<p>je odkazují na úroveň kultury</p> <p>odkazují na <u>svobodu</u> <u>svobodu</u> <u>svobodu</u></p>

7. Samostatně se zamysli nad ztrátou vlasti. Své myšlenky stručně zformuluj do grafu.

ZTRÁTA VLASTI	
Co ztrácím?	Co mohu získat?
<p>vlast</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p>	<p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p> <p>svobodu</p>

